



NJ-XXIV
B-83

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN

SVAZEK **34**

Přední strana obálky:
Zámek v Klimkovicích

Foto R. Jarnot



li.č. 19.331

40 LET OSVOBOZENÍ A VÝSTAVBY OKRESU NOVÝ JIČÍN

40. výročí osvobození naší vlasti slavnou Sovětskou armádou oslaví s lidem naší země i pracující, občané a mládež našeho novojičínského okresu. Velikost a význam této historické události, která v nejnovějších dějinách našich národů zahájila zcela novou kapitolu, plně potvrdila i uplynulá čtyři desetiletí budování socialistického společenského řádu v našem státě. Po oněch čtyřech desetiletích, která představují období dosud nebývalých revolučních přeměn ve všech oblastech života naší země, si uvědomujeme plně velikost osvoboditelského díla Sovětského svazu a jeho historického vítězství nad německým fašismem ve 2. světové válce i dějinný význam naší vítězné národní a demokratické revoluce, jež otevřely našim národům cestu ke společenskému pokroku a k naší socialistické přítomnosti. Rozhodující úlohu v procesu těchto událostí však měla skutečnost, že v osvobozeném československém státě sehrávala stále významnější úlohu dělnická třída a pracující lid pod vedením KSČ. V čele s ní sváděla naše dělnická třída ostré třídní boje proti kapitalistickému vykořisťování v dobách 1. ČSR, pod jejím vedením vedla hrdinný boj na obranu republiky proti nebezpečí fašismu a po mnichovské zradě vstoupila do nerovného, ale nekompromisního národněosvobozeneckého boje proti hitlerovským okupantům, jenž vyvrcholil před 40 lety slavným Slovenským národním povstáním a Květnovou revolucí. Důsledným uskutečňováním revolučního odkazu naší národní a demokratické revoluce a demokratických vymožeností Košického vládního programu zmobilizovala KSČ všechny pokrokové síly naší země do boje proti reakčním silám a za její další pokrokový vývoj, který pod jejím rozhodným vedením vyústil v únorových dnech roku 1948 v historické vítězství naší dělnické třídy a pracujícího lidu. Od tohoto významného mezníku mohl náš lid vstoupit na cestu socialistické přestavby a výstavby naší země. Proto uplynulá desetiletí představují nejvýznamnější epochu v novodobých dějinách našich národů. Těchto významných úspěchů a výsledků na všech rozhodujících úsecích života naší socialistické společnosti by nebylo dosaženo bez vedoucí úlohy KSČ, osvědčené vůdkyně naší dělnické třídy a vedoucí politické síly naší země a bez velkého dějinného příkladu a všestranné internacionální pomoci Sovětského svazu. Díky jeho nezištné pomoci, přátelství a spolupráci i s dalšími zeměmi RVHP zaujímá ČSSR významné místo mezi hospodářsky nejvyspělejšími státy současného světa. Stojí po boku Sovětského svazu a ostatních zemí RVHP nejen v čele světového pokroku, nýbrž i v popředí celosvětového úsilí za zachování trvalého světového míru. A naplňuje nás oprávněnou hrdostí, že se na tomto historickém vývoji naší země a našeho kraje v uplynulých 40 letech úspěšně podílel i náš novojičínský okres. Za léta socialistické výstavby se významným způsobem změnila i jeho tvář a zásadně se změnil i život jeho obyvatel. Rozvojem a úrovní svého průmyslu a své socialistické zemědělské velkovýroby a stupněm rozvoje svých služeb, dopravy,

zdravotnictví, školství, kultury a sociální péče se řadí mezi přední okresy Seve-
romoravského kraje a naší ČSSR. Plně si uvědomujeme, že tato významná sku-
tečnost je výsledkem dlouhodobého budovatelského úsilí všech pracujících našeho
okresu, ale také cílevědomé, řídicí a organizační činnosti národních výborů
a organizací a složek Národní fronty při realizaci jednotlivých etap sociálně
ekonomického programu KSČ a politické linie socialistické výstavby. Zvláště
v posledních letech budování rozvinuté socialistické společnosti bylo v našem
okrese dosaženo široce rozvinutým iniciativním a novátorským hnutím pracujících
významných pracovních a budovatelských výsledků. Podařilo se to uplatňováním
racionalizačních technologických postupů a metod i cílevědomým prosazováním
vymožeností vědeckotechnického pokroku. Výrazné místo v tomto úsilí zaujímá
i prohlubování ekonomické spolupráce našich podniků a závodů se Sovětským
svazem a realizace integračních opatření a záměrů v rámci RVHP. Jsme hrdi
na to, že široce rozvinutá aktivita socialistického soutěžení a iniciativního hnutí
našich předních pracovních kolektivů v továrnách i v zemědělství vyústila v No-
vojičínské hnutí, jež se stalo kvalitativně vyšší a účinnější formou rozvoje socia-
listické soutěže a iniciativy pracujících. To je příspěvek a současně i dar pracu-
jících a mládeže našeho okresu na počest 40. výročí osvobození naší země hrdin-
nou Sovětskou armádou.

Redakce

NA PRAHU SVOBODY

(K cestě 1. československé samostatné tankové brigády novojičínským okresem)

Miroslav Klos

V těchto dnech oslavujeme 40. výročí vyvrcholení národně osvobozenického
boje slovenského a českého lidu, 40. výročí osvobození naší vlasti slavnou So-
větskou armádou a spolu se vším pokrokovým světem i 40. výročí vítězství nad
fašismem. Cesta ke Dni vítězství byla dlouhá a trnitá. Byla vyplněna nesmírným
utrpením, ale současně i hrdinstvím národů. Aktivní účast našich národů na
porážce fašismu ve svazku protifašistické spojenecké koalice bude navždy
náležet mezi světlé stránky našich dějin, bude trvale patřit k našim hrdým ná-
rodním a internacionálním tradicím. Češi a Slováci bojovali snad na všech
frontách druhé světové války. Aniž pomíjíme tuto skutečnost, nesporně největší
význam měla naše armáda formovaná v Sovětském svazu. Její bojová cesta je
spojena s takovými pojmy druhé světové války, jako jsou Sokolovo, Bílá Cerkev,
Kyjev, Žaškov, Dukla, Jaslo, Liptovský Mikuláš, Velká a Malá Fatra a Ostrava.
Z původního 1. československého samostatného polního praporu, který pod velením
Ludvíka Svobody¹⁾ nastupoval z Buzuluku k bojům o Sokolovo, byla postupně
vybudována 1. československá samostatná brigáda a do útoku na Duklu na-
stupoval již 1. československý armádní sbor. Ten od Dukly a Prešova bil nepříteli
údolím Váhu až k Liptovskému Mikuláši, přes Velkou a Malou Fatru, probil se
přes Javorníky do Velkých Karlovic (3. čs. brigáda), Halenkova (1. čs. brigáda)
a Bařin (4. čs. brigáda). Odtud útokem vzal Vsetín a pak postupoval směrem
na Všemín, Lukov, Holešov (1. a 3. čs. brigáda) a na Hošťálkovou, Hostýn,
útokem dobyl Bystřici pod Hostýnem a postupoval k Holešovu (4. čs. brigáda).²⁾
Z Holešova směřovala bojová cesta 1. československého armádního sboru na
Hulín a po zničení nepřátelského odporu u Břestu přes Kroměříž, Chropyni a Ko-
jetín k poslednímu velkému střetu s fašistickými hordami urputně bránícími pří-
stupy k Prostějovu a Olomouci.³⁾

Některé jednotky 1. československého armádního sboru dočasně bojovaly
i mimo jeho sestavu v bojových sestavách vojsk Sovětské armády. Pět pluků
dělostřelců armádního sboru se zúčastnilo po boku dělostřelců Sovětské armády
velké zimní operace u Jasla a v posledních fázích války se oddělila 1. českoslo-
venská samostatná tanková brigáda od armádního sboru postupujícího Sloven-
skem. V bojích o Duklu utrpěla značné ztráty. Proto byla soustředěna do Kež-
marku, její početní stavy byly doplněny, byla vyzbrojena pětadesáti novými sově-
tskými středními tanky. Reorganizace tří praporů tankové brigády, jež byly úsi-
lovně cvičeny, byla dokončována.⁴⁾ Pak byla přesunuta přes Halič do Horního
Slezska, kde získala značné bojové zásluhy při osvobozování polského území.⁵⁾
Po osvobození Ratiboře byla 1. československá samostatná tanková brigáda

zasazena ve směru úderu jižně od Ratiboře, jehož cílem bylo osvobození Opavy.⁶⁾ prolomení německých obranných pozic, využívajících bývalého československého pevnostního obranného pásma, a vytvoření předpokladů k vlastnímu útoku na Ostravu ze směru, který Němci neočekávali. Útok měl být proveden tak, aby důležité ostravské závody a doly co nejméně bojovými operacemi utrpěly a ostravský průmyslový potenciál byl zachráněn pro národní hospodářství osvobozené republiky. Celý tento obchvatný manévr, složený z několika fází, vešel do dějin druhé světové války pod názvem ostravská operace.⁷⁾ V ní, na našem území zejména při přechodu přes řeku Opavu a v prostorách obcí Štětina, Háj a Velká Polom, se spolu s pěchotou Sovětské armády denně vyznamenávali i příslušníci 1. československé samostatné tankové brigády a značným dílem k jejich úspěchům přispěli i příslušníci 1. československé smíšené letecké divize, kteří zasahovali tam, kde postup tanků i pěchoty vázl.

Osvobozením Ostravy, respektive přechodem 1. československého armádního sboru v sestavě 4. ukrajinského frontu ze Slovenska na Moravu, prakticky skončily velké bojové operace frontu, ale válka ještě neskončila.⁸⁾ I cesta od Ostravy a Vsetína do Prahy byla vyplněna bojovými operacemi, byla lemována hrdinstvím těch, kteří i v těchto posledních hodinách druhé světové války pokládali své životy za ty, kterým přinášeli život. Úspěšný výsledek ostravské operace Sovětské armády a československých tankistů i letců spolu s průlomem Sovětské armády a 1. československého armádního sboru přes Javorníky na Valašsko, směřující v dalším postupu k srdci Hané Olomouci, znamenal obrovské nebezpečí pro německé jednotky v prostoru Moravské brány. Hrozilo jim odříznutí ústupové cesty na západ a totální obklíčení, zničení a zajetí Sovětskou armádou, ze které měly jednotky generála polního maršála F. Schörnera panický strach.⁹⁾ Chtěly-li se obklíčení vyhnout, musely ustoupit do výhodnějšího prostoru a zaujmout severně od Olomouce novou obrannou linii, která měla zamezit postupu Sovětské armády a československých tankistů od severu, ve směru východním pak bránila přístupy k Prostějovu. To ovšem neznamenal, že by Schörnerovy jednotky vyklidily tento prostor bez boje. Naopak. Místy vedly urputné ústupové střety, častěji sahaly k zákeřným akcím, ale k systematickému odporu jim Sovětská armáda nedala vůbec možnosti. To, že byl průmyslový potenciál Nového Jičína, Kopřivnice, Příbora, Studénky-Butovic uchráněn pro osvobozenou vlast bez větších frontových škod i větších škod destrukčních oddílů a teoreticky v plné výrobní kapacitě, je v první řadě výsledek taktiky vedení bojových akcí Sovětské armády i bezmezného chrabrosti rudoarmejců. Nečekaně rychlé a pro německou armádu překvapivé dokončení ostravské operace přispělo též k tomu, že němečtí fašisté už nebyli schopni realizovat v plném rozsahu ničivý plán ARLZ v řadě důležitých objektů novojičínského okresu.¹⁰⁾

Osvobozování území dnešního okresu Nový Jičín byla v minulosti věnována náležitá pozornost.¹¹⁾ Méně známá je ve vlastivědné literatuře skutečnost, že v sestavě jednotek Sovětské armády osvobozovali části území dnešního novojičínského okresu i tankisté 1. československé samostatné tankové brigády. Dělo se tak ve dvou etapách. První náleží do závěrečné fáze útoku na Ostravu, v níž pravé křídlo útočících jednotek zajišťovalo útok akcemi ve směru na Klimkovice.¹²⁾ Osvobozením Ostravy a slavným ostravským 1. májem 1945 jako by válka skončila a historicko-vlastivědná a vlastivědně-memoárová literatura se lehounce přenáší z rozjásané Ostravy do osvobozené, rozjásané a šeríkem vonící Prahy roku 1945.¹³⁾ A přece bojová cesta 1. československé samostatné tankové brigády neskončila v Ostravě, ale až v Praze, do níž se musela probít i územím našeho okresu, což je druhá, ve vlastivědné literatuře téměř neznámá etapa její cesty okresem.¹⁴⁾

4 A jediná dosud souhrnnější práce o této etapě bojové cesty našich tankistů

- 74 -

Činnost: Během noci tanky 3. tank. praporu s desantem 383. ppl. 121. p.d. pokračovaly v útoku z Osvicova po silnici směrem jižním a v dalším po lesní cestě směrem jihovýchodním na horu Mezihory a se svítáním dosáhly čáry lesní čáry 800 m severně vesnice Hylev. V 11.30 hod. pokračují v útoku, zmočnili se skupiny domků, kde dostali palbu z velkorážních kulometů. z vesnice Hylev. Odpoledne naše tanky ostřelovaly Hylev, kde zapálily 1 nákladní auto se střelivem. V 21.00 hod. 2 tanky vnikly do vesnice Hylev. Němci utíkají na jihozápad do lesa. V 22.15 hod. protiútok asi 50 němců s 30 Banderovců na Hylev, byli zahnáni zpět do lesa.

Zvláštní události: Odpoledne přijeli velitele bronětankových vojsk 4. U.F. s 38. armády. Pro zítřejší útok na Mor. Ostravu má být připraven co největší počet bojeschopných tanků.

Ztráty nepř.: Ubiti: 30 němců. Zničení: 5 kul.m.hnízd, 2 nákladní auta.

Renění: s 4 muži.

Zdrav.stav: Velmi dobrý.

Morál.stav: Velmi dobrý.

S.V. R.A.

Poruba, dist. rtm. poddist. voj. dist. muž. celkem.

Pondělí. aut T-34/85 T-34/76 T-70 solo sídec. trskt.

Činnost: Během noci evakuační prostředky a žen.rota pracovaly na vyproštění zapadlého tanku. žen.rota upravila cesty, dokončila se oprava defektních tanků, byly přivedeny tanky z RTO a automatčici. De útoku na Mor. Ostravu bude vyrazet více tanků než velitelé RA. žádali.

Tanky 3. tank. praporu ráno pokračovali v útoku a dosáhly v 10.00 hod. záp.okraj Klimkovic. V 10.30 hod. z rozkazu vel. 3. tank. 38. arm. tanky se soustředily u esmých domků sev. Hylev, odkud se přesunuly po ose Březina-Peruba-Již. okraj podlehl. lese záp. Janova - Janov na přepravu přes řeku Odru v prostoru 2 km záp. Zábřeh n/Odra. V 17.00 hod. naše tanky společně s pěchotou 315 ppl. 121 p.d. vnikly do Zábřeha očistily město. V 18.00 hod. tanky s desantem našich automatčiků pokračovaly v útoku z jihu přes Vítkovické ocelárny na Moravsku Ostravu a v 19.10 dosáhly středu města, a v 19.30 mostu přes řeku Ostravici, který nepřítel neuspěl zničit, tento zajistily a vnikly do Slezské Ostravy. Do noci vedli boj s brancím se nepříteli. Automatčici a ženisté likvidovali menší skupiny němců, které byli poschovávaný v domech města Zábřeh.

Zvláštní události: Maršál Sov. svazu J.V. Stalin vydal rozkaz, adresován vel. 4. U.F. arm. gen. Jeremenko za dobytí měst Moravská Ostrava

Zápisy o bojích na Klimkovicku (VHA SSSR IX, K. 27, p 1/3, s. 74).
Repro B. Manderlová.

Novojičínskem zůstala nepovšimnuta.¹⁵⁾ Bude tedy cílem této práce seznámit se s její cestou. Nikoli však souvislým líčením a zhodnocením tehdejších událostí s odstupem čtyřiceti let, nýbrž pokusem přiblížit a připomenout čtenáři onu

dobu a její dění tak, jak je ti, kteří je utvářeli, zaznamenávali bezprostředně do válečných deníků svých jednotek.

Záznamy jsou vojensky strohé s nezbytnými typickými zvláštnostmi vojenské mluvy. To, spolu se zvláštním jazykem, který je obdivuhodnou směsí termínů českých, slovenských, ruských, ukrajinských, vojenského žargonu a různých nářečních prvků, vytváří zvláštní neopakovatelnou atmosféru, kterou — žel — nelze z technických důvodů přenést i na čtenáře těchto řádků.¹⁶⁾ O bezprostřední hluboké dojmy vzniklé listováním a čtením válečných deníků bude ochuzen, stejně jako bude ochuzen o bezprostřední nesmírně hluboký a významný poznatek, vzniklý přečtením celých válečných deníků. Od dětství, aniž si to člověk uvědomuje, vnímá jen vynikající hrdinské činy jednotlivců a skupin bojujících v první linii. To ostatní, ten běžný a všední život vojáka mu nějak uniká. A málo si uvědomuje, že vynikající hrdinské činy jsou podmíněny pernou denní dřinou jejich aktérů, dřinou na první pohled mnohdy vojensky nelesklou, ale ztropenou potem a docela i civilně umazanou. A přece bez přesného a pečlivého plnění všedních denních úkolů, denní dřiny, nebyly by vytvořeny předpoklady k oněm vynikajícím hrdinským činům, k úspěšné činnosti celých vojenských jednotek, armád a frontů, ani podmínky k porážce nacismu a fašismu.

☆

Jednotky 1. československé samostatné tankové brigády vstoupily na území dnešního okresu Nový Jičín v neděli 29. 4. 1945. Stanoviště velitele brigády bylo v Dolně Lhotě a činnost brigády je popsána takto:

„Během noci tanky 3. tank. praporu s desantem 383. ppl., 121. p. d. pokračovaly v útoku na Čavísov po silnici směrem jižním a v dalším po lesní cestě směrem jihovýchodním na horu Mezihory a se svítáním dosáhly čáry lesní cesta 800 m severně vesnice Hýlov. V 11.30 hod. pokračují v útoku, zmocnili se skupiny domků, kde dostali palbu z velkorážných kulometů z vesnice Hýlov. Odpoledne naše tanky ostřelovaly Hýlov, kde zapálily 1 nákladní auto se střelivem. Večer v 21.00 hodin vnikly 2 tanky do vesnice Hýlov. Němci utíkají na jihozápad do lesa. Ve 22.15 hodin protiútočilo asi 50 Němců a 30 banderovců na Hýlov, byli zahnáni zpět do lesa.“ Brigáda zničila nepříteli 5 kulometných hnízd, 2 nákladní auta a 80 mužů. Vlastní ztráty se rovnaly 4 mužům.¹⁷⁾ Válečný deník 3. tankového praporu je zápisem k 29. 4. 1945 stručnější:

„Samota sv. Hýlov. K ránu vyjely z lesa 3 tanky, 2 tanky zůstaly v blátě. V 8.30 hodin vyráží tanky do útoku směrem na Hýlov-Klimkovic. S bojem dosáhly samoty sv. Hýlov, odkud palbou podporují útočící pěchotu na Hýlov... k setmění byla vesnice očištěna od nepřítelů...“¹⁸⁾

V pondělí 30. 4. 1945 bylo stanoviště velitele brigády již v Porubě a z popisu činnosti brigády vyjímáme:

„Tanky 3. tank. praporu... dosáhly v 10.00 hodin záp. okraj Klimkovic. V 10.30 hod. ... se soustředily u osamělých domků sv. Hýlov, odkud se přesunuly po ose Březina¹⁹⁾ - Poruba - již. okraj podlouhlého lesa záp. Janova - Janov na přepravu přes řeku Odru... v 17.00 hod. naše tanky společně s pěchotou 315. ppl., 121. p. d. vnikly do Zábřeha... V 18.00 hod. tanky s desantem našich automatčků pokračovaly v útoku z jihu přes Vítkovické ocelárny na Moravskou Ostravu a v 19.00 hod. dosáhly střed města a v 19.30 hod. mostu přes řeku Ostravici, který nepřítel neuspěl zničit...“. Brigáda zničila nepříteli 4 děla ráže 150 mm, 50 kulometů, 2 pancéřové pěsti, 140 mužů a 55 mužů zajala, ukořistila 7 osobních a 1 nákladní auto, 3 motocykly. Sama ztratila jeden tank T-34, který shořel, jeden podbitý tank T-34, měla 3 padlé a 5 raněných mužů.²⁰⁾

6

Válečný deník 3. tankového praporu zaznamenává průběh situace toho dne:

1. 5. 45. 7. 00 h. 3 tanky přemísťujeme se na je. okraj Staré Vsi do Petřvala a jímus přicházíme k 383. p. V 11.30 h. jímus samostatný šol na jihovýchod od této vesnice, kde vstoupíme do ok. upr. majerů, aby mohli přechod po kraťas v našem ústupu na Moravu. Spolupracujeme také s 42 tank. brigádou (dříve tanky J.S. - 1. tank. div.) V 14.30 h. pokračujeme v ústupu na Dvorce po silnici: Petřvald - Dvorce. Po útoku byla obsazena vesnice Morava. Velitel praporu s velitelkou 383. p. organizuje další postup (noční) na stanici Sedlnice a Sedlnice. V 23.30 h. 4 tanky s desantem přechod vyrazí na stanici Sedlnice. V 23.45 h. stanice byla dobyta a tanky s pěchotou pokračují pro- uhladovat nepřítel na Sedlnice. Ztráty Během dne nepřítel byl vyhnán z k. okraj Petřvala - Dvorce - Morava - stanice Sedlnice a tanky vstaly do Sedlnice. Bylo zničeno 40 vo. ústupu, 1000 a. 50 kul. a pušek, které nepřítel uvolnil na ústupu.

Zápisy o bojích od Staré Vsi n. O. po stanici Sedlnice. (VHA, SSSR IX, K. 31, p. 2/2). Repro B. Manderlová

„Moravská Ostrava... v 8.00 hod. tanky vyráží na Klimkovic a obsadily sev. okraj. V 11.00 hod. z rozkazu velitele brigády stahujeme se zpět z Klimkovic a přesunujeme se přes Vřesinu - Porubu - jižně Svinova na Mor. Ostravu. V 16.00 hod. tanky forsírují Odru v prostoru 2 km již. Zábřeha na Odře. V 17.00 hod. tanky dosáhly již. okraje Zábřeha na Odře. V 18.00 hod. tanky s desantem automatčků útočí na Vítkovice a Mor. Ostravu, kterou dobyto v 19.10 hod. V 19.30 hod. 1 tank přešel most do Slezské Ostravy. Našimi tankisty byl most zachráněn... V uličních bojích v Mor. Ostravě mnoho pomohlo nám civilní obyvatelstvo, které spolu s tanky jelo vpřed a ukazovalo nám odpory nepřítel. Civilní obyvatelstvo s velikou radostí a nadšením uvítalo čs. tankisty, kteří osvobodili Mor. Ostravu. Všude a za každých okolností pomáhalo čs. vojskům.“²¹⁾

7

Za 46 dní bojů 1. československé samostatné tankové brigády od jejího nasazení na ostravském směru dostalo se jí šest pochvalných uznání vyšších velitelů Sovětské armády. Za osvobození Ostravy, k níž tanková brigáda postupovala „za neustálých těžkých bojů přes Hrabýň, Háj, Velkou Polom, Dolní Lhotu, přes trigonometr 309 Hýlov, Klimkovičky, Vřesinu, Porubu do Janova.“²²⁾ Odtud tanková brigáda vyráží přes Zábřeh n. O. v den 1. května (nesporný omyl a jeden den – pozn. M. K.) k útoku na Moravskou Ostravu, přináší českému lidu a ostatnímu dělnictvu nejkrásnější dar v den svátku Práce: osvobozuje Moravskou Ostravu, město dělníků rukou i mozků. Za tento vynikající čin dostává brigáda velitelský dík vojenské rady štábu 38. armády R. A. Osvobozená Moravská Ostrava se raduje, ale naši udatní tankisté jdou zase dál...“²³⁾

V úterý 1. 5. 1945 bylo stanoviště velitele brigády v Zábřehu nad Odrou a z popisu bojové činnosti vyjímáme:

„Během noci a odpoledne tanky, automatčici a ženisté vedli boj s nepřítelem, který se bránil na okraji města a několikrát přešel do protiútku... Do 16.00 hod. tanky se soustředily v Mor. Ostravě záp. mostu... K večeru naše tanky ovládly a úplně očistily od nepřítele vesnici Nová Ves.“ Brigáda zničila nepříteli 9 kulometů a 40 mužů, zajala 10 mužů. Sama ztratila jeden tank T-34, který shořel, 3 muže měla zraněná.²⁴⁾ Z válečného deníku 3. tankového praporu: „1. 5. 1945... Dostáváme nový úkol – útočit jižně Mor. Ostravy na Novou Bělou, v dalším na Krmelín. V 17.00 hod. tanky vyráží do útoku... Do 20.00 hod. vesnice byla vyčištěna od nepřítele...“²⁵⁾

Ve středu 2. 5. 1945 zůstalo stanoviště velitele brigády v Zábřehu nad Odrou a popis bojové činnosti zní:

„Tanky 3. tank. praporu podporovaly pěchotu 315. ppl. v útoku na les sev. Krmelín. Naše tanky postupovaly podél silnice Nová Bělá - Stará Ves nad Ondřejnicí. V 15.00 hod. tanky s desantem 315. ppl. vyrazily k útoku a v 16.00 hod. dosáhly již. okraj vesnice Světlov, kterou k večeru bojem ovládly. Zde se soustředily a vyrážely k útoku na Starou Ves.“ Brigáda zničila nepříteli 1 dělo, 5 kulometných hnízd, 6 pancéřových pěstí a 30 mužů. Brigádě byl podbit jeden tank T-34, padl 1 a raněno bylo 5 mužů.²⁶⁾ Válečný deník 3. tankového praporu je podrobnější:

„2. 5. 1945. Světlov. V 8.00 hod. tanky s desantem [výsadem] pěchoty vyráží do útoku přes les sev. Krmelín na Světlov. V 9.30 hod. tanky dorazily na sev. okr. lesa Krmelína, kde ničí nepřátelské odpory, které znemožňují postup pěchotě. V 11.00 hod. dobytý sev. okr. Krmelína a postupujeme na Světlov. Nepřítel zde klade silný odpor hlavně kul. palbou. Tanky vjíždí první do vesnice, za nimi jde pěchota...“ [po doplnění tanků pohonnými hmotami a střelivem], „... v 21.00 hod. vyrážíme do pronásledování nepřítele (3 tanky) na Starou Ves na Odře. Ve 23.00 hod. vesnice byla dosažena tanky a pěchotou...“²⁷⁾

Ve čtvrtek 3. 5. 1945 bylo stále stanoviště velitele brigády v Zábřehu nad Odrou, činnost brigády je popsána takto:

„Během noci tanky 3. tank. praporu útočily na vesnici Stará Ves, kterou ve 3.00 hod. ovládly a očistily od nepřítele společně s 987. ppl., 226. p. d. Po ovládnutí vesnice zaujaly obranu. Protiútok Němců v síle do rotý pěchoty byl odražen. Během dopoledne tanky pokračují ve směru Petřvald... V dalším pronásledují nepřítele přes Petřvald - Dvůrek²⁸⁾ do Mošnova, kde se soustředily k útoku na stanici Sedlnice. Ve 23.30 hod. naše tanky s desantem 295. ppl. a našimi automatčiky útočí na [železniční] stanici Sedlnice a pronásledují nepřítele, který ustupuje, směrem vesnice Sedlnice.“ Brigáda zničila nepříteli 7 kulometů a 20 mužů, sama ztrát neměla.²⁹⁾ I tentokrát je válečný deník

8 3. tankového praporu podrobnější:

4. 5. 1945. Nepřítel po ustoupení a sev. okraji vesnice Sedlnice. Sedlnice, zasahující se desantem jižní kostela a odštěpily kulomety a minomety naše jednotky v 14.30 podbíjí protiútok, který byl odražen našimi tanky.
Naše tanky během dne měly odpory jižní kostela a odštěpily protiútok nepřítele v 14.30. Dvůrek železniční pracoval na vybudování přípravy v prostoru 700 m sev. kostela Sedlnice. Při formování říčky i tank přejel, i uprál se stroje, i vstoupil ve vodě a i vůbec nepřijížděl. Takat se taku s i tankem vytahuje tank z vody.
Naš další postup na Bartošovic je sev. Odpoledne přijel náš gep, přes vše křiží ráme na místě.
Ztráty nepř. Během dne bylo umřeno 5 nepř. kul. 3 majpery, zajato 3 ušmí.
N. Krbálek &
Prj. 10. 7. 1. boj. skupina tanků - 1.
Křídla
Křídla

Boje o Sedlnici (VHA, SSSR IX, k. 31, p. 2/2
Repro B. Manderlová

3. 5. 1945. V 8.30 hod. s 3 tanky přemísťujeme se na jz. od Staré Vsi do Petřvaldu a jsme přidáni k 383. ppl. V 11.00 hod. plníme samostatný úkol na jihovýchod od této vesnice, kde očisťujeme lesík od nepřátelských snajperů [ostřelovačů], aby mohla pěchota pokračovat ve směru útoku na Mošnov. Spolupracujeme s 42. tank. brig. (těžké tanky J.S. - Josef Stalin). Ve 14.00 hod. pokračujeme v útoku na Dvůrek po silnici Petřvald-Dvůrek. Do setmění byla obsazena vesnice Mošnov. Velitel praporu s velitelem 383. ppl. organizuje další postup (noční) na stanici Sedlnice a Sedlnici. Ve 23.30 hod. 4 tanky s desantem pěchoty vyráží na stanici Sedlnice. Ve 23.45 hod. stanice byla dobytá a tanky s pěchotou pokračují pronásledovat nepřítele na Sedlnici... Nepřítel ztratil 30 mužů, prapor ukořistil 50 kulometů a pušek, vlastní ztráty neměl.³⁰⁾

Z operačních zpráv sovětské informační kanceláře se vojáci dovídali nejen o vývoji situace na frontě, ale i o osvobození větších, někdy též i menších lokalit. Operační zpráva ze 3. 5. 1945 mezi jiným uvedla, že „... vojska 4. ukrajinské fronty, rozvíjející ofensivu 3. května, zmocnila se města Těšín — důležité dopravní křižovatky a mocného opěrného bodu německé obrany a obsadila obce Waltersdorf, Butovice, Frýdek, Karviná...“.³¹⁾

V pátek 4. 5. 1945 bylo stanoviště velitele brigády v Zábřehu nad Odrou a popis činnosti brigády zní:

„V 3.30 hod. naše tanky vnikly ze severu a východu do vesnice Sedlnice a zaujaly obranu. Nepřítel se brání na čáře: již. okraj Sedlnice - již. okraj Bartošovice - Hukovice. Během dne tanky očistily od nepřítele vesnici Sedlnici a odrazily protiútok nepřítele. Ženíjní rota připravila přechod přes potok Sedlnice, kde jeden tank zapadl. Pokračuje se v spolupráci s 183. p. d. K 18.00 hod. tanky vyšly na sz. okraj Sedlnice.“ Brigáda zničila nepříteli 3 kulomety a 20 mužů, zajala 3 muže, vlastních ztrát neměla.³²⁾

Válečný deník 3. tankového praporu zaznamenává další detaily: „4. 5. 1945. Sedlnice. Nepřítel po ustoupení ze sev. okraje vesnice Sedlnice zachytil se domů jižně kostela a ostřeluje kulomety a minomety naše jednotky. Ve 14.00 hod. podnikl protiútok, který byl odražen našimi tanky... Družstvo ženistů pracovalo na vybudování přepravy v prostoru 700 m sev. kostela Sedlnice. Při forsírování [násilném přechodu] říčky 1 tank přešel, 1 vyšel ze stroje, 1 zůstal ve vodě a 1 vůbec nepřejížděl...“.³³⁾ Operační zpráva sovětské informační kanceláře ze 4. 5. 1945 přinesla zprávu, že „... vojska 4. ukrajinské fronty v západních Karpatech po bojích oslobodily Vítkov a větší obce: Pustějov, Mošnov, Domaslavice, Ostravice, Horná Bečva a Velké Karlovice...“.³⁴⁾

V sobotu 5. 5. 1945 i nadále zůstalo stanoviště velitele brigády v Zábřehu nad Odrou a činnost brigády se vyvíjela takto:

„Během dne tanky 3. tank. praporu se přepravovaly přes potok Sedlnice, V 16.30 hod. vyrazily na přepravu přes Odru v prostoru Butovice a posunovaly se do Fulneka, aby se tam soustředily k vyplňování nového úkolu společně se 42. těž. tank. brig. v rámci 70. p. d. provést průlom ve směru Odry - Dobeš - Potštát - Kozlov a v dalším Olomouc.“³⁵⁾ I válečný deník 3. tankového praporu je stručný:

„5. 5. 1945. Přesunujeme se s 1 tankem a štáb do Bartošovic, kde dostáváme úkol a úsek s 42. brigádou a přesunujeme se přes Horku, přes Odru do Butovic. Náš nový směr postupu Fulnek - Odry - Olomouc...“.³⁶⁾

V neděli 6. 5. 1945 se stanoviště velitele brigády nezměnilo a její činnost je zaznamenána stručně:

„Během dopoledne tanky pokračovaly v přesunu do města Fulneka, kde byly soustředěny...“ [byly doplněny pohonnými hmotami a střelivem], „... V 18.30 hod. 3 tanky vyjíždí z Fulneka na vesnici Pocheta³⁷⁾ a útočí na město Odry, vnikly do města a zastavily se před strženým mostem. Nepřítel, jehož hlavní síly už před tím opustily město a odstoupily směrem jižním, kladl jen nepatrný odpor...“.³⁸⁾ Válečný deník 3. tankového praporu je stručný: „6. 5. 1945. Fulnek... Během dopoledne celý prapor přesunuje se z Butovic do Fulneku. Příjezd na místo všech tanků v 16.00 hod...“.³⁹⁾ Za neohrožené boje od Ostravy přes území dnešního novojičínského okresu obdržela 1. československá samostatná tanková brigáda dvě pochvalná uznání vyšších velitelů Sovětské armády:

„Nepřítel ještě zuřivě se brání, a proto tanková brigáda spolu se 101. sborem bojovala o volnou cestu přes Hrabovou, Starou Ves až do Sedlnice. Odtud odbočila pak přes Butovice do Fulneku, kde se soustředila, aby spolu

s 42. těžkou tankovou brigádou R. A. provedla průlom ve směru Odry - Karlov - Olomouc.

6. května vyrazila k útoku a během noci na 7. května se zmocnila města Oder. Po té přesunula se do Města Libavy, aby se připravila s 5. tankovou brigádou R. A. operací směrem na Olomouc a přispěla tak k osvobození největšího města úrodné Hané.

Než tím nekončí již bojová činnost tankové brigády. Ještě během pochodu z Olomouce do Prahy odzbrojila 3. německé pluky, které dosud nesložily zbraně, a tak dovršila mýru svých válečných úspěchů.

Za toto období bojové činnosti tankové brigádě dostalo se dvou uznání od velitele tankových a mechanizovaných vojsk 4. ukrajinské fronty gen.-poručíka tank. vojsk Remizova ze dne 2. a 4. května 1945.⁴⁰⁾

V pondělí 7. 5. 1945 bylo stanoviště velitele brigády v Zábřehu nad Odrou a zůstalo zde až do 10. 5. 1945. Činnost brigády:

„Nepřítel hlavními silami ustoupil až k městu Olomouci do předem připravené obrany 5—8 km severně a sev.-východně města. Naše tanky mají se přemístiti po ose Fulnek - Vítkov - Čermná - Budišov - Město Libavá - Domášov - Jívová. V 8.00 hod. tanky vyráží po dané ose. Silnice jsou přeplněny kolonami děl a aut pronásledujících nepřítele. Do Jívové přijedou naše tanky v 19.00 hod. Večer byl navázán styk s 5. gard. tank. brigádou, s kterou máme spolupracovati. 1. a výcv. tank. prapor se přemístily do Čes. Těšína. Na rozkaz velitele 4. UF byla zformována úderná skupina na pomoc osvobozujícímu se obyvatelstvu města Prahy: 70. gr. motorizovaná pěší divize, 42. gv. těž. tank. brigáda, 5. gr. tank. brigáda, 1. čs. sam. tank. brigáda, 1511. SAP, 5. GMP a autopluky 4. UF pod velením vel. 101 CK gen. lejt. Vondarjeva. Úkol skupiny: probít se do hl. města Prahy po ose Vítkov - Město Libavá - Olomouc - Mohelnice - Mor. Třebová - Svitavy - Polička - Zdirec - Čáslav - Kutná Hora a dosáhnout Prahy k večeru 9. 5. 1945.“⁴¹⁾

V úterý 8. 5. 1945:

„... V 11.00 hod. dostáváme úkol útočit na vesnici Chom[ou]tův, 5 km sz. Olomouce. V 13.30 hod. naše tanky spolu s tanky 42. tank. brig. vnikly do vesnice. Most přes řeku Moravu je stržen. Máme se vrátit a jet na Olomouc. V 15.30 hod. projely naše tanky Olomoucí a dosáhly záp. okraje města. Nepřítel se brání ve vesnicích Křelov a Horka západně města Olomouce a dál na západ ve směru Litovel. V 16.30 hod. 4 naše tanky vyráží k útoku směrem Horka, Skrbeň a Příkazy. Tanky vnikly do vesnice, pěchota zůstala vzadu. Nepřítel klade slabý odpor a ustupuje na západ. Naše tanky ho pronásledují směrem Litovel, do které vnikly ve 22.00 hod. Německý odpor zde přestává, nepřítel ustupuje úplně neorganizovaně...“.⁴²⁾ Nepříteli bylo zničeno 5 kulometných hnízd a 25 mužů, 3 muži byli zajati a ukořistěn byl 1 obrněný transportér. Brigádě byl raněn jen jeden muž.⁴²⁾

Ve středu 9. 5. 1945:

„V noci tanky byly dozapraveny a vyjely z Litovle směrem na západ do Mohelnice a Mor. Třebové. Přes celý den tanky jsou na pochodu. Místami projíždět velmi těžko, kde přímo na silnici Němci ponechali válečný materiál. Po silnicích jedou kolony Němců a Maďarů v nepořádku. Podél silnic hoří vojenský materiál, auta, tanky, které Němci úmyslně zapálili. Někteří vojáci ještě nesou zbraně, které naši vojáci jim hned odeberou. Většina už dávno zbraně zahodila sama a spěchá dál na západ. Projíždíme německými vesnicemi — všude jsou vyvěšeny bílé prapory. V českých vesnicích na každém domě československé a ruské vlajky, obyvatelé křičí radostí, jásají a vítají nás a ruské vojsko. Náš národ cítí mír a svobodu.“⁴³⁾



Ve čtvrtek 10. 5. 1945:

„Přes celou noc naše tanky jely. Zastavovaly se jen v nutných případech, když potřebovaly odstraniti poruchy neb dozapravit PH. Do Prahy přijely v 9.00 hod. jen 2 tanky, projely z východu celé město až na Hradčany. K večeru se stáhly do vesnice Dolní Měcholupy...“⁴⁴⁾ Ostatní tanky zřejmě dorazily o něco později.⁴⁵⁾

Válka skončila. Končí i záznamy válečných deníků našich tankových jednotek v SSSR. Sledovali jsme s jejich pomocí závěr bojové cesty našich tankistů, když před tím prokázali své bojové mistrovství a hrdinství při osvobozování Kyjeva, v bojích o Duklu a Ostravu. Uvádí se, že nepříteli způsobili ztrátu 3000 mužů a na 700 jich zajali, zničili mu 50 tanků, desítky děl a kulometů, nákladní vlaky. Jednotka byla pětkrát uvedena v rozkazech vrchního velení Sovětské armády a vedle vysokých vyznamenání jednotlivcům dostala Suvorovův řád II. stupně.⁴⁶⁾ Za hrdinství v boji na přístupech k Ostravě byl poručík Štěpán Vajda, který padl v bojích u Tworkowa, posmrtně povýšen na kapitána a prezidentem Nejvyššího sovětu mu byl udělen Leninův řád a Zlatá hvězda hrdiny Sovětského svazu.⁴⁷⁾ Bojové vystoupení našich jednotek v SSSR mělo i význam politický pro národy Sovětského svazu, protože vedle jejich Sovětské armády bojovala proti společnému nepříteli další armáda. Už nebojovali sami. „Čechoslováci idut! Čechoslovackomu bataljónu, urál Slova Čechoslovák tu skloňuj! ve všech pádech jednotného i množného čísla s nepředstíranou radostí a obdivnou úctou. Vůbec jim nevadí, že je nás tak málo, důležité je, že jsme tu, že nastupujeme do boje a že jdeme po jejich boku, s nimi za jeden společný cíl.“⁴⁸⁾

Poznámky:

- 1) Ludvík Svoboda (1895–1979) velel 1. československému armádnímu sboru až do 5. 4. 1945, kdy oficiálně převzal funkci ministra národní obrany a velení armádního sboru převzal Karel Klapálek (1893–1984), dosavadní velitel 3. brigády. Srv. Ludvík Svoboda, Z Buzuluku do Prahy, vydání IV., v NV II. doplněné, Praha 1963, s. 400.
- 2) 1. československý armádní sbor útočil v bojové sestavě 18. armády, které velel generálporučík A. I. Gastilovič. Tato armáda tvořila levé křídlo 4. ukrajinského frontu, jehož velitelem byl 21. 3. 1945 jmenován pozdější maršál Sovětského svazu A. I. Jeremenko. Srv. A. I. Jeremenko, Ostravská operace, s. 7. Z ruského originálu knihy pamětí maršála Jeremenka Roky odplaty vydal Národní výbor města Ostravy v roce 1970.
- 3) Stýkala se tu s pravým křídlem 2. ukrajinského frontu, jemuž velel maršál Sovětského svazu R. J. Malinovský a v jehož bojové sestavě útočila i 1. rumunská armáda. Dne 4. 5. 1945 dokončil front bratislavsko-brněnskou operaci a stál na linii Kroměříž - jižně Prostějova - jihovýchodní okraje Dražanské vrchoviny - severně Brna - Ivančice a podél řeky Jihlavy a Dyje až na území Rakouska, Oldřich Sládek, Spálená země, Praha 1980, s. 204.
- 4) Srv. Ludvík Svoboda, c. d., s. 414. Sovětský střední tank T-34 tvořil největší část výzbroje tankových jednotek Sovětské armády od roku 1940 s kanónem ráže 76 mm, od roku 1943 s kanónem ráže 85 mm. Je uznáván jako nejlepší tank II. světové války. Díky naftovému motoru bylo sníženo nebezpečí požáru oproti benzínovým motorům německých, ale i anglických a amerických tanků. Jeho hmotnost byla 30 tun, rychlost 50 km/hod. Dagmar Niklová-Jaromír Pavlíček, Přinesli nám svobodu, Opava 1980, s. 96. Pro základní informaci čtenáře těchto řádků snad postačí uvést, že 1. československá samostatná tanková brigáda se členila na velitelství brigády, k němuž náležela i tzv. osvěta, průzkumnou rotu, 1., 2. a 3. tankový prapor, které se dále členily na rotu atd., samostatný 4. tankový prapor plnil funkci školního praporu a motorizovaný prapor automatčků.
- 5) Byla tu zařazena do bojové sestavy 38. armády, které tehdy velel generálplukovník K. S. Moskalenko. Tato armáda tehdy tvořila pravé křídlo 4. ukra-

jinského frontu a sousedila s levým křídlem 1. ukrajinského frontu, tvořeným 60. armádou.

- 6) To již tvořila pravé křídlo 4. ukrajinského frontu 60. armáda pod velením generálplukovníka P. A. Kuročkina, která 22. 4. 1945 osvobodila Opavu. Ke 4. ukrajinskému frontu byla přeřazena od 1. ukrajinského frontu i s pásmem, jež zaujímal a které ohrožovalo ze severu nepříteli bránícího se v prostoru Moravské Ostravy. A. I. Jeremenko, c. d., s. 15.
- 7) Pomineme-li neúspěch původního plánu osvobození ostravské průmyslové oblasti čelním úderem přes Těšín, podrobně viz A. I. Jeremenko, c. d., s. 9 a n., pak po reorganizaci 4. ukrajinského frontu začaly nové útočné operace k osvobození Ostravy ráno dne 15. 4. 1945. Jejich význam byl o to větší, že kryly levý bok útočného pásma berlínské operace, započaté na sklonku noci 16. 4. 1945 a uskutečňované 1. běloruským frontem pod velením maršála Sovětského svazu G. K. Žukova, 1. ukrajinským frontem pod velením maršála Sovětského svazu I. S. Koněva a 2. běloruským frontem pod velením maršála Sovětského svazu K. K. Rokossovského. Po boku vojáků Sovětské armády bojovala v berlínské operaci i 1. a 2. armáda Polské armády, kterým velel divizní generál S. Popławski a K. Świerczewski.
- 8) A. I. Jeremenko, c. d., s. 34, uvádí, že dne 30. 4. 1945 „dobytím Moravské Ostravy skončila útočná operace 4. ukrajinského frontu“. Oldřich Sládek, c. d., s. 208, uvádí, že „vojáci 1. gardové armády pronásledovali fašisty a do 5. května 1945, kdy ostravská operace skončila, se dostali před Příbor, západně od Sklenova, do Sklenovic a až k Frýdlantu nad Ostravicí“. Na jiném místě, s. 214: „Po dokončení ostravské operace stála vojska 4. ukrajinského frontu zhruba na linii Město Albrechtice - Krnov - Opava - Moravský Beřoun - Šternberk - Jestřabí - Velká Střelná - Fulnek - severně od Suchdola nad Odrou a severovýchodně od Příbora - Frenštát pod Radhoštěm - Valašská Bystřice - Jablunka u Vsetína - Držková“, odkud nastoupila k uskutečňování pražské operace, probíhající od 6. 5. 1945. Podrobně týž, c. d., s. 261 a n.
- 9) V českých oblastech působilo velké uskupení německých vojsk, složené ze skupiny armád „Střed“ pod velením Schörnerovým a z hlavních sil skupiny armád „Rakousko“, kterým velel generálplukovník R. Rendulitsch. Uskupení mělo 62 divizí, mnoho samostatných pluků a praporů, 900 000 mužů, 9700 děl a minometů, přes 2200 tanků a samohybných děl a téměř 1000 letadel. Dějiny světa, sv. X, Praha 1968, s. 462.
- 10) Oldřich Sládek, c. d., s. 209, 213–214, 263–267.
- 11) Z prací soubornějšího charakteru nejnověji Květoslav Kadlčík, Z historie národní osvobozené boje o osvobození okresu Nový Jičín Sovětskou armádou v roce 1945, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín (dále jen VSONJ) sv. 15/1975, s. 3–16; týž, Osvobozovací boje v okrese Nový Jičín v roce 1945, VSONJ sv. 4/1970, s. 5–13. Bohatý materiál byl soustředěn do dvou-svazkového sborníku Cestou bojů k vítězství, Nový Jičín 1965, s. 342. K nim nutno připočítat i dvě souborné práce o osvobozování okresů Bílovec a Vítkov, z nichž část obcí připadla při územní reorganizaci v roce 1960 k novojičínskému okresu. Květoslav Kadlčík, Osvobozovací boje o Bílovec v r. 1945, Vlastivěda Ostravského kraje (dále jen VOK), Bílovecko č. 12–13/1960, s. 1–28; Ant. Bráňák a Frant. Šustek, Osvobození obcí vítkovského okresu v roce 1945, VOK, Vítkovsko č. 11–12/1961, s. 20–29.
- 12) Postihl ji Květoslav Kadlčík, Osvobozovací boje o Bílovecko v r. 1945, VOK, Bílovecko č. 12–13/1960, s. 1–28.
- 13) Srv. kupř. Jan Beránek, Poslední boje I. čs. samostatné tankové brigády v SSSR na Ostravsku, VOK, Bílovecko č. 12–13/1960, s. 28–34; Rudolf Peška, Vzpomínky československého tankisty, tamtéž, s. 28–31.
- 14) Tu a tam lze nalézt zmínku o našich tankistech v pracích o jednotlivých obcích, kupř. Petr Kadlčík, Poválečná historie města Fulneka, VSONJ sv. 11/1973, s. 12.
- 15) Miroslav Kłos, Z válečných deníků, Tatrovák, časopis pracujících n. p. Tatra Kopřivnice, roč. XXIV, 1970, č. 12–20.
- 16) Vlastní text válečných deníků jsme přepsali v duchu pravidel pro přepis novodobého materiálu, upravili i podle současně platných pravidel českého pravopisu a jen výjimečně ponechali původní text či některé charakteristické obraty. Text je uveden i ukončen uvozovkami a pokud byly z textu vypuštěny nepodstatné pasáže, je to vyznačeno třemi tečkami. Pro lepší orientaci je prvně se vyskytující název lokality (v originále uveden v nominativu) uveden proloženě. Poznámky autora v textu či zkrácení původního a pro nás nepod-

statného textu deníků je vyznačeno hranatými závorkami. Takto podané líčení událostí před čtyřiceti léty může postoužit i k dodatečným zápisům do obecních kronik.

- 17) Vojenský historický archiv v Praze (dále jen VHA), Československé tankové jednotky v SSSR (dále jen SSSR - IX), kart. č. 27, pol. 1/3, válečný deník tankové brigády 16. 10. 1944 – 15. 5. 1945, s. 74. V inventáři k archívnímu fondu je tento válečný deník zařazen jako deník 1. tankového praporu. Ve skutečnosti je to originál válečného deníku 1. československé samostatné tankové brigády vlastnoručně podepsaný majorem Bičištěm. Válečný deník tankové brigády od 16. 10. 1944 do 15. 5. 1945, uložený v kart. č. 4, pol. 2, je ve skutečnosti opisem shora citovaného originálu bez vlastnoručního podpisu majora Bičiště, nahrazeného strojopisným „mjr. Bičiště, v. r.“. V této práci cituji samozřejmě originál válečného deníku brigády. Při letošní studijní návštěvě VHA jsem zjistil, že shora citovaný archivní fond byl nově zpracován a mnou uváděné citace nesouhlasí s dnešním stavem archívního fondu. Žel, konkordance starého a nového zpracování nebyla provedena.

- 18) VHA, SSSR - IX, kart. č. 31, pol. 2/2, válečný deník 3. tankového praporu od 28. 3. do 15. 5. 1945, zápis k 29. 4. 1945. Deník není stránkovaný. V originále je Hýlov uváděn jako Gilov.

- 19) Správně má být Vřesina. Srv. též zápis v deníku 3. tankového praporu k 30. 4. 1945. Přesun našich tankistů do Vřesiny a odtud na Porubu zaznamenal i Ludvík Svoboda, c. d., s. 422.

- 20) VHA, SSSR - IX, kart. č. 27, pol. 1/3, s. 74, ztráty na s. 75.

- 21) VHA, SSSR - IX, kart. č. 31, pol. 2/2, zápis k 30. 4. 1945. Prapor měl ráno již jen 5 bojeschopných tanků.

- 22) Deníky i ostatní písemnosti uvádějí název lokality v nominativu Janov. Správně má být Janová, která byla od roku 1850 osadou Polanky nad Odrou.

- 23) VHA, SSSR - IX, kart. č. 8, pol. 2a, pochvalná uznání sovětských velitelů. Čtvrté pochvalné uznání. – V bojovém posudku o veliteli 1. československé samostatné tankové brigády podplukovníkovi Vladimíru Jankovi s návrhem na vyznamenání, podepsaném velitelem 121. Rylsko-Kyjevské divize Rudého praporu řádu Bohdana Chmelnického plukovníkem Drjachlovem a náčelníkem štábu divize plukovníkem Geněralovem, se m. j. praví, že tanková brigáda s jednotkami 121. pěší divize prokazovala v době od 25. 4. do 30. 4. 1945 mistrovské vzory bojové činnosti, její velitel projevil hrdinství i odvahu a díky jeho „obratnému řízení boje byly nepříteli způsobeny těžké ztráty na životech i technické výzbroji, osvobozeny byly tyto osady: Velká Polom, Dolní Lhota, Čavisov, Hýlov a Klimkovice.“ VHA, SSSR - IX, kart. č. 4, pol. 5, bojové posudky (opisy) o 1. čs. sam. tank. brigádě od 15. do 30. 4. 1945. Cituji z překladu ruského originálu, který je uložen ve fotokopii.

- 24) VHA, SSSR - IX, kart. č. 27, pol. 1/3, s. 75.

- 25) Prapor podporoval útok 315. ppl. VHA, SSSR - IX, kart. č. 31, pol. 2/2, zápis k 1. 5. 1945. Téhož dne si českoslovenští vojáci v novinách přečetli Rozkaz nejvyššího velitele maršála Stalina velitelovi vojsk 4. ukrajinské fronty armádnímu generálovi Jeremenkovi a náčelníkovi štábu generálplukovníkovi Sandalovi: „Vojská 4. ukrajinské fronty útokem dobyly Moravskou Ostravu a Žilinu. Moskva vzdá vojskům 4. ukrajinské fronty hold 20 salvami z 224 děl.“ Vojenský historický ústav, knihovna (dále jen VHÚK), cyklostylovaný Plameň sloboďy, vydávaný oddělením osvěty a propagandy 2. čs. sam. pd. brigády, roč. II., č. 19 z 1. 5. 1945.

- 26) VHA, SSSR - IX, kart. č. 27, pol. 1/3, s. 76.

- 27) Správně má být Stará Ves nad Ondřejnicí, VHA, SSSR - IX, kart. č. 31, pol. 2/2, zápis ke 2. 5. 1945.

- 28) Dvůrek byl od roku 1850 osadou Petřvaldu.

- 29) VHA, SSSR - IX, kart. č. 27, pol. 1/3, s. 76.

- 30) VHA, SSSR - IX, kart. č. 31, pol. 2/2, zápis ke 3. 5. 1945.

- 31) VHÚK, cyklostylovaný Směr západ, polní zpravodaj 3. čs. samostatné brigády v SSSR, roč. II., č. 96 ze 4. 5. 1945. Obec Waltersdorf jsou dnes Vrchy.

- 32) VHA, SSSR - IX, kart. č. 27, pol. 1/3, s. 76–77.

- 33) VHA, SSSR - IX, kart. č. 31, pol. 2/2, zápis ke 4. 5. 1945. Tankový prapor se na přechodnou dobu ocitl ve svízelné situaci, protože mu zbyl pouze jeden bojeschopný tank.

- 14 34) VHÚK, Plameň sloboďy, roč. II., č. 22 z 5. 5. 1945.

Příloha č. 1.

Vývoj stavu tankové výzbroje 1. československé samostatné tankové brigády v bojích na našem území od 15. 4. 1945 do 7. 5. 1945.⁴⁹⁾

Roku 1945 dne	Tabulkový stav tanků		Z toho tanků:							
			učebních	boje- schopných		zhořelých	podbitých	v remontu středním	v remontu běžném	zapadlých
	T-34	T-70	T-34	T-34	T-70	T-34	T-34	T-34	T-34	T-34
14. 4.	33	1	2	31	1					
15. 4.	33	1	2	26	1	2	3			
16. 4.	33	1	2	17	1	6	8			
17. 4.	33	1	2	10	1	11	10			
18. 4.	33	1	2	8	1	12	11			
19. 4.	33	1	2	5	1	13	12	1		
20. 4.	33	1	2	3	1	13		15		
21. 4.	33	1	2	3	1	13		15		
22. 4.	33	1	2	3	1	13		15		
23. 4.	33	1	2	16	1	13		2		
24. 4.	33	1	2	17	1	13		1		
25. 4.	33	1	2	18	1	13				
26. 4.	20*)	1	2	10	1	3			5	
27. 4.	20	1	2	6	1	5		7		
28. 4.	20	1	2	6	1	7		5		
29. 4.	20	1	2	6	1	7		5		
30. 4.	20	1	2	5	1	8		5		
1. 5.	20	1	2	5	1	9		4		
2. 5.	20	1	2	6	1	9		3		
3. 5.	20	1	2	5	1	9		4		
4. 5.	20	1	2	4	1	9		5		
5. 5.	20	1	2	4	1	9		3		2
6. 5.	20	1	2	5	1	9		4		
7. 5.	20	1	2	5	1	9		4		

*) Rozkazem 4. ukrajinského frontu bylo odepsáno 13 spálených tanků.

- 35) VHA, SSSR - IX, kart. č. 27, pol. 1/3, s. 77.

- 36) VHA, SSSR - IX, kart. č. 31, pol. 2/2, zápis k 5. 5. 1945. V originále je uvedena obec Nová Horka jako Gorka.

- 37) Samota Pocheta byla od roku 1850 stále součástí Hvězdové u Oder.

- 38) VHA, SSSR - IX, kart. č. 27, pol. 1/3, s. 77.

- 39) VHA, SSSR - IX, kart. č. 31, pol. 2/2, zápis k 6. 5. 1945.

- 40) VHA, SSSR - IX, kart. č. 8, pol. 2a, pochvalná uznání sovětských velitelů. Páté a šesté pochvalné uznání.

- 41) VHA, SSSR - IX, kart. č. 27, pol. 1/3, s. 78.

- 42) Tamtéž, s. 78–79.

- 43) Tamtéž, s. 79.

- 44) Tamtéž, s. 80.

- 45) Podle operační svodky, sestavené k 19.00 hod. 7. 5. 1945, měla tanková brigáda bojeschopných 5 tanků T-34 a 1 tank T-70. VHA, SSSR - IX, kart. č. 21, 15

pol. 22, operační svodky brigády č. 271—311 od 28. 3. do 7. 5. 1945 Ludvík Svoboda, c. d., s. 426 uvádí, že 10. 5. 1945 „dopoledne vjelo prvních osm tanků 1. čs. tankové brigády do svobodné Prahy“. Jeho údaj o počtu tanků odpovídá shora citované operační svodce ze 7. 5. 1945, podle níž kromě 6 bojeschopných tanků měla tanková brigáda ještě dva střední tanky T-34 jako učební stroje. Viz přílohu č. 1. — Pro základní orientaci čtenáře dlužno stručně připomenout, že tanková brigáda utrpěla v bojích od svého nasazení z Kežmarku se 65 středními tanky T-34 značné ztráty a musela proto své tři bojové prapory přeorganizovat a nasazovat do dalších bojů podle stavu tankové výzbroje, kterou nebylo možné doplňovat novými stroji podle přání 4. ukrajinského frontu, protože v dané strategické situaci měly v zásobování přednost fronty útočící na Berlín. V bojích v Horním Slezsku ztratila brigáda téměř polovinu tanků, což prakticky vyřadilo z boje celý 1. tankový prapor. V předvečer útoku našich tankistů směřujícího k osvobození dnešního Severomoravského kraje, tj. dne 14. 4. 1945, měla tanková brigáda bojeschopných 31 tanků T-34 a 1 tank T-70, rozdělených mezi 2. a 3. tankový prapor. Od 15. do 19. 4. 1945 utrpěl 3. tankový prapor takové ztráty, že musel být vyveden z boje a soustředěn do dvora Albertovec, kde se tanky opravovaly. Značné ztráty utrpěl i 2. tankový prapor, takže ve dnech 21.—23. 4. 1945 manévroval u Štítiny jen s jedním T-34 a vytvářel s ním mistrně klamnou představu značné tankové síly. Dne 24. 4. 1945 byl 2. tankový prapor vyveden z boje a soustředěn rovněž do dvora Albertovec, jeho jediný bojeschopný tank byl stažen a v Albertovci předán 3. tankovému praporu, který téhož dne vyrazil z Albertovce do bojových pozic. Od 24. 4. 1945 útočila tanková brigáda prakticky již jen 3. tankovým praporem.

⁴⁶⁾ Srv. J. Sýkora, Slavná bojová cesta československé vojenské jednotky v SSSR, Praha 1955, s. 120, — Jen při osvobození území našeho kraje v bojích od 15. 4. do 4. 5. 1945 zničila naše tanková brigáda nepříteli 1270 mužů a 142 mužů zajala, dále nepříteli zničila 12 tanků, 11 SU, 9 PTO, 2 PT, 23 děl, 138 kulometů a 32 kulometných hnízd, 7 obrněných transportérů, 12 nákladních aut, 11 dzotů a 2 doty (polní opevnění většinou dřevozemní, ale i z jiného materiálu), 2 pozorovatelné, 18 UT v domech, 39 pušek a automatů, 82 pancéřových pěstí. Nepříteli ukořistila 2 tanky, 2 SU, 3 děla, 3 obrněné transportéry, 13 kulometů, 8 nákladních aut, 9 osobních aut, 5 motocyklů, 1 pásový nákladní auto, 1 pásový motocykl, 15 telefonních aparátů, 6 radiovysílačů. Sama měla 40 padlých, 128 raněných a 15 nezvěstných mužů. Stav tankové výzbroje viz v příloze č. 1. VHA, SSSR - IX, kart. č. 21, pol. 22, operační svodky brigády.

⁴⁷⁾ Ludvík Svoboda, c. d., s. 419.

⁴⁸⁾ Tamtéž, s. 93—94.

⁴⁹⁾ Příloha č. 1 je zpracována podle operačních svodků brigády, sestavovaných k 19.00 hod. každého dne. VHA, SSSR - IX, kart. č. 21, pol. 22.

KOMUNISTA LADISLAV ZRZA

(1905 — 1941)

Jaroslav Zezulčík

V letošním roce, kdy si připomínáme 40. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, vzpomínáme také památku tisíců našich českých a slovenských vlastenců, kteří položili své životy v boji proti fašismu a hitlerovské okupaci. Mezi ně patří i komunista-revolucionář Ladislav Zrza.

Ladislav Zrza se narodil 26. června 1905 v Klimkovicích v chudé dělnické rodině. Jeho otec odejel již roku 1911 za prací do zámoří a L. Zrza tak vyrůstal společně s dvěma mladšími sourozenci a se svou matkou za velice těžkých podmínek. V deseti letech musel chodit na haldy vybírat uhlí a ve dvanácti šel už sloužit k sedláckům. Ve čtrnácti letech vstoupil do učení ve Vítkovických železárnách, kde se vyučil soustružníkem a kde pracoval až do roku 1925. Těžké životní podmínky dělníků na jedné straně a hostejná atmosféra tehdejší klimkovické společnosti na straně druhé přivedly L. Zrzu brzy do řad několika mladých a odhodlaných lidí pokoušejících se změnit poklidný tok klimkovického maloměstského života. Jejich snažení postihla ve svém románu „Roky v kruhu“ spisovatelka Jarmila Glazarová, která Zrzu a jeho přátele označila za „rytíře smutné postavy“. Přesto se Zrzovi a jeho druhům podařilo vymanjit alespoň mladé dělníky z vlivu nepolitického Sokola založením fotbalového klubu SK Polanka a především zřídit v Klimkovicích veřejnou čítárnu, která by sloužila propagaci nových komunistických myšlenek. Přes odpor obecního zastupitelstva a místního vedení Sokola byla čítárna zásobována časopisy jako Proletkult, Var, Tvorba a zanedlouho se stala místem pravidelných debat a diskusí. Jejich nejnadanějším a zároveň nejvěrnějším navštěvovatelem byl L. Zrza, který se roku 1923 stal předsedou místní organizace sociálně-demokratické mládeže, členem krajského výboru, členem Dělnické akademie v Ostravě a členem výboru FDTJ.

Důležitý mezník v životě L. Zrzy představuje rok 1924. Tehdy byl na konferenci ostravské mládeže zvolen za delegáta sociálně demokratické mládeže do Sovětského svazu, kde se zúčastnil oslav 1. máje v Moskvě a později s delegací procestoval velkou část SSSR. Po návratu vydal o tomto zájezdu brožuru a uspořádal celou řadu přednášek, v nichž se snažil získávat přátele pro sovětské Rusko. Zrzova činnost, těšící se zájmu mezi mladými dělníky, však narazila na odpor závodního vedení sociálně demokratické strany a odborové organizace ve Vítkovických železárnách, kde byl Zrza zaměstnán. Bylo mu pohroženo propuštěním z práce, nezanedbával své činnosti, a když L. Zrza neuposlechl, svolala sociálně demokratická strana plenární schůzi, na níž měl být podle pokynů krajského vedení strany vyloučen. Pro nesouhlas členstva, které se postavilo za Zrzu, k vyloučení došlo až na druhé schůzi, kdy členům organizace bylo rovněž pohroženo vyloučením. Následujícího dne byl L. Zrza propuštěn i z práce. Po propuštění ho postihla policejní perzekuce a několikrát předvedení a výslechy na policejních stanicích v Ostravě a v Praze.



Komunista Ladislav Zrza

Krátce po vyloučení z organizace sociálně demokratické mládeže L. Zrza vstoupil do organizace mládeže KSČ. Když se ukázalo, že se pro něj nepodaří sehnat žádnou práci, bylo v ústředí mládeže rozhodnuto, aby byl Zrza získán pro ostravskou administraci časopisu komunistické mládeže „Pravda mládeže“. Po příchodu do Prahy roku 1927 se L. Zrza plně zapojil do práce v administraci stranického tisku. Také jeho zásluhou bylo v témže roce kolportováno ilegální Rudé právo. V Praze se L. Zrza podílel zvláště na vydávání a rozšiřování anti-militaristického tisku v českém, slovenském, maďarském a německém vydání, který rozšiřoval především mezi vojáky. V aparátu strany, kam přešel v třicátých letech, byl dále pověřován úkolem zajišťovat nerušené pracovní podmínky pro pracovníky perzekvovaných komunistických stran z Polska, Maďarska a po nástupu Hitlera k moci z Německa a Rakouska. Po celé toto období měla Zrzova činnost přísně konspirativní charakter a nutila jej žít na různých místech a pod různými jmény. Povolení k legalizaci obdržel Zrza od ústředního výboru až po květnové

mobilizaci roku 1938. Po mnichovských událostech mu bylo svěřováno obsluhování první stranické černé vysílačky. L. Zrza, vyškolený v metodách konspirace, tehdy patřil mezi několik málo členů strany, kteří mohli kvalifikovaně pracovat formami většinou členů nezvyklými. Proto byl vedením strany zařazen do kolektivu „ústřední techniky“. Po udání konfidentem Kolomazníkem se jej však v červnu 1939 pokusilo zatknout gestapo. L. Zrzovi se za značně dramatických událostí, když se potkal s gestapem přímo před dveřmi svého bytu, podařilo uprchnout přes Polsko do Sovětského svazu.

V Polsku se L. Zrza zdržoval v Katovicích a Ravném, odkud se z příkazu stranických orgánů přesunul do Rostova na Donu, kde pracoval spolu s dalšími československými soudruhy v místním sovchoze. Po vypuknutí války prodělal parašutistický výcvik v Sovětské armádě a záhy byl pověřen úkolem pracovat v týlu nepřitele. Spolu s Karlem Černockým, členem ÚV KSS, byl letecky shozen v prostoru mezi Trstenou a obcí Jablonné. Při přestřelce, ve které kryl ústup soudruha Černockého, byl L. Zrza tisoovskými četníky 26. listopadu 1941 zastřelen. Jeho tělo bylo po válce převezeno do rodných Klimkovic a zde v roce 1946 s vojenskými poctami pohřbeno.

Ladislava Zrzu si navždy budeme připomínat jako zaníceného a obětavého komunistu-revolucionáře, který položil svůj život za osvobození naší vlasti od fašistické okupace a za naši socialistickou budoucnost.

Poznámka.

Článek byl zpracován na základě písemných vzpomínek na Ladislava Zrzu od E. Krautové, M. Urbanika, R. Kalivody, A. Salicha, J. Terlingla a J. Klapucha; novinových článků: A. Hájkové z Hlasu revoluce ze 4. února 1978. Š. Bílka v Hlasu revoluce z října 1975 a článku JK v Magazínu Nové svobody z 20. října 1973. Tyto a další materiály jsou uloženy z pozůstalosti Ladislava Zrzy ve sbírkách OVM v Novém Jičíně.

K VÝVOJI STŘEDNÍCH ŠKOL NA NOVOJIČÍNSKU V LETECH 1945-1985

Jan Hanák

Více než šestiletá okupace okresu Nový Jičín způsobila českému školství velké ztráty. Nacisté v obsazených městech a obcích jednak v říjnu 1938 a pak v březnu 1939 buď uzavřeli nebo značně omezili české školy, v uvolněných budovách zřizovali školy německé a v průběhu války nemocnice a lazarety.¹⁾ Střední školy z okupovaného Nového Jičína a Příboře musely být ve velmi krátké době z příkazu ministra školství přemístěny do zbytku republiky. Novojičínské reálné gymnázium našlo útočiště ve Frenštátě pod Radhoštěm, kde se udrželo jen do prosince 1940.²⁾ Reálné gymnázium a učitelský ústav v Příboře byly přemístěny do Valašského Meziříčí, kde splýnuly s tamními školami stejného

typu.³⁾ Jedinou střední školou, která se v našem okrese udržela za okupace, byla obchodní akademie s obchodní školou ve Frenštátě pod Radhoštěm.

Po osvobození naší vlasti v roce 1945 se situace ve středním školství v okrese Nový Jičín postupně mění. Po odchodu Němců dochází k osídlování Bílovecka, Fulnecka, Oderska i Novojičínska. Pro všechny úseky národního hospodářství bylo třeba vyškolit odborníky a znovu otevřeným vysokým školám dodávat potřebný dorost. Záhy se začíná prosazovat požadavek zpřístupnit střední vzdělání dětem z odlehlejších oblastí okresu, prohloubit demokratizaci školství, přiblížit školu více životu a socialistické výstavbě. Uvedené cíle bylo možné uskutečnit postupnou změnou v síti středních škol a změnami v obsahu středoškolského vzdělávání. To vše se do současné podoby v uplynulém čtyřicetiletí realizovalo ve školských zákonech z let 1948, 1953, 1960, v zákonných úpravách v roce 1968 a konečně ve školském zákonu z roku 1984.

Složitým vývojem prošly za čtyřicet let především střední školy poskytující všeobecné vzdělání — školy, které v největší míře připravují své žáky na vysoké školy. Ihned po osvobození obnovila vyučování ve svých původních budovách reálná gymnázia v Novém Jičíně a Příboře. Obě školy začínaly v budovách, kde byly do posledních chvil války německé lazarety, s neúplnými a poškozenými sbírkami. Počet žáků byl zvláště v nejvyšších třídách nízký, mezi studenty byly věkové rozdíly, protože ke studiu se vraceli ti, kterým válka studium na několik let přerušila. Rovněž učitelské sbory se doplňovaly postupně. Frenštátské reálné gymnázium bylo otevřeno v budově měšťanské školy na Tyršově ulici v roce 1946. Navázalo na novojičínské reálné gymnázium, které zde krátce existovalo v době okupace. Síť gymnázií bylo třeba doplnit na Bílovecku. Po několika jednáních v roce 1945 a 1946 došlo 3. září 1946 k otevření Spolkového reálného gymnázia Matice opavské v Bílovci. Za tento — pro Bílovecko záslužný čin, patří dík složkám Národní fronty, Místnímu národnímu výboru v Bílovci a Matici opavské, která až do postátnění školy v roce 1948 nesla spolu s Místním národním výborem v Bílovci náklady na provoz školy. Ministerstvo školství nechtělo po válce ihned otevírat další střední školy. Odvolávalo se na nejasnou situaci při osídlování pohraničí, na nedostatek finančních prostředků i středoškolských profesorů. Proto v prvních dvou letech na bíloveckém gymnáziu obětavě vypomáhali odborní učitelé z měšťanské školy.⁴⁾

K velikým změnám v našem poválečném školství došlo po Vítězném únoru 1948. Podle školského zákona č. 95/1948 o jednotné škole byla všem žákům prodloužena školní docházka povinně do patnácti let. Po pětileté národní škole absolvovali všichni čtyřletou střední školu a teprve potom odcházeli do učebních oborů, na odborné školy nebo na čtyřletá gymnázia. Na našem okrese byla k 1. září 1948 gymnázia v Novém Jičíně, Příboře, Bílovci a ve Frenštátě p. R. Z odborných škol to byla obchodní akademie s dvouletou obchodní školou ve Frenštátě pod Radhoštěm. Byly to malé ústavy, většinou bez paralelních tříd i s malým počtem žáků ve třídách. Nízký počet studentů ve třídách, mnohdy starších, poučených tvrdým životem za okupace, doplnění učitelských sborů a všeobecná podpora veřejnosti vytvářely podmínky k dobrým výsledkům práce středních škol v tomto období.

Kromě uvedených čtyřletých středních škol s maturitou byly v okrese Nový Jičín střední školy neúplné, většinou dvouleté. Mnohé z nich se staly později středními školami čtyřletými, některé byly zrušeny. Nejasná koncepce se projevila především na úseku škol obchodních, jak to dokazuje případ frenštátské obchodní akademie a dvouleté obchodní školy. Po vzniku n. p. MEZ ve Frenštátě pod Radhoštěm v roce 1947, vznikl požadavek na zřízení průmyslové školy elektro-technické. Nadřízené školské orgány souhlasily s tím, že nová škola bude otevřena

za předpokladu zrušení obchodní akademie a obchodní školy. V roce 1950 bylo zahájeno v budově radnice, kde byly obchodní školy umístěny, vyučování na střední průmyslové škole elektrotechnické a v roce 1952 vyšli poslední absolventi obchodní akademie.⁵⁾ V Novém Jičíně byla v roce 1945 otevřena v budově na Tyršově ulici dvouletá obchodní škola, o kterou byl velký zájem veřejnosti i závodů. V roce 1949 byla však z dosud nejasných příčin zrušena a budovu školy převzalo ministerstvo národní obrany, které do Nového Jičína přemístilo z frenštátských kasáren dvouletou školu důstojnického dorostu. Frekventanti školy byli zčásti ubytováni přímo ve škole, zčásti v kasárnách na Gottwaldově ulici. Škola důstojnického dorostu, na které vyučovali převážně civilní středoškolské profesoři, existovala v Novém Jičíně do roku 1954.⁶⁾

K neúplným středním školám patřily v prvním desetiletí po osvobození také odborné školy pro ženská povolání, později vyšší školy sociální. Navazovaly na tradici rodinných škol z první republiky a učily dívky vaření, šití, péči o dítě a rodinu. Odborné školy pro ženská povolání působily do roku 1950 ve Frenštátě pod Radhoštěm a v Bílovci. V Novém Jičíně byla v roce 1951 odborná škola pro ženská povolání změněna na vyšší školu sociální.⁷⁾

V roce 1945 se obnovuje i zemědělské školství, které mělo na Novojičínsku starou tradici. Vždyť již 30. XII. 1866 bylo rozhodnuto zřídit v Novém Jičíně-Žilíně dvouletou rolnickou školu, která byla v roce 1874 přeměněna na tříletou střední zemskou hospodářskou školu s maturitou — tehdy jedinou pro celou Moravu. V roce 1920 se stala školou čtyřletou. Po okupaci v roce 1938 byla k velikému zklamání novojičínských nacistů přemístěna do Opavy. Po válce se objekty školy v Žilíně nacházely ve velmi špatném stavu. Zásluhou českých učitelů byly však záhy uvedeny do pořádku a začaly již v roce 1945 sloužit různým typům nižšího zemědělského školství. Působila zde zimní učňovská škola, hospodyňská škola a mistrovská dvouletá škola, která již významně zasáhla do počátečního vývoje socializace naší vesnice. Do roku 1958 připravila mnoho pracovníků našich JZD, kteří pak dalším studiem na vyšších typech zemědělských škol získali kvalifikaci techniků a zemědělských inženýrů.⁸⁾ Podobnou úlohu v přípravě zemědělských kádrů na našem okrese sehrála v oblasti Bílovecka a Ostravska zemědělská mistrovská škola v Klimkovicích.

K dalším velkým změnám v československém školství došlo po vydání školského zákona v roce 1953. Byly zdůvodněny hospodářskými a společenskými změnami v první etapě výstavby socialismu a požadavky na další demokratizaci školy. Nejvíce se dotkly základních škol a čtyřletých gymnázií. Povinná školní docházka byla stanovena opět na osm let, ve větších místech byly zrušeny školy národní, střední a gymnázia a jejich spojením vznikly školy osmileté a jedenáctileté střední školy. Studium na jedenáctileté střední škole bylo jen tříleté, takže nebylo zvláštností, že zde maturovali i žáci sedmnáctiletí. Podstatně se změnil obsah středního vzdělání, byly vypuštěny některé předměty a ve snaze co nejvíce přiblížit školu praxi a posílit polytechnické vzdělání, zaváděl se v rámci pracovního vyučování praktický výcvik v průmyslových a zemědělských závodech. V našem okrese vznikly jedenáctiletky v místech bývalých gymnázií, to jest v Novém Jičíně, Příboře, Bílovci, Frenštátě pod Radhoštěm. Navíc byla otevřena jedenáctiletka také v Odrách s tím, aby žáci z Oderska a Fulnecka nemuseli za vzděláním dojíždět do vzdálenějších míst. Odpovídalo to i podmínkám v tehdejší okrese Vítkov, ke kterému Odersko a Fulnecko od roku 1949 do roku 1960 patřilo.

V letech prvních pětileté vznikají v okrese požadavky na další odborné školy. Z podnětu n. p. Tatra Kopřivnice byla v roce 1953 zřízena střední průmyslová škola strojní v Kopřivnici. Tím se vyhovělo oprávněnému požadavku našich

utěšeně se rozvíjejících strojírenských závodů, aby konečně i okres Nový Jičín měl učiliště, které by pro ně zajišťovalo výchovu středních technických kádří. Nově založená škola začínala ve velmi skromných podmínkách v uvolněných budovách závodu Tatra, bez odborných pracoven, potřebných pomůcek a odborně připravených kádří. Zájem o studium na nově zřízené škole byl veliký, takže záhy střední průmyslová škola v Kopřivnici otevírala paralelní třídy, zlepšila své materiální vybavení a doplnila pedagogický sbor.

Ve stejném roce 1953 bylo zahájeno vyučování i na nově zřízené střední zdravotnické škole v Novém Jičíně. Škola vznikla přeměnou dvouleté vyšší sociální školy na čtyřleté zdravotnické učiliště pro přípravu zdravotníků a dětských sester. O vznik školy, její vybavení a zajištění odborné výuky se zasloužil okresní ústav národního zdraví.

V polovině padesátých let se projevil citelný nedostatek učitelů národních škol. Po dohodě stranických a státních orgánů kraje, okresu a města byla v roce 1955 zřízena v Novém Jičíně čtyřletá pedagogická škola pro učitele národních škol. Tak se v okrese navázalo na starou tradici učitelského vzdělávání v Příboře, kde působil velmi úspěšně učitelský ústav od roku 1875 až do okupace v roce 1938 a vychoval pro základní školy tisíce učitelů.⁹⁾ Po osvobození již nebyl obnoven, protože pro přípravu učitelů národních škol byly zřízeny pedagogické fakulty. Avšak již v roce 1949 bylo středoškolské vzdělávání učitelů národních škol obnoveno tím, že byla zřízena pedagogická gymnázia, přeměněná v roce 1953 na pedagogické školy. V tehdejší Ostravském kraji byly do zřízení novojičínské pedagogické školy stejné ústavy v Ostravě a v Orlové. Pedagogická škola v Novém Jičíně zahájila v roce 1955 výuku v uvolněných prostorách škol na Palackého ulici ve dvou třídách prvního ročníku, zatímco druhý a třetí ročník měl po jedné třídě. Žáci do druhého a třetího ročníku byli staženi z pedagogických škol v Ostravě a z Orlové. Při nově zřízené pedagogické škole byla otevřena pětitřídní cvičná národní škola a pro vzdálené žáky byl k dispozici internát. Za účinné podpory odboru školství ONV, města i veřejnosti byly záhy překonány počáteční potíže, takže již od roku 1957 vycházeli první absolventi-učitelé národních škol, vychovatelé školních družin a pionýrští vedoucí. Odcházel převážně na venkov, nejvíce na Odersko, Vítkovsko a Bílovecko, kde byl nedostatek učitelů největší. Úspěšný rozběh školy byl však zastaven rozhodnutím o vysokoškolském vzdělávání učitelů národních škol na pedagogických institutech. Poslední absolventi pedagogické školy pro učitele národních škol vyšli v roce 1961. Učitelské vzdělávání v Novém Jičíně zrušením pedagogické školy pro učitele národních škol však neskončilo, neboť místo ní byla v roce 1961 otevřena pedagogická škola pro učitelky škol mateřských. V prvním roce byly její první dvě třídy řízeny ředitelstvem střední všeobecně vzdělávací školy. Od roku 1962 byla škola samostatně řízena, přestěhovala se do budovy původní pedagogické školy a začala se neobyčejně rychle rozvíjet. Přijímala žáky nejen z Novojičínska, ale i z Ostravska, Karvinska, Frýdecko-Místicka a Vsetínska. Kromě budovy internátu na Sokolovské ulici získala další budovu na ulici Hoblíkově. Na škole si začaly záhy doplňovat učitelskou kvalifikaci v abiturientských kurzech absolventky středních škol, které nepokračovaly ve studiu na vysokých školách.¹⁰⁾

Na konci padesátých let, kdy byla v našem okrese dokončena socializace vesnice, vzniká naléhavá potřeba školy, která by připravovala pro zemědělství střední technické kádry. A tak z rozhodnutí stranických a státních orgánů vznikla v r. 1958 střední zemědělská technická škola v Novém Jičíně-Žilině. Přeměnou dvouleté mistrovské školy bylo zřízeno učiliště, které v oborech pěstitel a chovatel zajišťuje zemědělství našeho okresu potřebný počet techniků a nejlepší absolventy vysílá na vysokou školu zemědělskou. Škole ihned po založení byl k dispozici

školní statek jako účelové zařízení a pro vzdálenější žáky byl zřízen chlapecký a dívčí internát. Praxi vykonávali studenti buď ve vlastním zařízení nebo v dobře hospodářských JZD. O školu byl ihned po založení značný zájem, při všech ročních byly do prvních maturit v roce 1962 paralelní třídy, učitelský sbor byl postupně doplněn převážně mladými odborníky z vysokých škol nebo ze zemědělské praxe.¹¹⁾

Další změny v československém školství nastaly na počátku šedesátých let, kdy naše společnost vstupovala do počáteční etapy socialismu. Rostoucí nároky v oblasti hospodářské, kulturní a společenské si vynutily opětné prodloužení povinné školní docházky. Podle školského zákona z roku 1960 vznikají devítiletky, jedenáctiletky se na krátkou dobu mění na dvanáctiletky. V letech 1961–1962 se nejvyšší třídy jedenáctiletok, případně dvanáctiletok, osamostatňují a vznikají tříleté střední všeobecně vzdělávací školy. Na počátku to jsou převážně malé ústavy s jednou, nejvýše dvěma paralelními třídami, s malými učitelskými sbory, takže někde vznikají i problémy s kvalitním odborným obsazením předmětů. Opět se hledají nové formy vyučování a výchovné práce, upravují se učební plány, v zájmu polytechnizace se zřizují matematicko-fyzikální třídy. Pokračuje výrobní praxe na závodech a v JZD. Na našem okrese vznikly novou úpravou střední všeobecně vzdělávací školy v Novém Jičíně, Příboře, Frenštátě pod Radhoštěm, Bílovci a v Odrách. K 30. 6. 1963 byla střední všeobecně vzdělávací škola v Odrách zrušena z důvodu, že okres Nový Jičín má ve srovnání s jinými okresy Severomoravského kraje těchto škol mnoho.¹²⁾

Na konci šedesátých let se nedořešená situace středních všeobecně vzdělávacích škol řešila zákonnou úpravou v roce 1968, kdy se tyto školy postupně převádějí na čtyřletá gymnázia. Opětovně dochází ke změnám v učebních plánech, vrací se některé předměty, kterým se několik let nevyučovalo, posiluje se na jedné straně polytechnické vyučování zřizováním přírodovědných tříd, na druhé straně se zvyšují počty hodin cizích jazyků a společenských věd ve třídách humanitních. Na konci sedmdesátých let však humanitních tříd ubývá, ale studentům se dává možnost získávat znalosti latiny, cizích jazyků a dalších humanitních předmětů v nepovinném vyučování. Návrat ke čtyřletému studiu na školách, které dodávají vysokým školám nejvíce dorostu, se ukázal záhy prospěšný a na prahu vědecko-technické revoluce nezbytný.

Velký rozvoj průmyslu, zemědělství a služeb vyvolal i v našem okrese v polovině sedmdesátých let potřebu střední ekonomické školy. Závody a úřady byly odkázány na absolventy středních ekonomických škol ve Valašském Meziříčí, Ostravě, Opavě, Přerově, případně Frýdku-Místku. Protože jich byl nedostatek, nastupovali často i na odpovědná místa v administrativě pracovníci bez kvalifikace. O zřízení střední ekonomické školy usiloval okres již na počátku sedmdesátých let, ale jednání s Krajským národním výborem v Ostravě ztroskotalo na umístění školy. Obnovené jednání skončilo v roce 1976 úspěšně, a tak mohla již 1. 9. 1976 zahájit vyučování střední ekonomická škola s dvěma třídami prvního ročníku v budově gymnázia na Palackého ulici. Současně byly otevřeny i dvě třídy dvouletého studia, které však bylo po dvou letech zrušeno. Řízení střední ekonomické školy bylo svěřeno řediteli gymnázia. Nová škola zpočátku neměla ani budovu, pomůcky, ani odborné kádry a zkušenosti. Obtíže však byly za několik let překonány, škola se záhy rozrostla a v roce 1979 získala od MěstNV jednu z budov ZDŠ v Novém Jičíně-Šenově. Společným úsilím KNV v Ostravě a města Nového Jičína bylo v letech 1981–1984 ke staré budově přistavěno osm tříd, kabinety a odborné pracovny, takže po rekonstrukci budovy ZDŠ bude mít střední ekonomická škola důstojné umístění. V roce 1984 má škola vlastní ředitelství a dostatek odborných kádří.

Ke změně v síti středních škol v okrese Nový Jičín dochází v současné době tím, že se postupně ruší střední pedagogická škola pro učitelky mateřských škol v Novém Jičíně. Zrušení je zdůvodněno přebytkem učitelek mateřských škol v souvislosti s populačním vývojem v Severomoravském kraji. Poslední absolventky opustí školu v roce 1986. Tím v okrese skončí třicetileté působení pedagogického školství. Obě pedagogické školy připravily od roku 1955 několik tisíc učitelů, učitelek a vychovatelů pro školy národní, mateřské, školní družiny a pionýrské domy pro několik okresů našeho kraje a ve značné míře ovlivnily i kulturní a společenský život Nového Jičína a jeho okolí.

Významnou úlohu při výstavbě socialismu v okrese sehrály střední školy také v tom, že připravily našemu národnímu hospodářství, školám, armádě a bezpečnosti velmi mnoho odborných pracovníků ve studiu při zaměstnání. Organizovalo se od roku 1949 na gymnáziích ve formě večerních škol. Počátky studia při zaměstnání byly těžké pro pracující i pro vyučující, protože se vyučovalo bez studijní úlev, do pozdních večerních hodin, bez učebnic. Výsledkem byla značná studijní úmrtnost.¹³⁾ Situace se změnila, když se studium pracujících stalo společenskou záležitostí, když o ně projeví zájem větší závody, družstva a úřady. Zájem se soustředil především na školy odborné. V našem okrese největší nárůst tříd studia při zaměstnání zaznamenaly brzy po svém zřízení obě průmyslové školy — strojní v Kopřivnici a elektrotechnická ve Frenštátě pod Radhoštěm. V kopřivnické průmyslové škole několik let počet tříd studia při zaměstnání převyšoval počet tříd denního studia. Elokované třídy měla tato škola ve Studénce pro tamní vagónku a také v Novém Jičíně pro pracovníky mnoha závodů. Také na obou pedagogických školách bylo organizováno po celou dobu jejich trvání studium pracujících. Tím se v druhé polovině padesátých let překonal relativní nedostatek učitelů národních škol a v dalších letech se touto formou vyřešila dlouhodobá nequalifikovanost v mateřských školách a ve školních družinách. Aby se mohlo vyjít vstříc pracujícím ze vzdálenějších míst a matkám s malými dětmi, začalo se ve stále větší míře organizovat studium dálkové. Touto formou získávali vzdělání pracující především na ekonomické škole v Novém Jičíně, kam dojížděli zájemci ze vzdálených oblastí okresu i ze Vsetínska. Specifickou formou studia při zaměstnání prošlo několik set příslušníků armády a bezpečnosti. Převážně pro letce organizovalo studium gymnázium v Příboře a v letech 1972–1982, v době kádrové přestavby, probíhalo studium příslušníků Sboru národní bezpečnosti na gymnáziu v Novém Jičíně. Prošli jím příslušníci z okresů Nový Jičín, Vsetín, a Opava. Rovněž na střední zemědělské technické škole v Novém Jičíně se mnoho let organizovalo studium při zaměstnání pro mnohdy již starší a v praxi zkušené pracovníky našich zemědělských družstev. Absolventi studia při zaměstnání zastávali a zastávají dosud významná místa v našem národním hospodářství, ve školství a kultuře. Jsou předsedy JZD, řediteli škol, funkcionáři na závodech a v lidosprávě. Pro mnohé se studium při zaměstnání stalo odrazovým můstkem pro další studium na vysokých školách.

Za čtyřicet let po osvobození se mnoho změnilo i v materiálním vybavení středních škol našeho okresu. Při zřizování takřka každé nové střední školy se musely řešit budovy, pomůcky i možnosti ubytování učitelů. V předchozích kapitolách bylo vzpomenu, že vlastní budovu měly po osvobození gymnázium v Novém Jičíně a v Příboře. Střední zdravotnická škola a střední zemědělská technická škola v Novém Jičíně získaly budovy jako nástupci předchozích dvouletých škol, o průmyslovou školu strojní se uvolněním provozních prostorů postaral n. p. Tatra Kopřivnice. Zbývající střední školy byly umístěny převážně v budovách základních škol, někde i za cenu střídavého vyučování nejmladších žáků. Situace se pozvolna lepšila v souladu s hospodářskou situací naší společnosti. V roce

1958 se vyřešila svízelná situace střední průmyslové školy elektrotechnické ve Frenštátě p. R., dosud umístěné v budově radnice tím, že se pro ni postavila za 21 miliónů Kčs moderní budova s internátem. Od konce šedesátých let se prováděly a dosud provádějí velké rekonstrukce a přístavby takřka na všech středních školách v okrese.

Zásadou MěstNV ve Frenštátě p. R. se vyřešila svízelná situace frenštátského gymnázia, které se tísnilo v budově ZDŠ na Tyršově ulici tím, že byly k budově bývalého okresního soudu přistavěny čtyři učebny a čtyři kabinety a celá budova byla předána k 1. 9. 1969 gymnáziu.¹⁴⁾

Na gymnáziu v Bílovci, umístěném od založení v roce 1946 ve společné budově s národní školou na Gottwaldově ulici, vznikla naléhavá potřeba dalších učeben a kabinetů po rozhodnutí zřídit při bíloveckém gymnáziu třídy pro zvlášť nadané matematiky z celé Moravy a východních Čech. Po přestěhování ZDŠ do nově postavené budovy na Komenského ulici, se začalo nejdříve s úpravami a modernizací staré budovy postavené na počátku století. V dalších letech se postavil internát, tělocvična, přistavěly další třídy a kabinety. Tím se za deset let obětavou prací stavebních podniků, vedení školy, učitelů, žáků mnoha ročníků, za pochopení nadřízených orgánů a města vybudovala škola, která po materiální stránce může plnit své poslání. Vynaložené náklady se již několik let vrací v úspěšné práci školy, přejmenované v roce 1978 na gymnázium Mikuláše Koperníka.

V roce 1968, rok po oslavách stého výročí založení zemědělské školy v Novém Jičíně-Žilíně, byla na střední zemědělské technické škole zahájena podobná přestavba jako na gymnáziu v Bílovci. I zde se nejdříve pustili do generální opravy více než sto let staré budovy, potom došlo k rekonstrukci nebo i ke zboření některých nevyhovujících budov, byla postavena tělocvična, internát, vybudováno hřiště, nově upraveno nádvoří školy a nově oplocen celý objekt školy. Za více než deset let úsilovné práce se škola změnila k nepoznání. I zde kromě stavebních podniků mají na přestavbě velkou zásluhu vedení školy, učitelé a stovky žáků.

Za nevyhovující byly v polovině sedmdesátých let označeny nadřízenými zdravotnickými orgány materiální podmínky střední zdravotnické školy. MěstNV v Novém Jičíně proto předal zdravotnictví budovu ZDŠ na Gottwaldově ulici i za cenu, že se zhorší podmínky na základních školách. Nákladnou rekonstrukci více než sto let staré a často přestavované budovy financoval okresní ústav národního zdraví. Přestavba se prováděla na dvě etapy, aby škola mohla i během několikaleté práce okresního stavebního podniku vyučovat. V roce 1983 byly stavební práce i nové vybavení školy ukončeny a dnes patří střední zdravotnická škola k nejmodernějším v kraji. V současné době se dokončuje pro žákyně střední zdravotnické školy internát v blízkosti nemocnice.

Na sklonku sedmdesátých let se začalo i s dlouhou připravovanou rekonstrukcí a modernizací budov na Palackého ulici, postavených v letech 1926–1928. Po postupném rušení pedagogické školy a přestěhování ekonomické školy do Nového Jičína-Šenova, zůstal celý komplex budov gymnázium, na kterém podle plánu značně vzroste počet tříd. V rámci oprav započatých v roce 1978 byla nově vybudována kanalizace, hlavní schodiště, opraveno oplocení objektu a do roku 1984 rekonstruována jedna polovina budovy. V současné době se pracuje na druhé polovině a je předpoklad, že do roku 1986 budou práce, které si vyžádají asi 10 miliónů Kčs, zdárně ukončeny.

Větších úprav doznala i budova střední průmyslové školy strojní v Kopřivnici. Zbývá ještě generální oprava a modernizace budovy gymnázia v Příboře, postavené v roce 1904. I zde půjde o několikaletou a složitou záležitost, kdy bude nezbytné pro vyučování najít náhradní prostory.

Za čtyřicet svobodných let se naše společnost pronikavě změnila. V etapě rozvinutého socialismu se musí mnoho změnit i ve školství. Proto již od roku 1976 dochází k postupné přestavbě vzdělávací soustavy uzákoněné na podzim 1984. Novým školským zákonem se prodlužuje školní docházka povinně na deset let, mění se organizace na všech typech škol i obsah vzdělávání a výchovy. Změny se dotýkají středních škol tím, že jsou k nim přiřazeny střední odborná učiliště, že po čtyřleté odborné a teoretické přípravě bude převážná část dělnické mládeže postupně získávat úplné středoškolské vzdělání. Nově bude upraveno vzdělávání mládeže na gymnáziích tím, že se dostane potřebné průpravy pro praxi i těm, kteří nebudou pokračovat ve studiu na vysokých školách. U odborných škol se posílí všeobecně vzdělávací složka.

Střední školy našeho okresu jsou na nové úkoly v podstatě připraveny. Jejich síť je dobudována, mnoho bylo vykonáno v poslední době pro jejich modernizaci, odpovídající potřebám bude i počet učitelů, proto mohou navázat na tradice a zkušenosti z předchozích let, která pro ně nebyla snadná, ale přesto plodná. I tento stručný nástin vývoje středních škol od osvobození do současnosti ukazuje, že naše školství, a to i střední, se vyvíjelo v souladu s možnostmi naší společnosti, která si často v obtížích klesala cestu k socialistickému dnešku. Je možno přiznat, že střední školy byly významnými pomocníky socialistické výstavby, neboť vychovaly tisíce kvalifikovaných pracovníků pro všechny úseky našeho života.

Smyslem a záměrem práce bylo postihnout vývoj středního školství v okrese Nový Jičín bez uvádění osob, statistiky a údajů o životě jednotlivých škol. Údaje tohoto druhu najde zájemce v kronikách a publikacích, které mnohé školy vydaly při oslavách svých výročí.

Poznámky:

- 1) O situaci, ve které se octly české školy po okupaci se doví čtenář podrobněji v pracích: Mnichov není jen historie, vydal okresní vlastivědný ústav Nový Jičín 1965; Cestou bojů k vítězství, OVÚ N. J. — 1965; Čtení o Novém Jičíně, MěstNV N. Jičín, 1963.
- 2) Jan Hanák — Frenštát p. R. v době nacistické okupace a po osvobození, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín — sv. 28.
- 3) Jaromír Štěrba, 75 let gymnázia v Příboře — VSONJ, sv. 19.
- 4) František Schwarz: Dvacáté výročí založení střední školy v Bílovci, vydal VÚ N. J. v roce 1966; Město Bílovec — publikaci v roce 1947 vydal MNV v Bílovci.
- 5) Frenštát p. R. 1945—1971 — publikaci vydal MěstNV ve Frenštátě r. 1971.
- 6) Jan Hanák, Nový Jičín po osvobození — Čtení o Novém Jičíně — r. 1963.
- 7) O krátkém působení těchto škol jsou informace v publikacích: Čtení o Novém Jičíně, Frenštát p. R. 1945—1971, Bílovec — 1947.
- 8) 100 let zem. školy v Novém Jičíně — almanach k výročí vydala SZTŠ Nový Jičín, 1967.
- 9) O činnosti učitelského ústavu v Příboře pojednávají práce Zdeny Genserkové ve VSONJ sv. 17, Lad. Poláška ve VSONJ sv. 13.
- 10) Informace o zřizování středních škol jsou z kronik škol a z osobních poznatků autora, který od roku 1948 působil na středních školách v okrese a na odboru školství ONV v Novém Jičíně.
- 11) 100 let zemědělské školy v Novém Jičíně, SZTŠ 1967.

- 12) Okres Nový Jičín měl v té době pět střed. všeob. vzdělávacích škol, zatím co jiné okresy měly tři, nejvýše čtyři tyto školy. Stalo se tak při vzniku nového okresu v roce 1960, kdy v připojených částech Bílovecka, Frenštátska a Oder-ska byly střední školy.
- 13) František Schwarz, Dvacáté výročí střední školy v Bílovci, kde je na 27. str. uváděn velmi nízký počet maturantů studia pracujících.
- 14) Frenštát p. R. 1945—1971 — MěstNV Frenštát p. R. 1971.

TŘICET LET SOCIALISTICKÉHO ARCHIVNICTVÍ

Karel Chobot

Dějiny jsou moudrým učitelem. Zabýváme se jimi především proto, abychom se z minulosti poučili, abychom z vítězného postupu společenského pokroku čerpali sílu pro naše současné i budoucí snažení a konání. A jsou to právě archivní dokumenty, které jako svědkové minulých událostí a dění jsou jedinečným pramenem pro poznání minulosti jak jednotlivých národů, tak i celého lidstva. Archiválie vypovídají o době, v níž vznikly, o její hospodářské, sociální a kulturní úrovni, působí tedy především svou bezprostřední dokumentární hodnotou. Svět archivu nejenže staví před oči současného člověka se znepokojující aktuálností minulé události, války a utrpení lidí, pokrokové snahy a společenské změny, ale zároveň umožňuje snáze chápat vlastní příčiny těchto událostí.

Obor archivnictví je velmi starobylý. Jeho počátek klademe do starého Sumeru na počátek třetího tisíciletí před naším letopočtem, kde se ve velkých kulturních střediscích (města Uruk, Ur, Lagaš) setkáváme s nejstaršími archívy. Archivnictví vzkvétalo v dalších říších, v Babylónu, Asýrii, Mezopotámii, Egyptě. Ačkoliv z archívů klasického Řecka se nedochovalo nic, význam řeckého archivnictví je nepopíratelný a vyplývá již z toho faktu, že mu dalo základní termín archív — v řečtině Archeion. V římském období změnil název pro archív koncovku (archivum), význam pojmu (úřední instituce a vše, co z úřední činnosti této instituce vzešlo jako písemný produkt) zůstal. Ve středověku se někdy užívalo termínů scrinium nebo chartularium podle truhlice nebo schránky na písemnosti, archívy se stávají součástí korunního pokladu panovníků. Tak prošly

archívy vývojem až po současnost. Vždy sloužily zájmům vládnoucích tříd k ochraně hospodářských a politických výsad privilegovaných stavů, ať feudálů či kapitalistů. Teprve socialistická společnost vrátila lidu jeho písemné bohatství. Písemné kulturní hodnoty vytvářené dlouhé věky začaly být zpřístupňovány nejširším vrstvám lidské společnosti začaly sloužit k obohacování jejich vědomí.

Takové pojetí kulturních statků a veškerého pozitivního odkazu minulosti, za níž stojí nesčetné generace pracujících, tvůrců materiálních hodnot umožňujících i rozvoj duchovní oblasti, je vlastní českému národu, který z pokrokového dědictví svých dějin čerpal v nejtěžších chvílích. Dělnická třída se hlásila s prvním rozbřeskem dělnického hnutí ke kulturní velikosti naší více než tisícileté národní minulosti. Vždyť nejlepší lidové, národní a revoluční tradice je vyzbrojovaly k velikému zápasu za zásadní revoluční proměnu společnosti, za vítězství proletariátu.

V letošním roce uplynulo 30 let od vydání vládního nařízení o archivnictví z roku 1954, které tvoří počátky socialistických přeměn oboru. Po osvobození naší vlasti Sovětskou armádou od fašistické poroby zůstávalo naše archivnictví nadále nejednotné, roztržité v síti soukromých archívů a archívů spravovaných různými státními i nestátními institucemi, neexistovala právní norma jako základ činnosti. Teprve vítězství pracujících v Únoru 1948 a následné hluboké společenské, politické, kulturní a sociální změny umožnily řešit jeho problémy. Kapitalistická společnost zanechala tíživé dědictví: zastaralý organizační systém, nedostatek ukládacích prostor, přezíravý postoj k písemnostem vůbec, zastaralé pracovní metody. To vše zkreslovalo představy široké veřejnosti o pravé náplni archivní práce a poslání archívů v dnešní společnosti.

Významným přelomem v historii našeho archivnictví se stal IX. sjezd KSČ, začátek revolučního procesu formování a rozvoje socialistické vědy a kultury, který umožnil zahájit přestavbu systému archivnictví od základů. Organizační úsilí o sjednocení československého archivnictví ve smyslu závěrů IX. sjezdu KSČ vyvrcholilo vydáním vládního nařízení v roce 1954, základního právního a organizačního předpokladu pro zformování nové, socialistické koncepce. Hlavní zásady vládního nařízení se opíraly zejména o zkušenosti sovětského archivnictví, především o trvale platící principy Leninova Dekretu o reorganizaci a centralizaci archivnictví z 1. července 1918. Vládní nařízení tak zakotvilo řadu opatření, o kterých v buržoazním Československu byly vedeny pouze diskuse. Nejdůležitější bylo vytvoření Jednotného státního archivního fondu. Z tohoto základu pak vycházela síť archívů. Významné místo v ní připadlo archívům řízeným národními výbory, kde jsou ukládány dokumenty o činnosti orgánů a institucí působících v teritoriu národních výborů, vztahujících se k tomuto území. Jedná se zejména o písemnosti z oboru zemědělství, vodního hospodářství, výstavby, obchodu a vnitřní a justiční správy.

Na počátku sedmdesátých let zrychlujícímu se tempu vývoje plně nedostačuje dosavadní právní stav a tak v souladu se závěry XIV. sjezdu KSČ nastává čas komplexní legislativní úpravy — zákona České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví. Jako odraz nového federativního uspořádání našeho státu na něj navázal zákon Slovenské národní rady č. 149/1975 Sb.

Jak se vyvíjela archivní služba v okrese Nový Jičín v průběhu třiceti let? Okresní archiv v Novém Jičíně v současné podobě vznikl v roce 1960 po územní reorganizaci sloučením okresních archívů v Bílovci, Frenštátě pod Radhoštěm a Novém Jičíně. Rady ONV v Bílovci, Frenštátě pod Radhoštěm a Novém Jičíně ve smyslu závěrů IX. sjezdu KSČ zřídily ve svých okresech archivní službu již v roce 1952, dva roky před vydáním vládního nařízení. Základem těchto okresních archívů se staly městské archívy v Bílovci a Novém Jičíně, ve Frenštátě pod Radhoštěm vedle okresního archivu působil až do roku 1956 i městský archiv.

Na území dnešního okresu Nový Jičín působily po roce 1945 i městské archívy, většinou až do roku 1960, kdy splynuly s okresním archívem v Novém Jičíně:

městský archiv v Bílovci 1945—1952,
městský archiv ve Frenštátě pod Radhoštěm 1945—1956,
městský archiv ve Fulneku 1945—1960,
městský archiv v Kopřivnici 1945—1959,
městský archiv v Novém Jičíně (1937) 1945—1952,
městský archiv v Odrách 1945—1960,
městský archiv v Příboře 1945—1956,
městský archiv ve Spálově 1945—1960,
městský archiv ve Štramberku 1945—1959.

Po územní reorganizaci v roce 1960 měl okresní archiv v Novém Jičíně samostatná pracoviště v Bílovci, Frenštátě pod Radhoštěm, Fulneku, Odrách a v Příboře. V roce 1970 byla pracoviště v Bílovci, Fulneku a Odrách zrušena a materiál převezen do Nového Jičína, kde byla pro archiv získána a účelně vybavena budova bývalé židovské synagogy. Díky pomoci ONV vyřešil okresní archiv v té době na čas prostorovou situaci.¹⁾

Archiválie uložené v okresním archivu v Novém Jičíně podávají neklamné svědectví o historickém vývoji, budování a současném rozmachu našich měst a obcí, o postavení městského a venkovského obyvatelstva a sociálním a kulturním rozvoji. Zpřístupňování a využívání těchto archiválií umožňuje objektivní poznávání naší národní minulosti v regionu, demokratických a revolučních tradic našeho lidu i úlohy dělnické třídy v boji za sociální a politický pokrok.

Za dochované bohatství archiválií patří poděkování prvním archivářům, kteří na začátku padesátých let s nadšením a elánem, bez ohledu na volný čas, okolnosti a podmínky pomáhali zachraňovat písemné dědictví našich předků, kteří se nebáli prohledávat sklepy a půdy a kteří v prachu zapomnění nacházeli vzácné pergameny a staré knihy, ukryté před válečnou bouří a ničením fašistů. Nešlo vždy o školené archiváře, byli to lidé zapálení pro dobro věci, většinou učitelé, kteří se k archivářským poznatkům teprve probojovali soukromým studiem, studiem materiálů, dokumentů. Jejich největší učitelkou byla samotná práce. Patří jim čest a chvála nejen archivářů, kterým budovali dnešní cestu, ale poděkování nás všech, celé společnosti. Připomeňme si jména některých z nich: prof. Jan Hanák, PhDr. František Schwarz, CSc., oba tenkrát z Bílovce, prof. Alois Zbavitel z Frenštátu pod Radhoštěm, učitel Josef Kubáč z Fulneku, Emil Hanzelka z Kopřivnice, učitel Bohumil Fojtík z Oder, učitel Jan Hrnčárek z Příbora, Antonín Brňák ze Spálova, učitel Cyril Hykel ze Štramberka a novojičíňští učitelé Helena Kývalová, Josef Lankoší a ředitel Jaroslav Štindl, pod jehož vedením pracovali.

Za uplynulé třicetiletí dosáhl okresní archiv v Novém Jičíně řadu pozitivních výsledků ve všech oblastech činnosti.

Růst množství kvalitně odborně zpracovaného a zpřístupněného archivního materiálu spolu se zlepšením podmínek pro jeho studium se výrazně projevuje v rostoucím množství poskytovaných badatelských služeb. Ve třech studovných okresního archivu (Nový Jičín, Příbor, Frenštát p. R.) bylo za uplynulá tři léta studováno 201 témat 190 studujícími, zatímco v šedesátých letech studovalo ročně v archivu okolo 20 badatelů. Rozbor studovaných tématů ukazuje převahu studovaných námětů vážících se k úzkému regionu, dále témata z dějin jednotlivých škol a školství vůbec, dějin učitelstva, mládežnických organizací, poštovní, dějin dělnického hnutí a KSČ. Roste zájem o témata z dějin umění, hudby a kultury. Změnila se i struktura zájemců o předkládání archiválií ve prospěch mladých. Převažují studenti gymnázií a studenti vysokých škol, ať již pro své

středoškolské odborné činnosti, či vysokoškolské odborné činnosti, práce ročníkové, seminární či diplomové. Dále jsou to kronikáři, vlastivědní pracovníci, zájemci o vlastivědu — výrazně vzrostl zájem o dějiny poštovníctví.

Výsledky, kterých okresní archiv v Novém Jičíně za dobu své existence dosáhl, zavazují. Archiválie jako doklady historických skutečností, patří mezi nepostradatelné prameny, objektivně vypovídající o vítězném postupu společenského pokroku, o bohatých revolučních tradicích pracujícího lidu i o jeho touze po světě bez válek a násill. Jejich všestranné využívání při výchově k socialistickému vlastenectví a proletářskému internacionalismu bude i v následujícím období mimořádně významnou součástí práce okresního archivu v Novém Jičíně.

Poznámky:

- 1) Viz též Jaroslava Brichová, 30 let okresního archivu v Novém Jičíně, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, 1982, č. 31, str. 68—70.

Z MINULOSTI KLIMKOVIC

Jiří Jurok

Počátky města Klimkovic jsou dosud nejasné. Nepřímé doklady — název města a patrocinium farního kostela — svědčí pro dobu založení kolem poloviny 14. stol., sídelní dispozice a počet výsadních domů mluví ve prospěch počátku 14. stol. Místní název je nejpravděpodobněji odvozen od lokátora Klementa, přesněji řečeno od zčeštěné zdrobněliny jeho jména Klímek.¹⁾ Potvrzením tohoto faktu jsou nejstarší známé tvary názvu: „Clymczowicz" v roce 1420 a „Klymkowiczich" v roce 1424.²⁾ Zasvěcení farního kostela svatě Kateřině odpovídá velké oblibě kultu sv. Kateřiny při zakládání nových farností v období vrcholné kolonizace a zvláště za vládařského období Karla IV. (1346—1378) — sám Karel IV. horlivě šířil kult sv. Kateřiny (stačí vzpomenout kaple sv. Kateřiny na císařském hradě Karlštejně). Pravděpodobný zakladatel Klimkovic Beneš I. z Kravař (v letech 1380—1398 majitel panství Fulnek a Bílovec) patřil jako dvorský komorník k okruhu nejbližších úředníků Karla IV.

Půdorys uliční sítě s podlouhlým náměstím zařazuje Klimkovice mezi města východní Moravy vzniklá za tzv. východoněmecké městské kolonizace (2. pol. 13. až 1. pol. 14. stol.). Větvení ulic od obou bran na 2 rovnoběžná ramena směřující k náměstí (slezský typ) je shodné s dispozicí města Bílovce,³⁾ založeného

krátce před rokem 1324. Blízký je i počet právozářných domů — v Klimkovicích 52, v Bílovci 50, obdobně v Odrách rovněž 50 (1347). Tato fakta by svědčila pro založení Klimkovic v období blízkém založení Bílovce, tj. začátek 14. stol., nebo alespoň podle jeho vzoru. Do 20. let 14. stol. kladl na tomto základě, dále opíraje se o městský znak a německý tvar Königsberg, založení Klimkovic Ladislav Hosák. Klimkovice podle něj založil král Jan Lucemburský na své královské doméně v Opavsku.⁴⁾

Jako nepodložený lze odmítnout starší názor některých místních badatelů a L. Hosáka z roku 1963 o založení Klimkovic-Königsbergu společně s Brušperkem (založeným roku 1269) po návratu krále Přemysla Otakara II. z jeho křížové výpravy na Litvu v roce 1267.⁵⁾ Zde se poukazovalo především na založení obdobného dvojměstí Königsberg a Braunsberg přímo v Prusku. Výklad se opíral o místní název Königsberg, pověst o německém králi, který zde zvítězil nad Čechy a konečně o českého královského lva v městském znaku. Poslední rozbor toponymie Klimkovic od L. Hosáka a R. Šrámka ukazuje, že německý tvar „Konssberg" se poprvé pro Klimkovice objevuje až v roce 1526, po více než stoletém užívání českého názvu.⁶⁾ Stejně tak po shledání zatím nejstarších pečetí Klimkovic z roku 1732 se ukazuje, že šlo o „markvartického" lva jednoocasého, český královský lev se do znaku města dostal až počátkem 19. stol., zásluhou H. Saurmy.⁷⁾

Pevné chronologické datum počátků města Klimkovic se snažilo určit již více badatelů, ale neúspěšně. Tak Josef Zukaš uvádí ve svých výpiscích k topografii Opavska nejstarší zprávu o Klimkovicích k roku 1373, kdy údajně Beneš I. z Kravař na Krumlově potvrdil vesnici Jistebníku nad Odrou povinnost brát pivo z Klimkovic.⁸⁾ K roku 1384 uvádí Zukaš další zprávu o existenci farního kostela v Klimkovicích. Bohužel obě Zukašovy zprávy jsou bez odkazů na příslušné prameny a nelze je ověřit. V. Prasek zprvu naznačuje, že Beneš I. pravděpodobně povýšil Klimkovice na město před rokem 1378,⁹⁾ později odsunuje vysazení Klimkovic na město do let 1383—1398. Oporou pro druhou dedukci je správný postřeh o velmi nepravděpodobném vynechání Klimkovic v listině z roku 1383, ve které Beneš I. uděluje Bílovci právo opevnění a odúmrti.¹⁰⁾ K tomuto roku Prasek určuje Klimkovice jako existující vesnici nebo sídliště, případně upozorňuje na možnost pozdějšího přikoupení města Klimkovic a Klimkoviccka k Benešově državě. V obou případech však uvádí jako prvou nespornou zprávu o Klimkovicích listinu Beneše II. z Kravař z roku 1416, kterou majitel panství uděluje Klimkovicím právo odúmrti.¹¹⁾ Z Praskova data 1383 (Klimkovice — místní osídlení) vycházela celá řada dalších autorů jako z data pevného a zaručeného, ačkoliv tomu tak nebylo. Dokonce Ladislav Hosák uvádí u Klimkovic první písemnou zmínku z roku 1386 (?) a jako druhou z roku 1416.¹²⁾ Bohužel řešení otázky založení města je znesnadněno požárem městského archivu v roce 1854 a nedostupností archivu majitelů Klimkovic pánů Vlčků z Dobré Zemice ve Vídni.¹³⁾

Nejstarší známé dějiny Klimkovic jsou spojeny s rodem pánů z Kravař, a sice s jeho fulneckou větví, která vlastnila panství fulnecké a bílovecké. Jako první nesporný pán Klimkovic je dosvědčen Beneš II. z Kravař, stoupenec krále Zikmunda a účastník 2. křížové výpravy ke Kutné Hoře. Beneš II. městu roku 1416 udělil výše zmíněné právo odúmrti. Jeho městský fojt Ješek z Klimkovic je zde zmiňován k roku 1420 a 1422.¹⁴⁾ Po smrti Beneše II. roku 1423 připadlo jeho fulnecké a bílovecké panství s Klimkovicemi poslednímu potomku jičínské větve Janu VI. z Kravař. Zapisuje roku 1424 na bíloveckém panství s městy Bílovcem, Klimkovicemi, tvrzí Třebovicemi a asi 15 vesnicemi věno své druhé manželce, opavské kněžně Anežce, ve výši 400 kop gr. českých ročního důchodu. Mimoto na

samotných Klimkovicích a Lagnově stvrzuje Anežce podle tohoto zápisu 23 kop gr. čs. a z fojtství 3 kopy gr. českých ročního platu.¹⁵⁾

Po smrti Jana z Kravař roku 1434 zůstalo fulnecké a bílovecké panství s Klimkovicemi právem věnným u kněžny Anežky, která se však záhy vdala podruhé za Jiřího ze Šternberka na Lukově. O Klimkovice se rozpoutal spor mezi Šternberkem a Anežkou na jedné straně a opavskými knížaty na druhé straně. Opavská knížata Arnošt, Vilém a Václav vznesla na veškerá bývalá panství pánů z Kravař na Opavsku nárok právem lenním a zřejmě je získala kolem roku 1440. Kdo skutečně držel Klimkovice v této době, se dnes již těžko zjistí, zdá se ale, že aspoň do roku 1440 si vrchnostenská práva udržel Jiří ze Šternberka (zemř. 1438) s kněžnou Anežkou a po něm jeho bratr Lacek ze Šternberka.¹⁶⁾ Přitom již dříve v roce 1434 obdržel podle závěti Jana z Kravař z roku 1433 část bíloveckého panství — Pustkovec a Plesnou — Jindřich z Děhylova. Stejně tak se podařilo opavským knížatům odtrhnout již v září 1434 Třebovice, zapsané Janu a Matějovi Sobkovi bratrům z Kornic, a v roce 1447 Krásné Pole, zapsané Janu Danátovi z Velké Polomě.¹⁷⁾

Po konečném prosazení svých lenních práv na panství Fulnek a Bílovec odprodala opavská knížata obě panství v roce 1454 Janu Krumsínovi z Lešan.¹⁸⁾ Klimkovicko odtržené od původního panství Bílovec získal v roce 1451 od opavského knížete Viléma rytíř Tas z Bítova i s fojtstvím, o které se téhož roku soudil s Jindřichem z Děhylova.¹⁹⁾ V roce 1451 se tak Klimkovice poprvé staly sídlem samostatného panství. Z doby vlády rytířů z Bítova pochází dva nejstarší zachované písemné dokumenty (oba z roku 1464) týkající se města Klimkovic. V prvním z 3. dubna vystupuje jako svědek klimkovický měšťan Ručka. V druhém z 21. května vysvědčují klimkovičtí měšťané Štefan Greylich, Petr Bek a Hanuš Hrnčíř, že jejich spoluměšťan Tomek a jeho žena Zdenka drží své dědictví v Klimkovicích bez jakýchkoliv nároků ze strany svých příbuzných Stacha a Jindřicha z Děhylova.²⁰⁾

Po smrti Tasa z Bítova roku 1464 a po smrti jeho syna Jiřího z Bítova roku 1483 se rozpoutal dlouholetý zápas o klimkovické panství. Nový majitel opavského knížectví po vymření opavské větve Přemyslovců roku 1457 kníže Viktorin, syn krále Jiřího z Poděbrad, se snažil přísným uplatňováním svého lenního vrchnostenského práva získat panství Klimkovice do svého zpupného vlastnictví. Tomu se postavil na odpor Jiřího bratr Jan z Bítova a jeho příbuzní, kteří vycházeli ze stanoviska příslušnosti Opavska k Moravě, a tedy zásady moravského zemského práva o spadnutí statku na zeměpána, a toto právo uplatňovali v tom směru, že statek může spadnout na zeměpána až po vymření všech přímých potomků. Kníže Viktorin nicméně nároky Jana z Bítova zamítl a statek roku 1485 odprodal Janu Havranovskému z Vysoké.²¹⁾ Teprve roku 1496 byla obnovena práva sirotka a plnoleté dcery Jiřího z Bítova Johanky, se kterou se toho roku oženil Jan ze Šťavna. Téhož roku vložila Johanka z Bítova svému manželovi Janu ze Šťavna do zemských desk opavských klimkovické panství. Sestávalo tehdy z městečka Klimkovic a vesnic Polanky, Lagnova, Svinova, 2 lidí ve Smolkově a z jednoho rybníka. Jan ze Šťavna ale vládl klimkovickým panstvím již roku 1495, kdy pohání Jana ml. z Fulštejna kvůli Polance.²²⁾ Roku 1501 přikoupil k panství Jan ze Šťavna ves Martinov. Když počátkem roku 1512 zemřel Jan ze Šťavna, vzdali se jeho bratři svého dědictví nejprve ve prospěch Martina ze Šťavna, posléze úplně.²³⁾ V roce 1513 vložil nazpět Johance z Bítova Martin ze Šťavna: v Klimkovicích tvrz, dvůr, fojtství, vodní stav (snad na Věsínce) a vesnice Martinov, Svinov a Hýlov.²⁴⁾

Johanka z Bítova se poté roku 1513 podruhé vdala za Hynka I. Bruntálského z Vrba. Hynek I. z Vrba přikoupil k panství snad dočasně ztracenou Polanku



J. Gerlich, pohled na Klimkovice, 1889, pastel 50 x 22,5 cm
Slezské muzeum Opava

a roku 1545 udělil městu Klimkovicím právo vinného šenku pravděpodobně k již staršímu právu várečnému nejbohatších měšťanů. Hynek z Vrba proslul ve své době četnými soudními spory. Po jeho smrti roku 1547 se stala opět jedinou vrchností Klimkovic Johanka, která v roce 1549 vydává privilegium klimkovickým tkalcům. V těchto letech poháněna i o vesnice Polanku, Zbyslavice a Olbramice.²⁵⁾

Z Hynkovy doby z roku 1529 je zachována nejstarší nepřímá zpráva o klimkovické škole, připomíná se Jan písař, bývalý školní mistr. V témže období, údajně v letech 1525–1529 za luterána Hynka z Vrba, byl pro klimkovické katolíky postaven kostel Sv. Trojice.²⁶⁾

Po smrti Johanky z Bítova roku 1553 přešlo panství na pány Bruntálské z Vrba. Nejprve na Bartoloměje z Vrba, dále na jeho dceru Elišku z Vrba a konečně prostřednictvím zemského hejtmana Jana st. z Vrba došlo k prodeji panství jeho synovcům Hynkovi a Bernartovi z Vrba. Hynek II. z Vrba (1560 až 1573 držitel Klimkovic) udělil městu celou řadu privilegií a tak napomohl jeho ekonomickému rozvoji. 19. 7. 1564 osvobodil Hynek II. měšťany od robot kromě povinných 6 dní a robot vláčení, sečení a žetí na poli. Roboty byly vrchností reluovány — tj. převedeny na stálý roční plat, jehož výše u majitelů právovárečných domů činila 1 zl. a u řemeslníků 1/2 zl. Téhož roku 24. 12. povolil právovárečným měšťanům stavbu pivovaru na náměstí za odvádění platu z každé várky v hodnotě 6 gr. V roce 1565 udělil městu opět dvě privilegia. V prvním

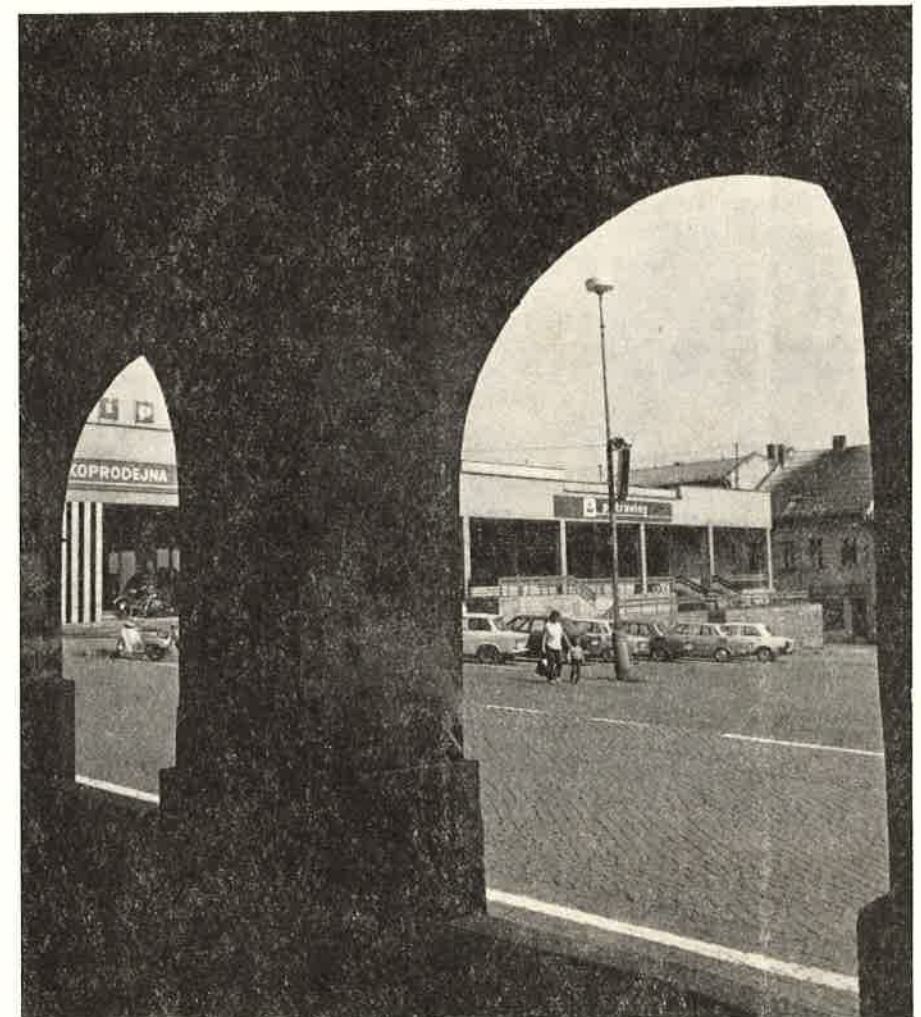
potvrzoval privilegium Beneše II. z Kravař na odúmrť z roku 1416 za stanovenou naturální povinnost odvádět na sv. Václava vrchnosti z každého domu jednu husu. Ve druhém privilegiu z 25. 4. se feudální pán vzdával odvádění povinného sladu z měšťanského pivovaru, a sice opět za poplatek 30 gr. místo jedné měrky sladu. Snad se původně počítalo s využitím sladu ve vrchnostenském pivovaru, který se ale nerealizoval. Celkově vynášel v tomto roce plat vrchnosti z města 43 zl. 12 krejcarů.²⁷⁾ V roce 1566 udělil Hynek II. velké privilegium klimkovickým cechům: zámečnickům, kovářům, kolářům a stolařům, jež byly organizovány po vzoru Opavy, Blžovce a Hlubčic.²⁸⁾

Hynek II. z Vrby se činně účastnil politického života (zastával úřad zemského hejtmana opavského). Jako exponent královské politiky se osobně podílel na tažení proti Turkům roku 1566, jako horlivý katolík udržoval těsné přátelské styky s olomouckým biskupem Vilémem Prusinovským.²⁹⁾ Roku 1572 prodal celé panství — tj. město Klimkovice, vesnice Lagnov, Martinov, dvůr Hýlov a lidi ve vesnicích Polance a Svinově Janu Bravantskému z Chobřan. Ten příštího roku získané panství prodal dále a sice rytíři Ondřeji Bzencovi z Markvartovic. Vklad do desk zemských roku 1578 obsahoval výčet klimkovického panství: městečko Klimkovice, Martinov, Lagnov, dvůr Hýlov a vsi Polanka a Svinov.³⁰⁾

Ondřej Bzenec jako katolík zastával úřad opavského zemského hejtmana a stál rovněž v úzkých vztazích k olomouckému biskupovi — zastával na jeho dvoře funkci hofrychtěře. Za jeho vlády nad panstvím se začal stupňovat útlak poddaných — v r. 1574 propukl na panství spor s poddanými z Poruby.³¹⁾ Zisky ze zemědělské režijní výroby investoval Ondřej Bzenec do rozsáhlé přestavby městského areálu. Především v letech 1578–1579 vystavěl čtyřkřídlý renesanční zámek, na kterém záhy po dostavbě hostil významného historika a genealoga Bartoloměje Paprockého z Hlahol, který mu rovněž věnoval 5. knihu svého díla. V téže době vystavěl farní kostel sv. Kateřiny, jehož galérii spojil dřevěným mostem s 1. patrem zámku. V kostele nechal umístit náhrobky rodů Bzenců z Markvartovic. Roku 1578 zdědil k panství Klimkovice po svém bratru Fabianovi Bzencovi třebovické panství s vesnicí Porubou. V roce 1589 se pokusil do českého farního kostela uvést katolického faráře, ale to se mu nepodařilo, v následujících letech 1590–1593 patřila fara opět protestantskému, ženatému knězi Jakubu Turkovi. Ondřej Bzenec zemřel jako opavský zemský hejtman 5. 4. 1595, kdy ho úkladně zavraždil při jeho návratu z Opavy na zámek v Klimkovicích Perchtold Tvorkovský na Raduni.³²⁾

Panství po něm zdědil jeho syn Kryštof Bzenec z Markvartovic. Hned roku 1595 se mu podařilo vymoci na císaři Rudolfovi II. svobodu volného odkazu svého majetku. Roku 1597 udělil Klimkovickým privilegium na vaření bílého piva za poplatek 1 zl. za slad a současně slíbil, že ve městě nezřídí panskou hospodu. Téhož roku dala vrchnost sestavit urbář panství, který se ale nezachoval.³³⁾ Za Kryštofa došlo k novým změnám rozsahu panství. Kryštof Bzenec připojil ke klimkovickému panství svůj statek, díl Kateřinek u Opavy a dům v Opavě. Roku 1599 odstoupil své manželce Konstancii Poremské z Velké Poremby Polanku a téhož roku prodal ves Porubu Jindřichu Vaneckému z Jemničky.³⁴⁾ Téhož roku zřejmě po vážné nemoci učinil poslední pořízení s rozsáhlými odkazy 200 zl. špitálu v Klimkovicích a rovněž 200 zl. kostelu sv. Kateřiny v Klimkovicích.³⁵⁾

Kryštofem Bzencem roku 1600 vymřela klimkovická větev Bzenců, a ačkoliv odkázal majetek Janu staršímu Vlčkovi a dalším šlechticům, rozpoutal se o jeho dědictví dlouhý a složitý spor. Hlavními soupeři se stali jednak Jan st. Vlček z Dobré Zemice a na Dol. Těrlicku a jednak Jan Balcar Četrys z Kynšperka. Po několika letech soudních tahanic r. 1612 vzdali se největší konkurenti Vlčků nápadu na panství za 22 400 zl., které jim vyplatil Jan st. Vlček z Dobré Zemice. Panství tak



Klimkovice, náměstí s nákupním střediskem
Foto R. Jarnot, 1983

definitivně přešlo na původem těšínský rod Vlčků z Dobré Zemice,³⁶⁾ v jejichž majetku zůstalo až do zrušení feudalismu roku 1848.

Již v roce 1603 se nový majitel Jan starší Vlček dostal do sporu s poddanými, které trestal vězením. Z roku 1604 máme zajímavou zprávu o ekonomických a obchodních vztazích klimkovické vrchnosti. Toho roku je poháněn Janem Vlčkem Pavel Erle jako rukojmí za obchodníka s obilím Fajkuse Ničmana z Nového Jičína, který od klimkovické vrchnosti skoupil 6 maldrů ječmene po 16 zl. a nic nezaplatil. Obdobný vztah k Opavě a zásah opavského tržního okruhu dosvědčuje v roce 1601 účast 2 klimkovických řezníků na opavském volném trhu.³⁷⁾

O velikosti města, jeho sociálním a národnostním složení na poč. 17. stol. si můžeme učinit představu z mustruňku jeho obyvatel v roce 1608. Každý obyvatel města vlastnil v tom roce výzbroj skládající se z ručnice, kordu a štítu, vždy nad desíti domy velel určený desátník. Klimkovice obývalo celkem 96 osedlých obyvatel, přičemž ze 70 majitelů domů ve městě jich 36 mělo česká jména, 27 německá, 7 neurčitelná, obdobně z 26 osedlých na předměstí se vykazalo českými jmény 11 majitelů. Roku 1618 je poměr pro Čechy ještě příznivější, z 82 osedlých měšťanů můžeme 54 zařadit do skupiny s českými jmény a 28 do skupiny s německými jmény.³⁸⁾

Janův nástupce Mikuláš mladší Vlček (zemský soudce knížectví opavského) roku 1615 potvrdil, obnovil a rozšířil všechna privilegia a svobody města Klimkovic a tak zaručil městu další hospodářský vzestup.³⁹⁾ O celkovém vzhledu klimkovického panství na počátku českého stavovského povstání roku 1618 v základních rysech vypovídá urbář panství. Podle něho činil hrubý výnos panství 2612 zl. 24 gr. a 8,5 hal., přičemž čistý výnos představoval pouze 179 zl. 17 gr. a 8,5 hal. Značně rozvinuté režijní hospodaření vrchnosti přesvědčivě dokládá existence 9 panských dvorů: ve Zbyslavicích, Bravanticích, Svinově, Hýlově, Třebovicích, Polance, Porubě a Vřesině — tedy ve všech vsích kromě Olbramic. Dvory produkovaly především obilí (zachyceno celkem 51 maldrů a 6 čtvrtní), ojedinělou zmínku máme i o pěstování chmele a lnu, který se nechával sepříst robotou (za 1 špulér příze se platilo 2 gr.). Značně rozvinutou sledujeme živočišnou výrobu, na dvorech se chovalo 2200 ovcí, 484 krav, 120 vepřů, 170 koní a 22 klisen. Přitom ale rozsah rustikální (poddanské) výroby souhrnně přesahoval vrchnostenskou výrobu (můžeme-li věřit údajům vrchnostenského urbáře). Poddaní chovali celkem 4508 ovcí, 724 krav, 400 koní a v rostlinné výrobě se vysévalo 147 maldrů obilí. Práci a roboty v panských dvorech organizoval šafář, jemu k ruce například ve dvoře ve Svinově sloužili 3 pacholci, 3 pohůnci, hříbatník, ovčíř, ovčířík, hospodyně, 3 dívky, kravička a pasačka telat. Kromě toho urbář zaznamenává i poddanské mlynáře ve Zbyslavicích a Porubě a jednoho krčmáře rovněž v Porubě.⁴⁰⁾

V roce 1619 odprodal Mikuláš ml. Vlček od klimkovického panství Třebovice (za 9500 zl.). Teprve v roce 1626 se mu podařilo ukončit dlouholetý spor o klimkovické dědictví, táhnoucí se od roku 1600. Mikuláš Vlček zřejmě jako luterán podporoval české stavovské povstání, ale nijak výrazně. Více se angažoval za dánského vpádu na Moravu v letech 1626–1627 vedené Mansfeldem, kdy složil slib věrnosti do rukou knížete Výmarského v Opavě a jeho poddaní z Klimkovic se účastnili na dánském opevňování Opavy a dokonce šest měšťanů (Kalivoda, Sedrník, Weisskopf, Fischer, Turek a Radvanský) vstoupilo do dánského vojska — do jeho stavovské části. V samotných Klimkovicích ležela nějaký čas dánská jednotka kapitána Kašpara Laryše a rytmistra Jana Kaltenhofa, v níž sloužili i odbojní severomoravští a slezští šlechtici — kornet Václav a Jiří Fragsteinové z Načeslavic, Kristián Dressler z Šarfensteina a Mikuláš Žirovský z Žirové. Po zlomení dánského panství a stavovského odboje se Mikuláš Vlček před konfiskační komisí bránil, že poddané na opavské šance si nepřítel odvedl sám, že on z Opavy ujel do Polska, přičemž v jeho nepřítomnosti mu Dánové obsadili Klimkovice a jeho statek zcela zpustošili. Mikuláš Vlček vyvázl z odboje pouze s pokutou 4000 tolarů, finanční trest postihl i město Klimkovice.⁴¹⁾ Přes tzv. saský akord, jímž byla roku 1621 Slezsku a Lužici zaručena náboženská svoboda, zasáhla protireformace do Klimkovic — roku 1628 se zde objevuje katolický farář Augustin Sokolowski.⁴²⁾

Ve válečných letech se nároky majitele panství na poddané stávaly stále tíživějšími. V roce 1635 předložili poddaní z Klimkovic stížnost na svou vrchnost



Klimkovice, farní kostel
Foto R. Jarnot, 1983

o 5 bodech: 1. že musí přispívat na kostel a špitál, 2. že musí konat mnohé cesty s vlastními povozy, 3. že robota jim byla zvýšena ze 6 o 18 dalších dní, 4. že vrchnost jim překáží v obchodu s pívem a nechce přiznávat dřevo do měšťanského pivovaru, 5. že musí odebírat obilí od vrchnosti. Roku 1637 vynesla rozhodčí zemská komise rozsudek, ve kterém se kupodivu ve 3. a 4. bodě postavila za práva poddanských měšťanů.⁴³⁾

21. 7. 1664 Mikuláš Vlček — účastník stavovského odboje zemřel. Již během jeho života zřejmě vládl panstvím (zpráva z roku 1655) jeho syn Kašpar, který 3. 12. 1665 potvrdil Klimkovicím všechna předchozí privilegia. Po jeho brzké smrti téhož roku, zbyli po něm dva nezletilí synové Kašpar a Jindřich Vilém Vlček. Z důvodu nařízené poručnické správy nad oběma nezletilými syny byl pořízen rozsáhlý inventář veškerého Vlčkovského majetku. Z něho se dovídáme, že v zámecké knihovně se nacházely knihy Flavia Josefa o dějinách Říma, Terentiovy Komedie, z právnícké literatury např. Zemská zřízení Opavská, Opolská, Těšínská apod. Značnou hodnotu představoval zámecký mobiliář s četným cínovým a zlat-

nickým zařízením. V zámecké zbrojárně se mimo jiné uvádějí 3 kordy, 2 tulichy, 5 pistolí, 3 karabiny a 1 flinta. Velkého rozsahu dosáhlo i živočišné a rostlinné hospodářství v panských dvorech při zámku.⁴⁴⁾

Nezletilosti obou dědiců využil především stát a katolická církev. Po brzké Kašparově smrti putoval evangelík Jindřich Vilém na převýchovu k opavským jezuitům. V roce 1686 dosáhl zletilosti a ujal se svých statků, na kterých podporoval pokračující protireformaci a vlivem svého poněmčení v Opavě i zgermanizoval správu panství. Mladý, nyní již Wilczek si ovšem svým přestupem ke katolictví otevřel cestu k nejvyšším dvorským úřadům. Záhy obdržel dekret polního maršálka, dále tituly jen přšely: c. k. komorní a tajný rada, v letech 1709–1712 jmenován rakouským vyslancem v Rusku u cara Petra Velikého, po roce 1712 se stal postupně vyslancem v Polsku, Prusku a Dánsku, v roce 1714 dosáhl jmenování říšským hrabětem. Současně rozsáhle rozšířil rodové statky jak dědictvím např. na Těšínsku: Zámorsk, Ráj, Konská, Heřmanice, Vrbice a Muglinov, tak skupováním – opět na Těšínsku: Slezskou Ostravu a Hrušov, na Opavsku Velký Polom s 6 vesnicemi (Vřesina, Čavisov, Horní Lhota, Malá Lhota, Budišovice a Krásné Pole) – v roce 1702, Porubu, Dolní Polanku a Hlučín (roku 1798). Jindřich Vilém se stal zakladatelem moci zgermanizovaného rodu Wilczků, zvláště negativně proslulých později.⁴⁵⁾ V Klimkovicích se stal stavitelem rodové kaple Vlčků u kostela Sv. Kateřiny v letech 1730–1738.⁴⁶⁾

V 2. pol. 17. a v 18. stol. si Klimkovice udržovaly stále charakter malého, převážně zemědělského městečka. Teprve poč. 18. stol. vymohl Jindřich Vilém Wilczek pro Klimkovice druhý výroční trh a další 2 trhy na vlnu a dobytek spolu s jedním týdenním trhem v pondělí.⁴⁷⁾ Cechovní organizace založená zde v roce 1566 se zdaleka nerozvinula – omezen zůstal počet cechů i počet mistrů jednotlivých řemesel. Ještě v roce 1732 existovaly ve městě pouze tři cechy: 1. ševcovský cech, který sdružoval 10 ševcovských a 2 přidružené řeznické mistry, 2. krejčovský cech, který sdružoval 3 krejčí a 6 tkalcovských mistrů a konečně 3. společný cech zbývajících řemesel, ve kterém se organizovali 3 bednářští mistři, 3 koláři, 2 kováři, zámečník a 2 přidružení řezniční mistři.⁴⁸⁾ V roce 1740 se situace vůbec nezměnila, ve městě pracovalo 10 ševcovských mistrů, 7 tkalcovských mistrů a 12 kovářských a kolářských mistrů.⁴⁹⁾ Nepočetné osídlení, malý rozsah městečka a tedy i řemeslné výroby neumožnil ustavení řady samostatných cechů (tkalcovského, řeznického), jejichž mistři se sdružovali ve společných ceších, v řadě případů zde nevznikla potřeba práce jediného mistra z daného oboru. Z hlediska národnostního zůstává město nadále české, ve fanním kostele je ordinující řeč česká, v kostele Sv. Trojice se kázalo česky i německy.⁵⁰⁾

Během 18. stol. stoupá útlak znevolněných poddaných i na panství Klimkovic. Hrabata Jindřich Vilém a jeho syn Josef se zřejmě do jisté míry zadlužili v souvislosti s rozsáhlým skupováním statků a nákladným dvorským životem. Rovněž jednání o vyhlášení klimkovického panství za fideikomis v letech 1746 až 1750 bylo patrně finančně náročné.⁵¹⁾ Se snahou rozšířit příjmy na úkor znevolněných poddaných souvisí i dodatečná kolonizace panství novými osadníky. Tak v roce 1709 zakládají Wilczkové Janovice u Olbramic, v letech 1737–1777 Josefovici, v roce 1760 Václavovici a Janovou u Polanky.⁵²⁾

V roce 1766 propuklo na Opavsku a Těšínsku rozsáhlé nevolnické povstání, které se projevovalo především odmítáním robot. Velmi aktivně se ho účastnili právě nevolníci z klimkovického panství. 10 nejaktivnějších vůdců z Klimkovic, Lagnova, Vřesiny, Poruby a Svinova, kteří se podíleli na sepisování stížných petic⁵³⁾ a účastnili se jednání o stížnostech nevolníků na stupňování povinností ze strany vrchnosti na krajském úřadě, bylo potrestáno vězením v Opavě od května do listopadu 1766. Povstání skončilo neúspěšně, jeho účastníci museli

nahradit všechny „prostávkované“ dny robot a zaplatit útraty za vyšetřování.⁵⁴⁾ Povstání však mělo ten výsledek, že nově zřízená urbarní komise slezská v Opavě dostala za úkol přezkoumat dosavadní povinnosti nevolníků vůči feudálům na základě urbářů a ve zvlášť křiklavých případech i upravit dosavadní robotní povinnosti. K tomuto účelu nechal klimkovický pán hrabě Josef Wilczek pořídit roku 1769 urbář panství Klimkovice. Podle něj nacházíme v Klimkovicích t. r. 60 majitelů dvorů a polností, 6 zahradníků a 36 domkářů (chalupníků).⁵⁵⁾ Klimkovická správa panství předložila urbář k projednání úpravy robotních povinností a při adjustaci urbářů vesnic na vlčkovských panstvích Klimkovice a Slezská Ostrava v letech 1768–1771.⁵⁶⁾ Přesto se další odpor znevolněných poddaných objevuje roku 1775 a stížnosti nevolníků z Krásného Pole a Klimkovic na vysoké činže a ohledně pastvin se táhnou až do roku 1779.⁵⁷⁾ Definitivně vyřešil spory mezi nevolníky a feudály patent o zrušení nevolnictví ve Slezsku z roku 1784.

Ve víru nevolnického povstání zůstal roku 1766 celkem nepovšimnut významný objev, který mohl Klimkovice posunout mezi první průmyslová střediska; toho roku totiž došlo k prvním objevům uhlí právě u Klimkovic a Slezské Ostravy při výzkumu, který organizovala Mincovní a horní representace v Opavě.⁵⁸⁾ Majitel panství Josef Wilczek ale nabídku státu na využití objevu zamítl.

Rozsah klimkovického panství dosáhl v této době největší velikosti od velkého skupování statků pol. 18. stol. Patřily k němu vesnice: Velká Polom, Budišovice, Čavisov, Hýlov, Josefovici, Horní a Malá Lhota, Lagnov, Dolní Polanka, Poruba, Svinov, Krásné Pole a Vřesina. Tento rozsah panství se již do konce feudalismu v roce 1848 nezměnil.⁵⁹⁾ Vlčkové v této době vlastnili i některé další sousední statky, např. Studénku s Jistebníkem, Hor. Polankou a Bravanticemi, dále Třebovice a Dobroslavice. V letech 1792–1848 administrativní úpravou přešlo klimkovické panství z kraje opavského do kraje těšínského.⁶⁰⁾

K roku 1806 se uvádí, že Klimkovice mají 130 domů s 911 obyvateli, valnou většinou české národnosti – „slezsko-moravské nářečí“. Při zámku je zmiňována obora, dále panský dvůr, šafářství, a ve městě špitál.⁶¹⁾ Při prvním sčítání v roce 1850 se uvádí v Klimkovicích 1500 obyvatel, při druhém potom v roce 1869 1763 obyvatel, bydlících celkem v 215 domech. Mimoto se v Hýlově uvádí 13 domů a 95 obyvatel, v Josefovích 32 domů a 264 obyvatel, ve Václavovicích 68 domů a 360 obyvatel, celkem tedy v Klimkovicích a jejich místních částech 328 domů s 2482 obyvateli.⁶²⁾ Přibližně z téže doby z 50. let 19. stol. máme jeden z prvních údajů o velikosti klimkovické školy, kterou navštěvovalo 580 školních dětí.⁶³⁾

Rok 1848 – rok zrušení poddanství a vyhlášení svobody základních a občanských práv dle buržoazního zákoníku, se stal převratným i pro Klimkovice. Když pomíneme katastrofální požár v noci z 29. na 30. 8. 1848, kdy shořelo 97 domů ze 134,⁶⁴⁾ dotkl se i Klimkovic běh událostí. Především Vlčkové přestali být feudální pány Klimkovic, z bývalých poddaných se stali „svobodní“ občané. Klimkovice se staly střediskem nového okresu (od roku 1850), sídlem okresního soudního úřadu, okresního notářství, četnické stanice, berního úřadu a dalších okresních úřadů. Nicméně neztratily nadále především punc zemědělského maloměsta bez průmyslu, ve kterém i české národní hnutí roku 1848 nejen že nenašlo žádného ohlasu, ale dokonce v tzv. Petici klimkovických Čechů z 22. 6. 1848, stavící se proti požadavkům Svatováclavského sněmu v Praze a proti připojení Slezska k České koruně,⁶⁵⁾ – našla svého oponenta. Zaostalost místních poměrů však byla záhy v 50. a 60. letech vystřídána čilým národním ruchem, jehož výsledkem se stalo založení prvních českých národně-uvědomovacích spolků jako Slezského pěveckého sboru Křížkovský v r. 1861, Hudebního spolku v roce 1869, hasičského sboru roku 1878 a dalších. S okresními úřady přišli do Klimkovic i čeští lidé

s větším rozhledem, kteří se přičinili o obrozenecké probuzení dosud neuvědomě-
lého českého městečka. Klimkovice se tak v dalších letech 2. pol. 19. stol. staly
přece jen kulturním a politickým střediskem jihovýchodního Opavska.

Poznámky:

- 1) L. Hosák - R. Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku, I, A - L, Praha, 1970, str. 396.
- 2) J. Kapras, Pozůstatky knih zemského práva knížectví opavského, I., Praha, 1906, s. 10 a II., P., 1908, s. 12., r. 1416 je listina ztracena a známa pouze v re-
gestu - viz pozn. 11.
- 3) Z. Lázníčka, Půdorysy slezských měst, Slezský sborník, 43, 1945, s. 89.
- 4) L. Hosák, Středověká kolonizace na Bílovecku, Bílovecko, č. 14-15, 1960,
s. 9 a týž, K počátkům měst na jihovýchodním Opavsku vůbec a města Bílovec
zvláště, in: sborník 650 let města Bílovce, N. Jičín - Bílovec, 1971, s. 13 a 18.
- 5) Týž, Nejstarší dějiny Ostravy a Ostravska, in: Ostrava. Sborník příspěvků
k dějinám a výstavbě města, Ostrava, 1, 1963, s. 56. V obou výše zmiňovaných
studiích v pozn. 4 se Hosák zmiňuje o možnosti založení Klimkovic v souvis-
losti se založením Brušperka r. 1269, ale tuto možnost zamítá.
- 6) L. Hosák - R. Šrámek, Místní jména, s. 396 a 397.
- 7) Státní oblastní archiv Opava, f. Hejtmanský úřad knížectví opavského - krnov-
ského v Opavě 1507-1784, sign. 181, dále f. Josefský katastr, sign. 796.
L. Baletka, Znaky měst Severomoravského kraje, Ostrava, 1980, s. 48. V. Stein-
bachová, K otázce znaků měst a městeček v okrese Nový Jičín, Vlast. sbor.
okr. N. Jičín 4, 1968, s. 48. H. Saurma v. Jeltsch, Wappenbuch der schlesischen
Städte, Berlin, 1870, s. 140. a G. Ströhl, Stättenwappen von Oesterreich-
Ungarn, Vídeň, 1904, s. 76.
- 8) J. Zukał, Výpisky k topografii Opavska, 1957, s. 83 - uloženo v SOA Opava,
f. Zukałova pozůstalost, sign. N I 26.
- 9) V. Prasek, Klimkovické panství, Program čes. vyšš. gymnázia v Opavě, 1888,
s. 19.
- 10) Týž, Historická topografie země Opavské, Vlastivěda slezská, II, Opava, 1889,
s. 435.
- 11) Tamtéž, Listina se nezachovala, Prasek uvádí odkaz na vidimus Kašpara
Vlčka ml. z r. 1665 (podle J. Hradila).
- 12) L. Hosák, Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, Ostrava,
1967, s. 360. Rok 1386 Hosák neuvádí v článku Historický místopis Bíloveckého
okresu III, Bílovecko, 6, 1958, s. 12.
- 13) J. Pilnáček, Silesiaca ve vídeňských archívech, Slezský sborník, 46, 1948, s. 59.
Z materiálů, které Pilnáček uvádí, by se asi mohly najít zprávy o Klimkovicích
v kopiích Jana st. a Mikuláše Vlčků z Dobré Zemice z let 1606-1609
a 1619-1620, stejně jako v dalších písemnostech o Klimkovicích z doby kolem
r. 1660.
- 14) J. Kapras, Pozůstatky, I, s. 10 a 12. K tomu V. Prasek, Historická topografie,
s. 436.
- 15) J. Kapras, Pozůstatky, II, s. 12 an. V. Prasek, Klimkovické panství, s. 19.
- 16) SOA Opava, f. Praskova pozůstalost, Topografie Opavska, str. 6 b.
- 17) L. Hosák, Ostrava a její okolí, v husitském revolučním hnutí a za jeho dozní-
vání do počátku 16. století, in: Ostrava. Sbor. přisp. k děj. a výst. města, 3,
Ostrava, 1966, s. 79 an.
- 18) A. Turek, Fulnecko, Vlastivěda moravská, Brno, 1940, s. 38-41.
- 19) J. Kapras, Pozůstatky, II, s. 60-61 a 63-64.
- 20) SOA Opava, f. Slezský stavovský archiv, 1318-1850, listiny sign. č. 31 a 35.
- 21) Spor široce rozebírá (přitom ale zatemňuje jeho právní podstatu). L. Hosák,
Ostrava a její okolí, s. 75-77. Tam i odkaz na jeho zachycení v pramenech:
Státní oblastní archiv Brno, f. Stavovský archiv, listiny č. 541, 544 a 611 a f.
Nová sbírka, sign. č. 696.
- 22) V. Prasek, Historická topografie, s. 434.
- 23) SOA Opava, f. Slezský stav. archiv, listiny sign. č. 94 z 28. 6. 1512, 95 z 29. 6.
1512 (vidimus polského krále Zikmunda Jagellonského) a 96 z 13. 7. 1512.
- 24) V. Prasek, Klimkovické panství, s. 20.
- 25) K privilegiím 1545 a 1549: F. Rezáč, Příspěvek k hospodářským poměrům Bílo-
vecku doby předbělohorské, Bílovecko, 14-14, 1960, s. 12. Autor odkazuje

- na sbírku listin Matice Opavské (priv. z r. 1545 ve vidimusu r. 1736). K sporům
Hynka I. z Vrbna: SOA Opava, f. Slezský stav. archiv, listiny sign. č. 484
z r. 1528, 485 z 16. 2. 1526 a 499 z 19. 2. 1532. K sporům Johanky: V. Prasek,
Klimkovické panství, s. 20-21.
- 26) A. Vytisk, Klimkovice v obrazech a pamětech města, bez data, Klimkovice,
strojopis, s. 93.
- 27) V. Prasek, Historická topografie, s. 442, týž, Klimkovické panství, s. 27, F.
Rezáč, Příspěvek, s. 12, uvádí privilegium na pivovar ve vidimusu z roku 1736
ve sbírce listin Matice Opavské.
- 28) SOA Opava, f. listiny, F. Rezáč, Příspěvek, s. 12, uvádí datum listiny k r.
1556, podle sbírky listiny Matice Opavské. Srv. k výkladu listiny z r. 1566
článek Z dějin cechů v městě Klimkovicích, týž, Bílovecko, 10, 1959, s. 14.
- 29) V. Prasek, Klimkovické panství, s. 22. Tam citováno 5 listů vzájemné kores-
pondence Hynka z Vrbna s olomouckým biskupem.
- 30) Týž, Historická topografie, s. 436.
- 31) Tamtéž.
- 32) Tamtéž. Ke klimkovické faře: A. Turek, Poněmčování Opavska v 16. a 17. sto-
letí, VI, Na jihovýchodním Opavsku, Slezský sborník, 52, 1954, s. 195.
- 33) L. Hosák, Historický místopis, s. 360, A. Turek, Soupis urbářů Ostravského
kraje 15.-18. století, Opava, 1954, s. 18 se zmiňuje o výtahu z register dů-
chodních pro Dolní Polanku z r. 1626. Na neznámý urbář z r. 1599 ve vídeňském
archivu upozorňuje Josef Pilnáček, Silesiaca ve vídeňských archívech, Slezský
sborník, 1948, s. 36, s. 59. K privilegiu svobodného odkazu: SOA Opava, f.
Slezský stavovský archiv, listina sign. č. 153 ze 4. 7. 1595.
- 34) V. Prasek, Svobodný dům někdy hrabat Vlčkův v Opavě, Progr. čes. gymn.
v Opavě, 1888, s. 16.
- 35) SOA Opava, f. Slezský stavovský archiv, listiny sign. č. 157 a 158 z 2. 6. 1599
a 10. 6. 1599.
- 36) Tamtéž, f. Zemské právo opavsko-krnovské v Opavě, sign. I - 44, Pozůstalost
Kryštofa Bzence z Markvartovic z let 1600-1602. Rovněž někteří z Vlčků se
začali vzdávat dědictví v Klimkovicích - tak Jiří z Dobré Zemice a stejně tak
Kašpar z Dobré Zemice, tamtéž.
- 37) J. Zukał, Paměti opavské. Črty kulturní a místopisné, Opava, 1912, s. 17.
V. Prasek, Historická topografie, s. 436.
- 38) SOA Opava, f. Hejtm. úřad, sign. č. 1608. K národnostním poměrům: A. Turek,
Poněmčování Opavska, s. 189, zde na s. 194 řada dokladů jmen měšťanů,
fojtů, služebnictva na zámku - většinou českých. Týž, Národnostní poměry
v Ostravě a okolí do poloviny 17. století, Ostrava, Sbor. přisp. k děj. a vý-
stavbě města, 3, 1966, s. 103. Ve svém druhém článku autor uvádí že r. 1589
musel klimkovický kněz znát česky i německy, v 17. stol. se ale ve farním
kostele kázalo jen česky, ve filiálním kostele Sv. Trojice česky i německy.
- 39) V. Prasek, Svobodný dům, s. 17. Bohužel pro tuto dobu jsou nám nedostupné
kopiáře Jana st. Vlčka z l. 1606-1609 a Mikuláše Vlčka v 18. 4. 1619 -
5. 5. 1620 (256 dopisů). Srv. pozn. 13.
- 40) V. Hauer, Výnos panství Klimkovického r. 1618, Věstník Matice Opavské, 20,
1912, s. 34.
- 41) J. Zukał, Slezské konfiskace 1620-1630, Pokutování provinilých šlechty v Krnov-
sku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově,
Praha, 1916, s. 146, 147, 90, 103-105, týž, Paměti opavské, s. 69 - zde vy-
jmenováno 6 klimkovických žoldnéřů v l. 1626-1627.
- 42) K počátkům protireformace v Klimkovicích, A. Turek, Vývoj národnostních
poměrů v Bílovci, in: sborník 650 let města Bílovce, 1971, s. 59.
- 44) SOA Opava, f. Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského v Opavě
1507-1784, sign. 1024, Pozůstalostní řízení 1665-1670.
- 45) V. Prasek, Historická topografie, s. 448. Wilczkové prosluli v 19. stol. jako
čelní zakladatelé dolů, uhlobaroni a potlačovatelé dělnického hnutí.
- 46) A. Vytisk, Klimkovice v obrazech, s. 91. V této kapli byl po své smrti 19. 3.
1739 pohřben Jindřich Vilém a později všichni Wilczkové spravující klimko-
vické panství do r. 1834.
- 47) R. Kneifel, Topographie des kaiserl. königl. Antheils von Schlesien, II. 3, 1806,
Brno, s. 14.
- 48) SOA Opava, f. Hejtmanský úřad knížectví opavs.-krnovského v Opavě
1507-1784, sign. 181, č. 58.
- 49) Tamtéž, sign. 189, č. 975, 977, 979 a 981.
- 50) A. Turek, Poněmčování Opavska, s. 195.

- 51) SOA Opava, f. Hejtmanský úřad kníž. opavs.-krnovs., sign. 1933.
 52) L. Hosák, Historický místopis, s. 360, 362–363.
 53) SOA Opava, f. Urbaniální komise slezská v Opavě 1766–1781, spisy sign. 789 – 2/20. Poznámky komise ke stížnostem poddaných Vlčkovských statků Poruby a Klimkovic z obcí Vřesina, Poruba a Svinov z roku 1766.
 54) A. Vytisk, Klimkovic v obrazech, s. 53.
 55) SOA Opava, f. Urbaniální komise slezská, sign. 374 – 33/1.
 56) Tamtéž, sign. 840 – 2/71.
 57) Tamtéž, f. Královský úřad v Opavě (1742–1782), sign. 392 – 8/K 6.
 58) Článek Uhlí u Klimkovic (kaM), Bílovecko, 7, 1958, s. 16.
 59) F. Ens, Geschichte des Herzogthums Troppau, Das Oppaland, oder der Troppauer Kreis, nach seinem geschichtlichen, naturgeschichtlichen, bürgerlichen und örtlichen Eigenthümlichkeiten, III, 1863, Vídeň, s. 333. L. Hosák, Historický místopis Bíloveckého okresu, III, Bílovecko, 1958, 6, s. 13.
 60) F. Ens, Geschichte, s. 333.
 61) R. Kneifel, Topographie, s. 13.
 62) Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky, 1850–1970, Praha, 1978, s. 832.
 63) G. Wolný, Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften, Olmützer Erzdiocese, I, 3, Brno, s. 225.
 64) Bílovecko, 7, 1958, s. 16.
 65) A. Vytisk, Klimkovic v obrazech, s. 112.

KROJE A JEJICH SOUČÁSTKY Z ÚZEMÍ NOVOJIČÍNSKÉHO OKRESU VE SBÍRKÁCH MUZEÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Eva Jelínková

V roce 1981 jsem shromažďovala podklady k přehledu typů lidového oděvu na území novojičínského okresu. V průběhu prací jsem měla možnost seznámit se i s materiálem uloženým v Národním muzeu v Praze, Slezském muzeu v Opavě, Moravském muzeu v Brně a okresním vlastivědném muzeu ve Vsetíně. Protože krojové sbírky okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně ve své většině pocházejí z území užšího Novojičínska, umožní tyto materiály učinit si jasnější představu o krojích v ostatních částech našeho okresu, které v minulosti nebyly popsány, nebo byly popsány velmi stručně, a k nimž se ve většině případů nezachovala ani fotografická ani jiná vyobrazení.

Tato práce si neklade za cíl podat vyčerpávající přehled krojů na sledovaném území, je pouze soupisem vzácných a zajímavých krojů a jejich jednotlivých součástí z našeho okresu, uložených v depozitářích některých muzeí, se kterými by se jinak čtenář neměl možnost seznámit.

Ve své práci neuvádím podrobný soupis bílých vyšíváných šátků, které se nosily na celém sledovaném území, neboť by si vyžádal samostatnou studii.

Národní muzeum v Praze

Ženský kroj.

Sbírka obsahuje několik plátěných čtvercových bíle vyšíváných šátků ze Štramberka, Příbora, Palačova a Ženkla. V ní je dále uložen čepce staršího typu z Hodslavic, nedatovaný, ušitý z modřeného plátna a modré síťoviny bíle vyšité protahovaným stehem (i. č. 66 063). Čepce má úzké a vysoké zpevněné hranaté dýnko. Dva tylové bílé, růžově podložené rohaté čepce patří k mladším typům (i. č. 2 797 a 8 131). Jeden pochází z Hodslavic a je datován rokem 1887, druhý je ze Štramberka. Z Tiché pocházejí ženské rukávce s prolamovaným krejzlíkem a tacemi stříhu typu pončo a nabranými rukávy (i. č. 75 617), z Hodslavic živůtek k leknici ze světle modrého brokátu, lemovaný stříbrnou portou (i. č. 66 067). Je škoda, že není blíže lokalizována bílá úvodnice ze dvou pruhů řídce tkaného plátna spojených bílou paličkovanou krajkou 7,4 cm širokou, lemovanou bavlněnou výšivkou úponkovým ornamentem (i. č. 65 932).

Mušský kroj.

Z Frenštátu p. R. pochází novější mužská košile se zdvojeným sedlem, na prsou vyšitá křížkovým stehem geometrizovaným ornamentem s hrozníčky, srdci a kohoutky (i. č. 82 063).

Z ostatních materiálů je ve sbírce NM v Praze uložena ještě křestní šerpa z Libhoště, vyšitá pruhy jemného prolamování na okrajích a dvěma typy ornamentů ve středu. Výšivka je bílá, provedená plochým stehem na jemném bílém etamínu (i. č. 65 896).

Slezské muzeum v Opavě

Ženský kroj.

Ke kroji z Bernartic n. O. patří velké vlněné šátky s třásněmi, a to béžový s tiskem a tmavě hnědý vyšíváný v rohu barevnými květy, dále bílé šátky s bílou výšivkou, dvě jupky-jakly (i. č. 5 950 a 5 951), jedna ušitá z jemného černého sukna, druhá z modré vlněné tkaniny s plastickým vzorkem. Obě jsou prodloužené asi 15 cm pod pás, vypasované na předních dílech vždy dvěma záševky, záda jsou dílková, v horní části vypasovaná, pod pasem volná. Mají nízký stojatý límeček a úzké, na ramenou nabrané rukávy. Z Bernartic pocházejí rovněž dvě žlutohnědé vlněné navrapené sukně (i. č. 5 946 a 5 947), z nichž starší má nad dolním okrajem našity dva hedvábné pruhy. Mladší sukně je navrapena jen v zadní části, vpředu je rovná. Ve SM v Opavě jsou rovněž uloženy dvě zástěry z Bernartic (i. č. N-5848 a N-5849), jedna z černé vlny, druhá z fialové bavlny, úzká, jen vpředu lemovaná krajkou. Z Bílovecka pochází pět tylových čepců s širokým, nahoře zaobleným dýnkem, podél okraje lemovaných navrapenou krajkou, která se stahovala, aby přilehla k čelu. Čepce jsou zdobeny bílou výšivkou, ve dvou případech doplněnou kovovými flitry a skleněnými perličkami, jeden z nich je zdoben podél okraje ještě skládanou růžovou stuhou (N-7 535, N-7 537, N-7 538, N-7 539, N-7 536). Dva špenzry z Bílovecka jsou krátké do pasu, vzadu prodloužené našitým páskem a měkkým honzíkem (i. č. N-1 181, N-1 186). Přední díl je rovného stříhu s malými záševky a výstřihem tvaru V, zadní díl je vypasován, rukávy dole úzké, nahoře nabrané. Jeden špenzr je ušit z kostkované tkaniny z bavlny a hedvábní v barvě béžové, hnědé a bílé, druhý z černého atlasu. Zástěra z Bílovecka (i. č. 6 321) je ušita z modrotisku, dole rozšířená, neřasená. V SM v Opavě je uloženo i několik součástí ženského kroje z Butovic. Ženská košile (i. č. 73 163) má lodičkový výstřih s paspulkou, límec a tacle z vyšíváné

plátěné krajky. Střih je příramkový, délka pod pás, rukávy polodlouhé. Taneční dívčí sukně je ušita z tištěného plátna se svislými pruhy růžovobílého vzoru. Je hustě navrapená a dlouhá ke kotníkům (i. č. 16 273). Zelená kordulka kravařského typu (i. č. 73 166) se zapíná na jeden knoflík, je krátká do pasu a vzadu má malý vyztužený honzík. K butovickému kroji patří i měňavá šedozelená zástěra dlouhá ke kotníkům (i. č. 73 164). Je zde uložena rovněž rekonstrukce lajbroku z Butovic (i. č. 73 165) — sukně režné barvy se širokým lemem sešitá s červeným živůtkem kravařského typu, zdobeným dracouny, vpředu klínky prodlouženým pod pás. Z Klimkovic pocházejí dva vlnáky s bordurovým vzorem a třásněmi a jedna bílá loktuše. Jedna loktuše pochází z Polomi (i. č. N-2 487). Je bez výšivek, okraje jsou zdobeny 7 cm širokou paličkovanou krajkou. Z Polomi je také hustě navrapená měňavá sukně s paspulí na dolním okraji (i. č. N-2895). Šátek ze Slatiny je starorůžové barvy, hedvábný s vytkaným vzorem a vyvazovanými střípci (i. č. N-6317).

Moravské muzeum v Brně

Ženský kroj.

V depozitářích Moravského muzea je uložena část šátku z Bernartic (i. č. 1615), s bílou archaickou výšivkou a ažurami na bílém řídkém plátně a lemem z bílé paličkované krajky. Kordulka z Jeseníku n. O. (i. č. 4 452) z let 1770–1780 je ušita ze zelené vlněné tkaniny. Vpředu je prodloužena pod pás našitými klíny, vzadu v pase má čtyři záhyby, podél okrajů výstřihu a průramků je lemována řasenou červenou hedvábnou portou a stříbrnou dracounovou krajkou. Zada jsou zdobena květinovou výšivkou provedenou barevnými vlnami a flitry. Sukně z Klimkovic (i. č. 9 933) z hrubé ostré vlněné tkaniny se zlatým leskem je vzadu hustě naskládaná do záhybů, vpředu rovná, lem má prodloužen hrubým plátnem s červeným sukнем, na zadní (viditelné) části je našit lem z měňavé růžovomodré tkaniny s vytkávanými a vyšívanými květy. Stejně ušita je i sukně z blíže neurčené lokality na Kravařsku (i. č. 9 934). Je ze světle modré ostré vlněné tkaniny plátňové vazby. Dolní okraj je podložen režným plátnem a červeným sukнем, které tvoří na líci úzký lem. Nad ním je našit široký pás polohedvábné hnědoozelené měňavé látky. Podobného materiálu i střihu je sukně ze Suchdola n. O. s lemem z brokátové tkaniny cihlové barvy, s vytkávanými květy (i. č. 5 310). Ke kravařskému kroji patřily i původně červené, hladce pletené punčochy po kolena (i. č. 5 392) a snad i světle modré punčochy (i. č. 5 393). V Moravském muzeu je uloženo i větší množství ženských oděvních součástí z Kunína. Plátěné šátky s bílou prolamovanou výšivkou s tylovými výplněmi (i. č. 5 368, 5 376, 5 381, 5 387), krátké rukávce příramkového střihu (i. č. 9 181) s nízkým stojatým límečkem a širokými tacemi vyšitými květinovým ornamentem původně černým hedvábím a béžovou výšivkou na příramcích. Kordulky z Kunína jsou vpředu rovného střihu s našitými klíny pod pasem a se širokým výstřihem, dílkovými zády s malým honzíkem. Černá atlasová kordulka s vytkaným květinovým vzorem doplněným hedvábnou výšivkou je lemována úzkou červenou portou a stříbrným dracounem, na předním díle jsou vodorovně našity pod sebou čtyři dracounové prýmký (i. č. 4 454). Kordulka ze zeleného vyšívaného hedvábí je lemována našasenou portou a zlatým dracounem a podél zapínání ozdobena dracounovými čamarovanými prýmký (i. č. 4 449). Tmavě modrá kordulka s brokátovým vzorem je lemována našasenou červenou portou a stříbrným dracounem, prýmký jsou čamarově stočené ze zlaté šňůry (i. č. 13 782), podobné prýmký má i světle modrá kordulka s vytkávanými kvítky a drobnějším brokátovým vyšívaným vzorem, lemovaná úzkou portou a ozdobená stříbrnou krajkou. Z Mankovic pocházejí dva bíle vyšívané šátky, jeden z etamínu a jeden z jemného plátna (i. č. 5 382



Modřený ženský čepce z Bernartic. OVM Nový Jičín, N-560
Foto M. Kmentová, 1984

a 5 377), šátek z bavlněného plátna vyšitý zelenou vlnou a žlutým hedvábím, lemovaný tylovou krajkou je patrně z Pohoře (i. č. 5 370). V Moravském muzeu je rovněž uloženo pět šátků ze Štramberka a okolí ze sbírky dr. Hrstky. Šátky jsou z jemného bílého batistu, bohatě bíle vyšívané (i. č. 5 386, 11 580, 11 581, 11 579, 11 599). Na Frenštátsko jsou lokalizovány tři šátky pocházející pravdě-

podobně z Veřovic. Bílý šátek, vyšitý ze dvou stran podél založených okrajů girlandovým motivem žlutým hedvábím, je lemován širokou bílou tylovou krajkou (i. č. 9 050) stejně jako šátek vyšitý podél okrajů okrovým hedvábím a červenou a bílou vlnou s kyticí v rohu vyšitou světle modrým, žlutým a zeleným hedvábím (i. č. 9 052). Třetí šátek je vyšit černobílým pásem geometrického ornamentu a drobnými rostlinnými motivy (i. č. 9 051). K jeho okraji je přišita řídká tylová krajka s rovným okrajem. Z území našeho okresu pravděpodobně pocházejí i tři plátěné šátky, u nichž není zaznamenáno místo původu (i. č. 5 366, 5 367, 5 365), jeden vyšitý barevně a dva krémovým hedvábím.

Mužský kroj.

Jako ve většině muzeí jsou i ve sbírkách MM v Brně zastoupeny součástky mužského tradičního oděvu ve velmi malém množství, což je způsobeno časným zánikem tradičního způsobu odívání u mužů. Je zde uložena pouze mužská košile z Kravařska (i. č. 5 391), rovného střihu s ramenními švy a přeloženým límcem, dlouhými rukávy do manžet.

Dětský kroj.

Součástí dětského oděvu byly dva čepce z Kunína (i. č. 5 792, 5 794), jeden bílý, plátěný se světlou modrou hedvábnou stuhou na zavázání pod bradou a jeden z bavlněné tkaniny s plastickým vzorem. Čepce jsou ušity ze tří podélných dílů, střední díl vybíhá nad čelem ve špičce, na spáncích jsou čepce vykrojeny a mají zaoblená ouška.

Okresní vlastivědné muzeum Vsetín.

Ženský kroj.

Ve sbírkách okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, jsou oděvní součástky z území našeho okresu, zejména jeho jihovýchodní části, poměrně hojně zastoupeny. Je zde uložena sváteční modrá vlněná sukně z roku 1899 z Bernartic lemovaná páskem červeného plátna a 24 cm širokým žlutým pásem (i. č. N-151). Ženský hnědý soukenný kabátek podšitý kožešinou je dlouhý pod pás, vzadu se zvednutými faldy. Dolní okraj je podložen červeným sukнем. Rukávy jsou šunkové, dole úzké, nahoře nabrané, přeložený límec vybíhá vzadu do špičky (i. č. N-533). Z Hodslavic pocházejí tři bílé, bíle vyšité šátky (i. č. N-29, N-32 a N-39) a tři šátky barevně vyšíváné. Bílý plátěný šátek s výšivkou smetanové barvy (i. č. N-47) je lemován bílou krajkou stejně jako šátek s geometrizovanou výšivkou v barvě červené, žluté a bílé (i. č. N-48) a šátek s výšivkou v barvě tmavě hnědé a fialové, v hlavním rohu doplněnou výšivkou barvy smetanové a bílé. Plátěný čepce (i. č. N-286) je nad čelem zdoben výšivkou v barvě červené, žluté a černé. Podél výšivky jsou našity krajky, jedna na okraji, druhá směrem k dýnku, Čepce je namodřen. Černá kašmírová kordulka s květinovým vzorem je vpředu prodloužena pod pás klínky z červeného plátna vzadu má vyztužený honzik — koží pysky. Kolem kulatého výstřihu je lemována fialovou pentlí se žlutými a zelenými květy a stříbrnou dracounovou krajkou, kolem dírek je ozdobena stříbrnými šňůrami (i. č. N-203). Hnědá kostkovaná plátěná sukně se šlemi přes rameno (tračky) je v pase hustě navrapena (i. č. N-171). Z Hodslavic je i bílá batistová zástěra našasená do pásu, podél okrajů bíle vyšitá. V depozitářích vsetínského muzea jsou uloženy i plátěné bíle vyšíváné šátky z Jičiny (i. č. N-31) a Starého Jičína (i. č. N-36, N-40). Plátěné čepce z Veřovic mají nad našaseným dýnkem proužek křížkové výšivky, na okrajích našit pruh tmavě modré síťoviny nebo tylu, vyšitý protahovaným stehem. Výšivka na síťovině je bílá nebo bílá a smetanová, nad dýnkem hnědá a růžová (i. č. N-281), hnědá (i. č. N-282) a červeno-žlutá (i. č. N-283). Ze Štramberka pocházejí čtyři bíle vyšíváné šátky, jeden z bílého organtýnu, tři z jemného plátna (i. č. N-33, N-35, N-37, N-41), a krátký ženský



Ženský čepce z Hodslavic. OVM Nový Jičín, N-37
Foto M. Kmentová, 1984

kabátek z ostré modrozelené vlněné tkaniny se čtyřmi záhyby vzadu, se šunkovými rukávy a širokým límcem, ozdobený na límci a rukávech našasenou tkaninou a lemovaný na okrajích červenou tkaninou a šňůrou.

Největší množství krojových součástí ze sledovaného území uložených ve vsetínském muzeu patří k ženskému oděvu z Veřovic. Leknice, sukně sešitá se



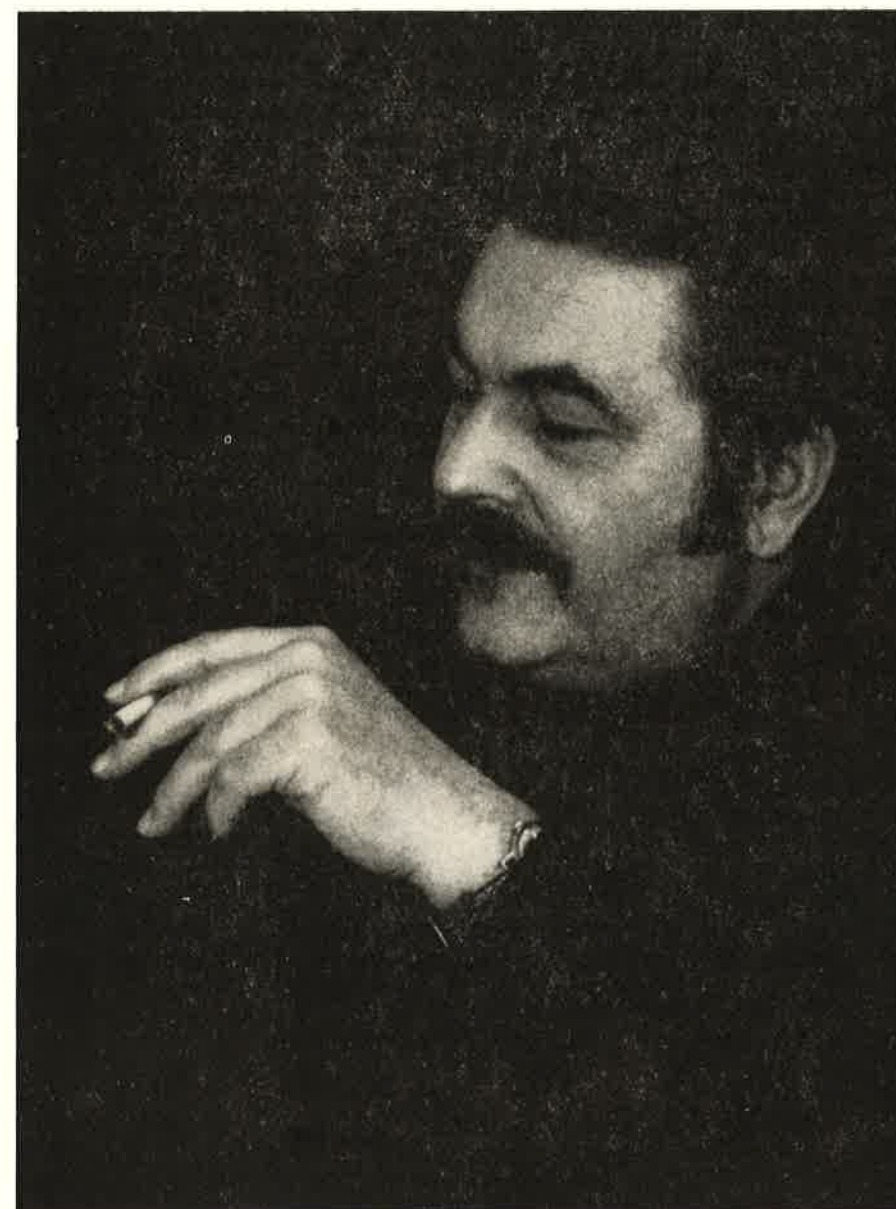
Kordulka ze Šenova. OVM Nový Jičín, N-389
Foto M. Kmentová, 1984

živůtkem (kromě muzea ze Vsetína je uložena jen v OVM Nový Jičín) má hustě navrappenou sukni z černého plátna vpředu nesešitou, dole ozdobenou pásem světle modré hedvábné tkaniny a živůtek z červeného sukna s rožky vybíhajícími do výstřihu vpředu i vzadu, zdobený světle modrými stuhami (i. č. N-152). Kromrážka, stejný typ oděvu ušitý z dražšího materiálu, má sukni z fialového sukna s hustými záhyby, dole zdobenou pruhem světle modrého hedvábí a živůtkem ze vzorovaného damašku zdobený dracounovými portami. Modrá brokátová kordulka od leknice, typického veřovského střihu, je zdobena zlatými dracounovými stuhami (i. č. N-204). Zástěra z oboustranného modrotisku s dvoubarevným, bílým a světle modrým tiskem, je v pase nařasená do červeno-modré tkanice (i. č. N-135). Dvě modrotiskové zástěry z Veřovic jsou všity do fialových pásů (i. č. N-136, N-137).

Mužský кроj.

Součástky mužského oděvu z Bernartic jsou snad již jedinými součástmi tohoto kroje, které se dosud zachovaly. Dvě vesty, jedna červená soukenná a jedna z hnědočerného sametu, mají stojatý límeček, na bocích všité kapsy s patkami a rozparky na bocích, jedna i vzadu (i. č. N-184, N-185). Jsou ozdobeny řadou knoflíků. Krátké kalhoty s užšími nohavicemi pod kolena, na boku s rozparkem zapínaným na knoflíky, jsou ušity z tmavě hnědého sametu. Jsou všity do 7 cm širokého pásku, který se vpředu zapíná třemi knoflíky a vzadu má vyšity čtyři dírký na šněrování (i. č. N-551). Dlouhé kalhoty ze stejného materiálu s kapsami v bočních švech a rozparky na nohavicích mají 6 cm široký pás vzadu se šněrováním a zapínáním vpředu (i. č. N-552). Dlouhý šedomodrý kabát s rozstřihem do pasu vzadu, širokým límcem s fazonkou má nabrané rukávy s manžetami a příčné kapsy s patkami. Zapíná se na čtyři knoflíky (i. č. N-541). Z Frenštátska pochází tmavě červený brunclek se všitými kapsami s patkami, obšitý hnědo-žlutou šňůrou a ozdobený hnědo-žlutými střapečky (i. č. N-180).

V práci nejsou zahrnuty ty fondy jednotlivých muzeí, které nejsou dosud muzejně zpracovány a nejsou proto badatelům přístupny.



ZA JIŘÍM JAROMÍREM DROZDEM

Jiří Klučka

V úvodu minulého roku, i když ne na stránkách tohoto sborníku, jsme si společně s Jiřím J. Drozdem připomenuli jeho 60. narozeniny a při té příležitosti i jeho tvůrčí podíl na poli výtvarné kultury našeho kraje. Bilancování dosavadní-

ho úsilí se ukázalo v krátkém čase jako konečné, pracovní záměry autora, handicapovaného dlouhotrvajícími zdravotními i osobními problémy, již se nenaplnily. V listopadu 1984 Jiří J. Drozd umírá. Odchází tak v průběhu několika málo let z blízkého okruhu výtvarníků Valašska po Jaroslavu Frydrychovi (1928–1982) a Bohumíru Jurkovi (1914–1983) další z generace žáků prof. Antonína Strnadla. Akademický malíř a grafik Jiří Jaromír Drozd se narodil 2. ledna 1924 v Bordovicích, v malé osadě pod frenštátským Javorníkem, v místě, které je mu později trvalým inspiračním zdrojem a východiskem cílevědomých návratů (Zelené město, 1971; Zelená krajina, 1979; Žluté pole, 1979; Po žních, 1979). V citové vazbě na dětství, domov, krajinu Radhošských Beskyd a výrazné typy lidí kolem, navíc podloženou zájmem a znalostí krajové historie, kulturních tradic a výtvarných souvazejitostí (v této souvislosti je třeba zejména uvést dílo Břetislava Bartoše a později Antonína Strnadla) jsou kořeny a počátky Drozdovy tvorby, těžiště jeho celé další práce.

Obecnou a měšťanskou školu navštěvuje v Bordovicích a ve Frenštátě p. R. Pak se učí v malířské dílně svého otce, kde se vedle běžných malířských a natěračských prací malovaly i vývěsní štíty a divadelní dekorace; zde získává zkušenosti v písmomalířství, zlacení a v jiných technikách. Osvojený řemeslný fortel později zúročuje při realizaci monumentálních prací. V době okupace studuje na



J. J. Drozd: Zima, 1973, barevná litografie 13 x 17 cm
Repro J. Klučka



J. J. Drozd: Kolárovice, 1974
Repro J. Klučka

Státní grafické škole (1942–1943), v roce 1943 je přijat na Státní umělecko-průmyslovou školu, hned poté je totálně nasazen a na Vysokou umělecko-průmyslovou školu se vrací v roce 1945. Souběžně navštěvuje jako mimořádný posluchač dějiny umění a estetiky na filozofické fakultě (1946–1950) a pedagogiku a didaktiku na pedagogické fakultě (1945–1949) UK v Praze. V grafické specialce prof. Ant. Strnadla v roce 1949 absoluuje. A právě umělecká a pedagogická osobnost Antonína Strnadla snad nejvíce ovlivnila Drozdův umělecký vývoj. První pracovní kontakt je datován počátkem realizace secco-fresek Antonína Strnadla

v hotelu Vlčina na Horečkách v roce 1943. Tvůrčí atmosféru období jejich dokončení v roce 1946 pokládal Drozd za nejšťastnější z celého studia a srovnával ji s duchem dílny renesanční.

Po osvobození se aktivně podílí na společenském dění. V roce 1945 vstupuje do KSČ, vrací se na Ostravsko, v atmosféře budovatelského nadšení maluje spolu s dalšími malíři v průmyslových závodech jako účastník kulturních brigád. Od roku 1950 je členem ČSVU, účastní se spolkového života (Sdružení umělců Slezska, Umělecká beseda, Bezruč). Žije nejdříve a společně s rodiči na Osoblažsku (1945–1952), za jehož výtvarné zpodobnění získal v roce 1960 čestné uznání MK ČSSR, od roku 1953 ve Frenštátě p. R., Ostravě-Porubě (1958–1966), pak souběžně v Praze a ve Frenštátě p. R. Veřejnosti se představuje v celé řadě společenských výstav, zejména členských v Ostravě a v Praze, Beskydských salónů a tradičních přehlídkách současné tvorby výtvarníků okresu Nový Jičín. Ze samostatných výstav, když opomeneme autorské výstavy v galeriích Díla, uveďme především expozice malířských, grafických a kresebných prací v Praze (1971), ve Frenštátě p. R. (1973, 1974, 1981) a zejména pak, a nyní již tak můžeme říci, výběr z celoživotní tvorby v okresním vlastivědném muzeu v Novém Jičíně v roce 1981, výstavní retrospektivu vybavenou katalogem s obsažnými informacemi ze života a díla autora.

Výstava vyznačila tematické okruhy i širokou paletu výtvarného zájmu J. Drozda. Vedle zátiší květin, dále portrétů věnovaných blízkému okruhu rodiny (Vdova, 1953; Šárka, 1959; Táňa, 1962; U klavíru, 1963; Děvče ve žlutém, 1970; Monika, 1974) a rázovitým typům, které mu utkvěly v paměti a byly reminiscencí na setkání v dětství a nebo s kterými se potkával na svých cestách za krajinou (Ferda Mohelník, 1957; Valašský typ, 1979) a obrazů s figurálními náměty čerpajícími z osobní důvěrné znalosti venkovského života, z pobytů v průmyslovém prostředí a nebo vycházejících z revolučních tradic kraje (Odpočívající koně, 1950; Haldy, 1960; Kombajny, 1979; Dělnické bouře 1890, 1981; nedokončená Stávka, 1984) je krajina v komorním ladění a nebo až v monumentálním výrazu, ne sice dominantní, ale trvalým zájmem Jiřího Drozda. Krajina Beskyd, Severní Moravy, Slovenska, Praha historická i nových sídlištních aglomerací, motivy ze zahraničních cest jsou více výpovědí autorova vztahu a potřebou zachycení okamžiku času než pouhého obrazového záznamu. Střízlivá barevnost v harmonické kompoziční výstavbě je charakteristická i pro autorovy barevné krajinářské a figurální fotografie. Výčet obsáhlé grafické práce čítající asi 150 položek, doplňují monotypy, z užití grafiky diplomy, návrhy bankovek a jiné.

Svou kreslířskou dovednost ilustrátora uplatnil vedle řady příležitostných tisků i v několika titulech prozaických prací (M. Švácha, Země úsvitu, Praha, Práce 1953; Zd. Vavřík, Ostravice, Praha, SNDK 1956; J. Ondryáš, Z horského polesí, Ostrava, KN 1961; B. Četyna, Živly, Ostrava, KN 1962; B. Četyna, Poselství zapomenutých, Ostrava, Profil 1973). V této souvislosti je třeba se zmínit o ilustrační spolupráci s deníkem Nová svoboda v šedesátých letech, odměněnou cenou v roce 1964 (mimo jiné ilustrace k povídkám B. Četyny; Povídky a podpovídky, 1958 až 1959; Vítěz nad Avary, 1959–1960).

Bohatý je i výčet výtvarných realizací v architektuře interiéru i exteriéru, v technice např. malby (1981 – Dělnické bouře 1890, síň tradic ve Frenštátě p. R.), sgrafita (1957 – Studenti, SPŠE ve Frenštátě p. R., spoluautorství Vl. Holub) 1960 – cyklus na čtvero ročních období, sídliště Zábřeh v Ostravě), fresky (1975 – Valašské písně, hotel Ráztoka v Trojanovicích), vitráže (1959 až 1961 – Kosmický věk – Vesmírný let, Atomová energie, Dobývání kosmu, sídliště Šalomoun v Ostravě; 1965 – Magnetické pole, prodejna n. p. Tesla v Ostravě; 1972 – Pupava, hotel Radhošť ve Frenštátě p. R.), mozaiky (1978 – Slunovrat



J. J. Drozd: Táňa, 1962, olej 40 x 34 cm
Repro J. Klučka

na Kyčerách, obchodní dům Kyčera ve Frenštátě p. R.) a jiných technik dekorativní povahy (1962 – čtyři domovní znamení, mat, barevná skla v omítce, sídliště v Ostravě – Mariánských horách; 1965 – Fuga, mat. dřevo a kov, hotel

Kosmos v Havířově; 1967 — Květy, sídliště Jindřiška v Ostravě; plastická výzdoba štípané dřevo, pivnice Slovanského domu v Praze, spoluautorství Št. Malatínek; 1976 — Učňovské školství, mříž a keramika, učňovská škola ve Frenštátě p. R., spoluautorství Vl. Joachimsthal) a zejména pak rozměrného art-protisu (1971 — Valašská romance, obřadní síň MěstNV ve Frenštátě p. R.; 1975 — Valašské pastorále, Dům kultury ve Frenštátě p. R.; 1977 — Hrátky, LŠU ve Frenštátě p. R.; 1980 — Valašská píseň, obřadní síň MNV v Trojanovicích p. R.), jako působivé syntéze dosavadních výtvarných zkušeností a duchovního odkazu rodného kraje.

Tvorba akademického malíře a grafika Jiřího J. Drozda, ve své formě a obsahovém výrazu jednotná, bez názorových zvrátů, svou sdílností a výtvarnou kvalitou, ověřovanou citovou a smyslovou zkušeností autora a čerpající převážně z duchovního dědictví Valašska, i když teprve čeká na své zhodnocení v odstupu času a v zařazení do kontextu širších souvislostí, patří nesporně k současným tvůrčím hodnotám a zůstane trvalou připomínkou na osobnost svého tvůrce.

Literatura:

Jiří Jar. Drozd — Krajiny, katalog, Ostrava, Dílo 1974.

Jiří Jar. Drozd — katalog, OVM Nový Jičín, 1981.

Výtvarní umělci Vsetínska a Novojičínska dnešku, katalog, OVM Nový Jičín a Vsetín, 1982.

(E. V.), Malíř beskydského kraje. In: Nová svoboda, 29. 12. 1983.

-jk-, Návštěva v ateliéru Jiřího Drozda. In: Kulturní měsíčník, Ostrava, 1/84.

Za Jiřím Drozdem, Nový Jičín, Rozkvět č. 46 z roku 1984.

Foto u titulu: Jiří Jaromír Drozd. — Foto J. Klučka

POVĚRA O ŠKODLIVOSTI ZATMĚNÍ SLUNCE NA SPÁLOVSKU

František Šustek

V archivu městečka Spálova se dochovalo několik rukopisů Eduarda Scheicha, který na spálovské škole působil jako učitel a nadučitel („rektor“) téměř 40 let (1853–1892).

Eduard Scheich se narodil 3. 2. 1826 v Podolí u Hradce nad Moravicí jako syn Martina Scheicha, učitele na Hradci a jeho manželky Mariany Blahutovy. Do Spálova přišel jako mladý svobodný učitel, ale záhy se pak oženil s Annou Robíkovou, dcerou panského zahradníka Jana Robíčka ze Bzence na Moravě. Ve Spálově se jeho manželce narodilo sedm dětí: Rudolf, Otto, Augustin, Eduard, Josef Karel, Hermína Marie a Theodor Jan.

Scheich byl podle vyprávění pamětníků výborným učitelem a znamenitým hudebníkem. Hrál velmi dobře na varhany, klavír, housle a na řadu dechových

nástrojů a pozvedl na vysokou úroveň kostelní zpěv a hudbu. Vedle učitelství a varhanictví zastával ještě funkci poštmistra na spálovské poště, která byla jeho zásluhou otevřena na č. 64 dne 16. 6. 1869. Tato tzv. „Stará pošta“, nyní již zbořená, stávala pod hrází horního rybníka v místě dnešního skleníku školní zahrady. Scheich se také přičinil o to, že byla ve Spálově v r. 1873-74 postavena na místě Čechova gruntu č. 57 nová škola (nynější mateřská škola), protože dosavadní škola č. 170 u fary (nynější zdravotní středisko) nedostačovala velkému počtu žáků.

Eduard Scheich v roce 1875 sepsal a vzorně vedl školní kroniku spálovské školy, nejdříve německy, později česky. Do kroniky napsal dodatek „Dějepisná data ze Spálova a Luboměře“, napsaný v roce 1875 a doplňovaný do roku 1885. (Otištěn v časopisu „Záhorská kronika“ XXIV 1946-47, s. 76–80). Později v letech 1906-7 napsal spisek „Paměti o Spálově“ (otištěn v časopisu „Oderské hory“ III. 1949-50, s. 2–18 a 53–58).

Eduard Scheich se dožil vysokého stáří skoro 90 let a jeho celoživotní práce byla oceněna dvěma čestnými medailemi a pochvalnými uznáními úřadů, jakož i udělením čestného občanství městečka Spálova a místních spolků vojenských vysloužilců a dobrovolných hasičů. Zemřel jako nadučitel ve výslužbě a c. k. pošt mistr 21. května 1915 a pohřben byl na spálovském hřbitově.

Kromě výše uvedených prací dochovaly se po Ed. Scheichovi dvě rukopisně napsané přednášky, které proslavil na učitelských schůzích v Hranicích. První přednáška byla napsána německy a má titul „Der Aberglauben und dessen Bekämpfung“ („Pověra a boj proti ní“). Druhá přednáška je napsána česky s názvem „O školní kázni“. Obě přednášky nejsou datovány, ale podařilo se zjistit, že přednáška „Pověra a boj proti ní“ byla napsána v roce 1860 nebo brzy po něm (podle zmínky o zatmění slunce), přednáška „O školní kázni“ asi v roce 1866 (tři roky před vydáním říšského školního zákona z roku 1869).

V tomto příspěvku uvádím v překladu Scheichovu přednášku „Der Aberglauben und dessen Bekämpfung“, která je dokladem řady tehdy ještě žijících pověr na Spálovsku, mezi nimi i pověry o škodlivosti zatmění Slunce. Překlad byl napsán podle konceptu originálu tak, že jednotlivé odstavce a dodatečné přípisky v konceptu byly seřazeny podle značek autora.

Pověra a boj proti ní.

Škodlivost pověry a způsob, jakým učitel proti ní může bojovat a přispívat k rozšíření přirozeného výkladu jevů.

Pověřivý je ten člověk, který různé jevy v lidském i přírodním životě přepisuje jistým kouzelným a záračným silám, a proto také v boji proti těmto silám, místo aby hledal jejich příčiny v přírodních silách, utíká se k mystickým a čarovným prostředkům.

Většinou převládá názor, že jen obyčejní, nevzdělání lidé, kteří buď nemají žádné nebo jen velmi nepatrné školní vzdělání, jsou oddáni pověrám. Ale není tomu vždy tak, neboť nacházíme často, že také lidi velmi vzdělání a učení pověrám podléhají, i když ne v takové míře, jako lidé nevzdělání.

Jaké jsou příčiny pověry?

Nejčastěji je to chybný základ výchovy mládeže se strany rodičů, dále nedostačující vzdělání rozumu. Jak často se stává, že zvláště na venkově rodiče své děti s veškerou úzkostlivostí vyučují ve zděděných pověrách, aby podle svého mínění své miláčky ochránili před neštěstím očarování a uhranutí (uřknutí).

Není hodno politování, když lidé při požáru místo hašení ohně nebo zachraňování co se zachránit dá, běhají kolem a potírají a přetírají hořlavá místa kozím mlékem, aby tím uhasili oheň? Nebo není dětinské a přitom škodlivé, když

se věří, že neštěstí požáru hrozí, jestliže se při procesi nesou červené korouhve („koruby“) vpřed? (Při procesi ve Spálově byl nesen vpředu kříž, pak byly nesený dvě „koruby“ bílé, uprostřed dvě červené a na konci průvodu dvě modré). Nebo když se při zatmění Slunce dobře zakrývají studny, aby se voda neotrávila a pečlivě se zavírá dobytek, aby nežral trávu otrávenou slunečním zatměním? Nebo není pošetilé, ba škodlivé, když lidé tolik drží na „úrok“ (uřknutí, Berufen) a v případech, kdy je nutná lékařská pomoc, se uchylují k různým kouzelnickým zaříkáváním? Když při vyskytnutí se zánětlivé nemoci dobytčete je léčí třením ženskou spodnicí nebo košilí? Nemůže vést k výstřelkům, když lidé věří, že voda ve studni, ve stávkách, v rybníku atd. bude „chrobačivá“ (červivá, wurmstichig), jestliže z ní nabírala šestinedělka? Nebo není škodlivé, když lesní nebo polní zloděj žije v bludu, že nebude při krádeži přistižen, jestliže na Štědrý večer seděl na své sekerce nebo trávnicku? Je také ještě mnoho lidí, kteří určité dny v roce považují za nešťastné a za žádnou cenu by v těchto dnech nějakou práci nezačínali.

Takových příkladů pověr mohli bychom uvést nespočet. Zajisté jsou některé případy z nich úplně neškodné povahy, naproti tomu ale jsou mnohé, které mohou působit nanejvýš škodlivě.

A proti tomu by neměl učitel jakožto vzdělavatel lidu bojovat a tehdy, kdy pověra se stává škodlivou, o ni nemluvit, a zvláště mládež, jakož i dospělí o moci pověr nepřesvědčovat? Věřím, že je toto spojeno s principy výchovy a vzdělávání. Ovšem učitel nemá vždy příležitost působit přímo na dospělé, ale toto neškodí vůbec účelu, když dospělí, starší sourozenci, přátelé a domácí lidé budou poučeni školní mládeží. K tomu má také každý učitel několik známých, a to zajisté nejen z těch posledních v obci, s kterými se častěji stýká. Jestliže se mu podaří tyto známé poučiti k lepšímu, pak již bylo mnoho získáno.

Pověřivost se vyskytuje nejčastěji u lidí, kteří nejsou zvyklí myslet a kteří proto všechno berou za platnou minci, co jim druzí vykládají, i když je to sebesmyslnější. Je proto ještě hodně lidí, kteří věří na čarodějnictví, na duchy, strašidla atd. Vyskytují se ještě pořád špatní jedinci, kteří využívají lehkověrnosti a pověřivosti druhých.

Není to tak dlouho, kdy se u nás potloukal jeden pobuda (vagabund), který u obecného lidu měl pověst, že dovede domácí zvířata začarovat (uřknout) a který hlouposti hospodářů a jmenovitě hospodyní využíval tím způsobem, že mu dávali peníze, maso, špek, chléb, zkrátka všechno, co vyžadoval, jen aby se pojistili, že jejich domu neuškodí.

Má snad učitel při podobných případech klidně přihlížet, místo aby daleko více při každé příležitosti mladé i staré na škodlivost pověřivosti a lehkověrnosti upozorňoval? Jistě je zde nutné co nejvíce působiti na zušlechtění srdce ve škole i mimo školu.

O tom, že může učitel svým dobrým příkladem, je-li sám prost předsudků a pověr, vykonat v obci hodně proti tomuto zlu, není jistě třeba pochybovat, přece však je a zůstává potíž osvobodit starší lidi od jistých předsudků a pověr. Musíme proto za těchto okolností zaměřit pozornost na nám svěřenou mládež a usilovat o zušlechtění jejího srdce a rozumu, což dále zčásti dosáhneme tím, když probudíme v mládeži chuť ke čtení a postaráme se o získání dobrých knih do školní knihovny.

Na závěr jeden dobrý příklad.

Za času zatmění Slunce přišli dva pocestní do obce a viděli ke svému úžasu jen na dvou polích pásť se dobytek. Jeden pocestný, který byl s poměry v obci trochu seznámen, řekl: „To jsou určitě krávy pana faráře a učitele, jinak zde neznám nikoho, kdo by se odvážil dnes dobytek vypustit na pastvu“. Při další

chůzi dověděli se správnost tohoto tvrzení. „Nyní, když oni (farář a učitel) nedali lidu žádný špatný příklad“, mnil druhý pocestný, „tak musí nezbytně také lid dál a dál od této pověry upustit“, což se také skutečně stalo. (Konec citace).

Ed. Scheich ve své přednášce uvedl řadu pověr, které poznal na Spálovsku, kde mnoho let působil a lidi dobře znal. Je proto pochopitelné, že většinu jím zmíněných pověr a ještě řadu jiných, lze nalézt v rozsáhlých rukopisných pracích luboměřského písmáka Rudolfa Míky (1892–1975), z nichž některé byly otištěny v jeho článku „Staré zvyky a vyprávění starých lidí na Spálovsku“, který byl otištěn na pokračování v časopisu „Oderské vrchy“ (roč. 1968–1970).

Všimněme si blíže aspoň jedné Scheichem zapsané pověry, o škodlivosti zatmění Slunce. Tato pověra patří jistě mezi nejstarší pověry lidstva vůbec, tak jako řada dalších pověr, jež souvisí s význačnými přírodními zjevy na obloze, jako jsou zatmění Slunce a Měsíce, konjunkce viditelných planet, zdánlivé přiblížení velkých planet k Měsíci, zvláště pak objevení se velkých komet a výskyty deště létavic i polární záře. Pro všechny tyto jevy má lidová víra nadpřirozené výklady a z toho pramenící pověry. S jevy na obloze souvisí časové mezníky roku s jejich původně pohanskými obřady a zvyky, jako jsou letní a zimní slunovrat a první jarní a první podzimní den.

Scheichův údaj o zatmění Slunce mne přivedl na myšlenku datovat jeho rukopis pomocí zjištění data uvedeného zatmění. Požádal jsem proto dopisem z 21. 3. 1982 dr. Zdeňka Horského, CSc., vědeckého pracovníka Astronomického ústavu ČAV v Praze o sdělení všech významných zatmění Slunce, viditelných na Moravě v letním období desetiletí 1856–1866, kdy mohl rukopis vzniknout. Dr. Horský mi nejdříve poslal 26. 3. 1982 seznam 14 zatmění Slunce v období 1856 až 1966 v Evropě podle „Rukověti křesťanské chronologie“ od prof. Gustava Friedricha. Protože tato příručka neudává, jakého stupně bylo které zatmění, požádal jsem dalším dopisem 8. 4. 1982 znovu dr. Horského o sdělení dat těch zatmění, jež se na Moravě a ve Slezsku projevila zvláště intenzivně a výrazně. Na tento druhý dotaz mi odpověděl dr. Zd. Horský v dopisu 5. 10. 1982 (cituji):

„V daném místě se odehrálo velmi výrazné zatmění Slunce ve dnech 15. března 1858, 18. července 1860, 31. prosince 1861 a poněkud méně výrazné 19. října 1865. Tak aspoň vyplývá z publikace: Theodor Ritter von Oppolzer „Canon der Finsternisse“, Wien 1887, která je považována za klasické dílo svého druhu. Podle roční doby a ostatních souvislostí bych usuzoval, že ve Vašem případě šlo o velké zatmění Slunce z 18. července 1860.“ (Konec citace).

Děkuji na tomto místě dr. Zd. Horskému za zaslání data a dopisy. Mohu jen potvrdit, že pro náš nedatovaný rukopis E. Scheicha „Pověra a boj proti ní“ ze všech okolností a souvislostí přichází v úvahu velké zatmění Slunce z 18. července 1860, takže přednáška mohla být napsána buď v roce 1860 nebo brzy po něm.

Zmínka o kravách pana faráře a učitele, které jediné se pásly při zatmění Slunce, se týká spálovského faráře Josefa Sedláčka, který byl ve Spálově farářem 1855–1861 – a učitele Eduarda Scheicha, autora rukopisu. Nejen fara, ale i škola měla tehdy své pozemky, chlévy i krávy. Škola patřilo asi 7½ měřice polí.

Starší pamětníci, někdejší Scheichovi žáci, rádi vděčně vzpomínají, jak se jejich učitel snažil je co nejvíce naučit, a to nejen číst, psát a počítat, ale i základním poznatkům z oborů ostatních předmětů mimo trivium; vzpomínali i na to, že byl prvním učitelem, který jim vysvětloval jevy spojené se zatměním Slunce a Měsíce a s nimi i zatmění Slunce pozoroval přes začazené skla.

Tehdejší pán na spálovském zámku Mořic svobodný pán Závřiv z Osenic (1841–1883) neměl ovšem žádnou radost z toho, že učitel Ed. Scheich tak dů-

kladně žáky vyučuje. Svědčí o tom vypravování pamětníka Ignáce Šustka, sedláka ze Spálova č. 107 („Tomanů Jignác“, nar. 28. 12. 1861):

„Barón Záviš chodiu sa baj dívať do škouy, jak rechtor učí děcka. Dyž přišeu v roce 1853 do Spálova nový rechtor Ed. Scheich, kerý byu študovaný, začauy sa děcka věc učít ež prvěkaj. Záviš ale rechtorovi ve škole pravováuau: „Ty děcka mni tak hōně neuč! Já ve Spálově nepotřebuju chytré ľudě, ale posušné a pracovitě“. Ale svoje cery Sidóniu, Annu a Carolu nechau učít jaksapatři. Učiu hich Scheich literně a baj v muzice a ešče jakýsik domácí učitel, kerý s nima mŭvju enem francúzky a englicky.“

V době Scheichově, v 2. polovině 19. století, bylo ještě myšlení prostého venkovského lidu na Spálovsku a v okolí silně zatíženo řadou pověr, pověrečných zvyků a „zabobonů“. Vždyť některé jejich přežitky a pozůstatky dožívají v soukromém životě některých starších lidí dodnes, kdy již žijeme na prahu jaderného věku.

Naproti tomu s tímto stavem kontrastuje světlý zjev vědce univ. profesora dr. Františka Kassiana Halašky, rodáka z blízkého Budišova (1790–1847), který založil první hvězdárnu v Brně a vypočítal všechna zatmění Slunce od roku 1816 do roku 1860, tedy i zatmění, o němž se hovoří v Scheichově rukopisu. Název tohoto jeho latinského díla zní v překladu: „Základní poznatky o zatmění Slunce při oběhu Měsíce mezi Zemí a Sluncem od roku 1816 do 1860“, Praha 1817.

Zásluhu na tom, že se lidé zbavili již většiny pověr, mají nejen vědci mnoha vědních oborů, zvláště přírodovědných, ale také učitelé, kteří vyučovali a vychovávali mládež podle soudobých pokrokových vědeckých poznatků, jak to vidíme na příkladu spálovského učitele Eduarda Scheicha.

Prameny a literatura:

- 1) Rukopis přednášky Ed. Scheicha: Der Aberglauben und dessen Bekämpfung. Archiv městečka Spálova.
- 2) Korespondence s dr. Zdeňkem Horským, CSc., vědeckým pracovníkem Astronomického ústavu ČAV v Praze, dopisy z 26. 3. a 5. 10. 1982.
- 3) Ed. Scheich: Dějepisná data ze Spálova a Luboměře (1875). Záhorská kronika, roč. XXIV, 1946-47, s. 76–80.
- 4) Fr. Šustek: Scheichovy „Paměti o Spálově“ (1907). Oderské hory, roč. III, 1949-50, s. 2–18 a 53–58.
- 5) Jos. Šustek: 80 let poštovního úřadu ve Spálově. Oderské hory, roč. III, 1949-50, s. 42–51.
- 6) Rudolf Mík: Staré zvyky a vyprávění starých lidí na Spálovsku. Oderské vrchy I, 1968 s. 26–31, 81–89; II, 1969 s. 51–58; III., 1970, s. 34–40.
- 7) Dr. Jos. Svátek: Univ. prof. Dr. František Kassian Halaška z Budišova – učenec světového významu. Vítkovsko, 1961, č. 11–12, s. 1–5.
- 8) Dr. Hubert Slouka a spolupracovníci: Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška. Osvěta, Praha 1952.

VEGETACE LESA „BAŽANTNICE“ U STUDÉNKY NAD ODROU

Marie Sedláčková

Území dlouhodobě připravovaného návrhu Chráněné krajinné oblasti Poodří představuje působivou a svéráznou krajinu, která se rozkládá podél aluvia údolního toku řeky Odry od Jeseníku nad Odrou k Ostravě. Jádrem této oblasti tvoří nejen samotný, v této části ještě převážně přirozeně meandrující tok Odry a početné přítoky s břehovými porosty a pobřežními lemy, ale také rozsáhlé soustavy rybníků s pobřežní vegetací rákosin, údolní louky i polní kultury, remízky a útvary křovin, většinou využívané a ovlivňované lidskou činností (zemědělství, rybářství, myslivost.) K typickým krajinným prvkům, i když v poslední době zřetelně ustupujícím potřebám společnosti, patří i lesní porosty, jež s ohledem na specifické ekologické podmínky této oblasti mají většinou charakter lužních lesů.

Zatímco v dávné minulosti byly lesy zcela převládajícím útvarem krajiny Poodří (cf. Opravil 1974:127), zůstaly v současné době zachovány rozsáhlejší komplexy přirozených lesních porostů jen na několika lokalitách. K nejznámějším patří Dolní polanský les jihozápadně od Ostravy-Výškovic zařazený do kategorie maloplošných chráněných území jako státní přírodní rezervace „Polanský les“. Mezi soustavou polaneckých a jistebnických rybníků jižně Polanky n. O. se již na území okresu Nový Jičín rozkládá Horní polanský les, dříve také označený jako „Blücherův les“. Vedle menších lesíků zřetelně ovlivněných hospodářskou činností zejména mezi Bartošovicemi, Kunínem a Suchdolem n. O. rozkládá se na levém břehu Odry mezi Petřvaldíkem a Studénkou n. O. jeden z posledních větších a do značné míry i přirozených lesních komplexů. Nejbližší přílehlý rybník studenecké soustavy s názvem „Bažantula“ zřejmě inspiroval i místní obyvatele k označení lesa „Bažantnice“, i když na mapě nemá své geografické jméno.

Zatímco předchozím lužním lesům Poodří byla otázkám dokumentace vegetace věnovaná pozornost (Mezera et Samek 1954), v níž se v posledních letech nadále pokračuje (Koutecká 1980, Neuschlová 1982), nalézáme první údaje o květeně Bažantnice až v souvislosti s ojedinělým nálezem kapradiny pérovníku pštrosího (*Matteuccia struthiopteris*) i v povodí Odry vázané jen na společenstva luhů (Togner 1960:103).

Porovnáváme-li celkové ekologické podmínky stávajících lužních lesů Poodří, zdá se, že právě tento, ve směru toku nejvýše položený lesní komplex (240 m n. m.), má vzhledem k lokálním reliéfovým poměrům a patrně byl i uměle vytvořenému napájecímu systému propojení mezi rybníky a tokem Odry, příznivé podmínky k udržení stávajících společenstev lužního charakteru.

Vedle hlavního slepého ramene Odry s četnými pobočkami a náhonu v severní části, spojující studenecké rybníky s jistebnicko-polaneckou soustavou umožňuje i přílehlý mendrující tok Odry v tomto prostoru občasné zvýšení hladiny spodní vody. V období čtenějších srážek se zde projevují i občasné záplavy celého lesního komplexu. Dalším charakteristickým znakem, podmiňujícím zařazení těchto lesů ještě k lužním typům je lokální členitost mikroreliefu, v němž se střídají přirozené mělké sníženiny a terénní deprese zamokřené v průběhu vegetačního období s pozvolnými vyvýšeninami okolního terénu.

Ve skladbě dřevin stromového patra (E₃) zřetelně převládá jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*) provázený lípou srdčitou (*Tilia cordata*) a habrem evropským (*Carpinus betulus*). K častěji přítomným dřevinám patří i dub letní (*Quercus robur*) a javor babyka (*Acer campestre*), jen vzácně se vyskytuje jilm horský (*Ulmus glabra*), patrně vysázená lípa širokolistá (*Tilia platyphyllos*) a bříza bradavičnatá (*Betula pendula*). Na podmáčených místech a podél vodotečí roste olše lepkavá (*Alnus glutinosa*) a některé druhy vrb (např. *Salix caprea*, *S. alba*, *S. purpurea*).

V keřovém patře (E₂) jsou vedle zmlazujících dřevin E₃ zastoupeny některé druhy hlohu (*Crataegus* sp.), střemcha obecná (*Padus avium*), kalina obecná (*Viburnum opulus*), brslen evropský (*Euonymus europaea*) a v okrajových prosvětlených lemech trnka obecná (*Prunus spinosa*) a svída krvavá (*Cornus sanguinea*).

Relativně ustálené složení bylinného podrostu (E₁) se vlivem působení sezónní periodicity zřetelně odlišuje v časném předjaří, v jarním až pozdně jarním období, v létě i na podzim. V časném předjaří, již od konce února a v březnu rozkvétají v bylinném patře rozsáhlé a bohatě kvetoucí populace sněženky podsněžníku (*Galanthus nivalis*). S přibývajícím intenzitou slunečního záření ještě před vyrašením listů dřevin přistupují další jarní druhy, např. sasanka hajní (*Anemone nemorosa*) provázená méně častou, žlutě kvetoucí sasankou pryskyřníkovitou (*A. ranunculoides*), hojná orsej jarní (*Ficaria bulbifera*), dymnivka dutá (*Corydalis cava*), kostival hlízkatý (*Symphytum tuberosum*), křivavec žlutý (*Gagea lutea*), prvosenka vyšší (*Primula elatior*), plicník lékařský (*Pulmonaria obscura*) i roztroušená zapallice žluťuchovitá (*Isopyrum thalictroides*). V časném jarním období zde kvete kyčelnice žlaznatá (*Dentaria glandulosa*) a na několika místech hvězdátec čemeřicový (*Hacquetia epipactis*). K poměrně hojným rašícím druhům v tomto období patří bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*), popenec břečtanolistý (*Glechoma hederacea*), pšeníčko rozkladité (*Milium effusum*), kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*) a objevují se i první listy česneku medvědího (*Allium ursinum*). K výrazné změně ve složení bylinného podrostu v Bažantnici dochází během měsíce května, kdy se postupně stává převládající dominantou právě poslední ze jmenovaných druhů. A není to jen záplava bělostného květenství a zelených, široce eliptických listů ve spodní části zúžených v řapík, jež mimo další znaky odlišuje oba naše širokolisté druhy od vzácného horského česneku hadího (*Allium victorale*), ale i pronikavá vůně, provázející každý krok návštěvníka porostu. Tento lokálně nápadný aspekt, charakterizující i obdobné lužní lesy v Poodří, postupně vyznívá až do počátku léta (zpravidla do konce června) a z hlediska roční periodicity zakončuje hlavní květnatou fázi lužních lesů v Poodří. Od léta do podzimu zde ještě dochází k rozvoji některých vysokobylinných typů *Urtice dioica*, *Impatiens no-li-tangere*, *Aegopodium podagraria*, *Stachys sylvatica*, které snižují zvýšenou pokryvnost dosud převládajících druhů jako např. *Mercurialis perennis*, *Milium effusum*, *Carex sylvatica*, *Glechoma hederacea* aj.

Charakter floristického složení porostu střední části Bažantnice v optimálním období jarního aspektu zachycuje materiál fytocenologických snímků pořízený v roce 1970 v následující tabulce:

Číslo snímku	1	2	3	4	5
Nadmořská výška m n. m.	240	240	240	240	240
Sklon svahu — stupňů	—	—	—	—	—
Analyz. plocha m ²	250	250	250	250	250
Datum 1970	14/5	14/5	14/5	14/5	14/5
Pokryvnost E ₃ %	85	80	90	85	90
<i>Fraxinus excelsior</i>	3	2	3	2	3
<i>Tilia cordata</i>	+	1	+	1	2
<i>Carpinus betulus</i>			2	2	+
<i>Quercus robur</i>	1	+			
<i>Acer campestre</i>		+			+
<i>Ulmus glabra</i>	+		+		
Číslo snímku	1	2	3	4	5
Pokryvnost E ₂ %	5	10	5	5	5
<i>Fraxinus excelsior</i>	1	1	+		
<i>Crataegus laevigata</i>	+	1			1
<i>Tilia cordata</i>				1	+
<i>Carpinus betulus</i>				+	+
<i>Acer campestre</i>	+	+			
Pokryvnost E ₁ %	95	95	90	95	85
<i>Allium ursinum</i>	1	2	2	3	2
<i>Anemone nemorosa</i>	3	2	1	2	2
<i>Mercurialis perennis</i>	2	3	3	+	+
<i>Ficaria bulbifera</i>	1	1	+	1	1
<i>Primula elatior</i>	+	+	+	1	+
<i>Galanthus nivalis</i>	+	+	+	+	+
<i>Ranunculus lanuginosus</i>	+	+	+	+	+
<i>Aegopodium podagraria</i>	1	1	1		+
<i>Isopyrum thalictroides</i>	+		1	1	+
<i>Glechoma hederacea</i>	+	1	1	+	
<i>Symphytum tuberosum</i>	1		+	+	+
<i>Viola reichenbachiana</i>	+		+	+	+
<i>Anemone ranunculoides</i>		+		1	1
<i>Milium effusum</i>	+	+			1
<i>Crataegus laevigata</i>			+	+	+
<i>Galium aparine</i>		+	+		+
<i>Urtica dioica</i>	+	+			+
<i>Galeobdolon luteum</i>	1				1
<i>Carex brizoides</i>	1	+			
<i>Filipendula ulmaria</i>	+				1
<i>Brachypodium sylvaticum</i>	+			+	
<i>Myosotis sylvatica</i>	+			+	
Pokryvnost E ₀	5	5	3	—	3

Výskyt pouze v jediném snímku:

E3: *Tilia platyphyllos* (2): 1; E2: *Tilia platyphyllos* (E): 1;

E1: *Acer campestre* (3): +; *Alliaria petiolata* (1): +; *Carex sylvatica* (5): +; *Circaea lutetiana* (5): +; *Dryopteris filix-mas* (3): r; *Galium schultersii* (1): +; *Geum urbanum* (1): +; *Hacquetia epipactis* (1): +; *Melica nutans* (3): +.

Jména rostlinných taxonů jsou uváděna podle Ehrendorfera (Ehrendorfer 1973), číselné údaje použité v tabulce i následujících fytocenologických snímcích vyjadřují hodnocení porostů podle pětistupňové kombinované stupnice abundance a dominance Braun-Blanqueta (Klika 1954).

Porovnáme-li skladbu dřevin a floristického složení bylinného podrostu Bažantnice s porosty Dolního a Horního polanského lesa (cf. Mezera et Samek 1954: 187–192, Koutecká 1980: Tab. 3–5 a Neuschlová 1982: 8–10), zdá se, že i přes chybějící jilm habrolistý (*Ulmus carpinifolia*) se převážná část lesa celkovou ekologií a floristickým složením přibližuje úvalovým lukám jilmových jaseňin a jilmových doubrav (asociace *Ficario-Ulmetum campestris* Knapp ex Medwecka-Kornas 1952), charakterizující jen občas zaplavované půdy širokých říčních úvalů středoevropských nížin (cf. Moravec et al. 1982:95).

V blízkosti menších vodotečí, zvláště v západní části lesa, kde se také zřetelněji uplatňují lokální podmáčené sníženiny reliéfu na glejových půdách a ve stromovém patře obohacené o *Alnus glutinosa* a *Prunus padus* zejména v E2, může směřovat vývoj fytocenózy ke stěmchovým olšinám (asociace *Pruno-Fraxinetum* Oberdorfer 1953). S přibývajícím půdním vlhkostí se podstatně mění garnitura floristického složení E1 s převládajícími vlhkomilnými druhy např. *Cardamine amara*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Stellaria nemorum*, *Caltha palustris*, *Filipendula ulmaria* a *Iris pseudacorus*.

Není bez zajímavosti, že když se v roce 1979 ověřoval výskyt kapradiny *Matteuccia struthiopteris*, bylo místo nálezu zaznamenáno právě v kontaktních porostech na rozhraní odlišných fytocenologických jednotek. Charakter této lokality v optimálním rozvoji letního aspektu (Sedláčková 1982:249-250) lze nyní doplnit fytocenologickým snímkem z jarního období roku 1984, který dokládá inklinaci k asociaci *Pruno-Fraxinetum*:

Sn. č. 1: Bažantnice – SZ část, 235 m n. m., 0°, 400 m², 3. 5. 1984, E3 75 %, E2 5 %, E1 85 %, E0 10 %; E3: *Fraxinus excelsior* 4, *Tilia cordata* +, *Prunus padus* +; E2: *Fraxinus excelsior* +, *Crataegus laevigata* +, *Prunus padus* +, *Tilia cordata* +, *T. platyphyllos* +; E1: *Ficaria bulbifera* 3, *Mercurialis perennis* 2, *Urtica dioica*, *Anemone nemorosa* 1, *Galanthus nivalis* 1, *Galeobdolon luteum* 1, *Carex remota* 1, *Glechoma hederacea* 1, *Allium ursinum* +, *Alliaria petiolata* +, *Aegopodium podagraria* +, *Cardamine amara* +, *C. pratensis* +, *Carex sylvatica* +, *Circaea lutetiana* +, *Corydalis cava* +, *Matteuccia struthiopteris* +, *Deschampsia cespitosa* +, *Filipendula ulmaria* +, *Galium aparine* +, *Geum urbanum* +, *Impatiens noli-tangere* +, *Isopyrum thalictroides* +, *Milium effusum* +, *Paris quadrifolia* +, *Primula elatior* +, *Prunus padus* +, *Rumex obtusifolius* %, *Symphytum tuberosum* +, *Tilia cordata* +, *Anemone ranunculoides* r, *Athyrium filix-femina* r, *Angelica sylvestris* r, *Lysimachia nummularia* r, *Viola reichenbachiana* r.

Při srovnání snímkového materiálu z roku 1970 se stavem zjištěným v roce 1984 je možno říci, že ve složení vegetace, zejména bylinného patra zde nedošlo k výrazným změnám. V předjaří vytváří výraznou dominantu sněženka podsněžník, v jarním období přistupují na podmáčených místech orsej jarní, řeřišnice hořká a popenec, na sušších ekotopech bažanka vytrvalá, sasanka hajní a s. pryskyřníkovitá, zopalice žlutuchovitá (oproti minulým létům velmi hojně), pšeníčko rozkladité a v pozdějším jarním období česnek medvědí, jehož květnatý aspekt



Jarní aspekt s česnekem medvědí. — Foto archiv

vrcholů v polovině června. Poněkud zřetelnější je ústup kyčelnice žlaznaté (*Dentaria glandulosa*), nyní svým výskytem omezené pouze na severovýchodní část porostu, stejně tak i dalšího karpatského druhu hvězdnatce čemeřovitého (*Hacquetia epipactis*), který byl letos zaznamenán pouze na jediném místě v prostoru meandru slepého ramene na východním okraji lesa. Floristicky bohaté, snad dosud nejzachovalejší části porostu dokumentuje fytocenologický snímek, který patrně nejvíce odpovídá typické asociaci *Ficario-Ulmetum campestris* Knapp ex Medwecka-Kornas' 1952:

Sn. č. 2: Bažantnice, SV část, 240 m n. m., sklon svahu 0°, 400 m², 3. 5. 1984, pokryvnost E3 80 %, E2 10 %, E1 90 %, E0 5 %; E3: *Fraxinus excelsior* 3, *Tilia cordata* 2, *Carpinus betulus* +, *Ulmus glabra* +; E2: *Crataegus laevigata* 1, *Carpinus betulus* +, *Prunus padus* +; E1: *Mercurialis perennis* 3, *Allium ursinum* 2, *Anemone nemorosa* 1, *Aegopodium podagraria* 1, *Ficaria bulbifera* 1, *Galanthus nivalis* 1, *Glechoma hederacea* 1, *Symphytum tuberosum* 1, *Urtica dioica* 1, *Ajuga reptans* +, *Alliaria petiolata* +, *Brachypodium sylvaticum* +, *Carex remota* (+), *C. sylvatica* +, *Circaea lutetiana* +, *Crataegus laevigata* +, *Dentaria glandulosa* +, *Deschampsia cespitosa* +, *Filipendula ulmaria* +, *Galeobdolon luteum* +, *Galium aparine* +, *Impatiens noli-tangere* +, *Isopyrum thalictroides* +, *Lysimachia nummularia* +, *Milium effusum* +, *Prunus padus* +, *Paris quadrifolia* +, *Primula elatior* +, *Ranunculus lanuginosus* (+), *Tilia cordata* +, *Hedera helix* r, *Polygonatum odoratum* r.

Ochuzené floristické složení v pozdním podzimním aspektu zachycuje následující snímek:

Sn. č. 3. Bažantnice — V část, 240 m n. m., sklon 0°, 400 m², 31. 10. 1984, pokryvnost E₃ 80 %, E₂ 10 %, E₁ 75 %, E₀ 2 %; E₃: *Quercus robur* 2, *Tilia cordata* 2, *Carpinus betulus* 1, *Fraxinus excelsior* 1, *Acer campestre* +; E₂: *Tilia cordata* 1, *Acer campestre* +; E₁: *Mercurialis perennis* 3, *Aegopodium podagraria* 1, *Galeobdolon luteum* 1, *Glechoma hederacea* 1, *Alliaria petiolata* +, *Allium ursinum* +, *Carex sylvatica* +, *C. remota* +, *Dactylis glomerata* +, *Deschampsia cespitosa* +, *Geum urbanum* +, *Milium effusum* +, *Primula elatior* +, *Stachys sylvatica* +, *Urtica dioica* +, *Veronica montana* +.

Závěr

Podle srovnání fytoocenologické dokumentace (Mezera et Samek 1954, Neuhäuslová 1979, Koutecká 1980, Moravec et al. 1982 a Neuhäuslová 1982) se zápis terénních exkurzí z let 1970, 1972, 1976, 1979 a 1984 lze přiřadit lokalitu lesa Bažantnice ještě k obdobným porostům jilmových jasanin a doubrav širokých úvalových luhů, které také v Poodří odpovídají asociaci *Ficario-Ulmetum campestris* Knapp ex *Medwecka-Kornas'* 1952, přestože na rozdíl od ostatních lesů této oblasti zde již zřetelně chybí *Ulmus campestris*. Ekologie přírodních podmínek a garnitura zastoupených mesofilních lesních druhů např. *Mercurialis perennis*, *Aegopodium podagraria*, *Milium effusum*, *Ficaria bulbifera* dokládají příslušnost k této asociaci. Na některých lokalitách, zvláště v blízkosti spojovacích toků s proudící vodou nelze vyloučit postupný vývoj k asociaci *Pruno-Fraxinetum* Oberdorfer 1953.

Z hlediska ochranné prognózy a přírodních podmínek Poodří představují fragmenty lužních lesů, plášťové lemy dřevin, břehové porosty vodních toků i drobné remízky patrně jediné nadějně ekotopy k udržení nejen charakteristických lesních druhů, ale i některých mesofilnějších druhů nelesních stanovišť, které byly v nedávné době ještě hojně rozšířeny na loukách (např. prvosenky, sněženky, křivátce). V posledních letech vlivem zemědělské činnosti, zejména používáním umělých hnojiv a jiných přípravků z těchto stanovišť Poodří již zcela vymizely.

Bylo by jistě záslužné a zřejmě i perspektivní zabezpečit komplexní ochranu této lokality formou vyhlášení státní přírodní rezervace.

Literatura:

- Ehrendorfer F. (1973): Liste der Gefäßpflanzen Mitteleuropas. — Ed. 2, Stuttgart.
 Klika J. (1941): Praktikum rostlinné sociologie, půdoznalství, klimatologie a ekologie. — Ed. Melantrich, Praha.
 Koutecká V. (1980): Ekologická a fytoocenologická charakteristika části Poodří. — 105 p., ms. Dipl. práce; depon. in: Knihovna kat. bot. přírod. fak. Univ. Karlovy Praha.
 Mezera A. et Samek V. (1954): Lužní lesy na pooderských nivách. — Přírod. Sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 15:177—193.
 Moravec J. et al. (1982): Die Assoziationen mesophiler und hygrophiler Laubwälder in der Tschechischen Sozialistischen Republik. — Vegetace ČSSR, ser. A, Ed. Academia Praha.
 Neuhäuslová-Novotná Z. (1979): Beitrag zur Kenntnis des *Pruno-Fraxinetum* in der Tschechischen Sozialistischen Republik (ČSR). — Folia Geobot. Phytotax., Praha, 15:145—166.
 — (1982): *Ficario-Ulmetum campestris* Knapp ex *Medwecka-Kornas'* 1952. — In: Moravec et al.: Die Assoziationen mesophiler und hygrophiler Laubwälder... — Vegetace ČSSR, ser. A, 87—96; Academia, Praha.
 Neuschulová Š. (1982): Státní přírodní rezervace Polanský les. — Inventarizační průzkum botanický dle metodiky SUPPOP. — 22 p., ms. depon. in: KSSPOP Ostrava.
 Opravil E. (1974): Moravskoslezský pomezí les do začátku kolonizace. — Archeol. Sborn., Ostrava, 1:113—133.
 Sedláčková M. (1982): Poznámky k rozšíření *Matteuccia struthiopteris* na Moravě. — Preslia, Praha, 54:243—257.
 Togner J. (1960): *Pteris struthiopteris* (L.) Nieuwl. u Studénky nad Odrou. — Čas. Slez. Muz., ser. A, Opava, 9:127.

PRVNÍ LETECKÉ VÁPŇENÍ LESNÍCH POROSTŮ V BESKYDECH I V ČSSR VŮBEC

Jiří Bainer — Josef Tognar

Je nesporným faktem, jak vyplývá z měření Inspektorátu čistoty ovzduší, že severní oblasti českých zemí od Krušných hor přes Jizerské hory, Krkonoše, Jeseníky a Beskydy leží v centru evropského maxima znečištění ovzduší. Podílí se na tom energetický, chemický a hutní průmysl ČSR a okolních států, zvláště NDR a Polska, přenášeny jsou do této oblasti i emise západoevropských států ze Sárské oblasti, Porúří a průmyslových oblastí Belgie a severní Francie. Emise naší beskydské oblasti jsou tvořeny pevným a aerosolovým spadem s obsahem těžkých kovů a plyným podle s SO_2 , oxidu dusíku a ostatních látek. Jestliže se daří pevný spad udržovat i do budoucna na stejné výši, pak obsah plyných emisí během pěti let stoupl na 30 % a má stále vzrůstající tendenci. Intenzita poškození lesů je tak velká, že v horských oblastech odumírají lesy na rozsáhlých výměřích a třetina všech lesů má vlivem asimilačních orgánů snížený přírůst nebo je bez přírůstu. Vedle přímého vlivu škodlivin, zejména SO_2 objevuje se celá řada nepřímých vlivů daleko od průmyslových aglomerací, jako je právě odumírání lesů ve vyšších nadmořských výškách za spolupůsobení nepříznivých zimních klimatických činitelů, které zasahují dřeviny bez rozdílu druhů a proveniencí. Tyto nově vznikající situace civilizačního procesu nejsou dnes vědecky zcela analyzovány a poznány a člověk je ještě nedokáže komplexně řešit. K poškození lesů dochází nejvíce od výšky 700 metrů nad mořem, kdy jsou na porostech a vegetačních orgánech patrné ztráty jehličí a redukce asimilačních orgánů. Poškozeny jsou především starší porosty, které na extrémních lokalitách zcela odumírají, porosty středního stáří odumírají na výslunných a návětrných okrajích nebo i uvnitř porostů na terénně exponovaných místech. Periodicky poškozovány nebo zničeny jsou smrkové kultury vysázené na holinách po odumřelých starších porostech. Poškození porostů nejcitelněji nastává v zimě za bezvětrné situace a projevuje se zjara při prvním oteplení zrezivěním a opadáváním jehličí a u listnáčů suchými pupeny na větvích. Doposud není jasné, která z hlavních dřevin bude poškození snášet, neboť v extrémních polohách odchází smrk i buk a zůstává zachováno jen křovité patro podružných dřevin.

Rozbor dynamiky ukazatele PH (kyselosti) v lesní půdě.

Jedním z faktorů, které může lesní provoz řešit, je zlepšení chemické struktury půdních vrstev. Beskydy jsou součástí flyšovských Karpat s geologickým podložím, které tvoří vrstvy pískovců, slínců a jílovců. Půda tvořená ze zvětralín matečného podnoží za přispění dalších faktorů, jako je podnebí reliéfu zbytků organických hmot a času, vytváří charakteristické hnědé lesní půdy, které v Beskydech převažují.

Příklad půdní kyselosti u hnědé lesní půdy podle měření v roce 1950 v Beskydech (ing. Dr. A. Němec):

	horizont A	horizont B
kyselost aktivní pH/H ₂ O	4,26	4,47
kyselost výměnná pH/kCl	3,96	4,16

Půdní kyselost u pokusných parcel vytypovaných na Velkém Javorníku zjištěna po odběru 24. 11. 1982:

Číslo parcely	pH/H ₂ O		pH/KCl	
	horizont A	B	horizont A	B
1	3,65	3,34	2,93	2,82
2	3,16	3,25	2,63	2,71
3	3,17	3,06	2,64	3,06
4	3,18	3,37	2,69	2,74
5	3,14	3,43	2,64	2,95
6	2,85	3,32	2,62	2,89
Průměrná hodnota			2,69	2,86

Ze srovnání hodnot výměnné kyselosti (pH/KCl) vyplývá, že byla za posledních 20 let vlivem exhalací zhoršena půdní kyselost o více jak 1^o pH. Ke snížení kyselosti půdy je třeba aplikovat prostředky, které mají schopnost kyselost neutralizovat. Pro lesní prostředí je nejvýhodnější mletý vápenec CaCl 3, který působí pozvolně a trvale a dobře odolává vyplavování z půdy. K dosažení hodnot kyselosti půd jako v roce 1950 bude potřeba dodat na 1 ha 90 q granulovaného vápence.

Příprava a realizace celoplošného vápnění.

Akce vápnění porostů byla nutná proto, že vlivem kyselého deště dochází zvláště ve vrcholových polohách, které jsou půdně labilnější, k okyselení půd a tím i k vyplavování živin. Tato skutečnost vyplynula z pedologických rozborů Agrochemického podniku ve Frýdku-Místku, který analyzoval stovky vzorků půd poškozené oblasti. Ve vrcholových polohách byla zjištěna kyselost pod 3 pH, a plochy proto byly navrženy k vápnění. Účelem vápnění je zabránit dalšímu zhoršování půdního prostředí, které pro růst dřevin někde znamenalo kritické parametry růstu a existence; samozřejmě nemůže nám řešit nepříznivé vlivy, které jsou v ovzduší, a s tím spojenou celou řadu nepřímých účinků.

Jako hnojivo se podařilo PŘ Severomoravských státních lesů Krnov zajistit granulovaný dolomitický vápenec s vysokým podílem hořčíku z oblasti Prievidze. Pro celou akci zahrnující vytypované nejkyselejší plochy lesního závodu Frenštát, Ostravice, Rožnov, Frýdek-Místek a Jablunkov ho bylo potřeba celkem 3000 tun, z toho přímo u LZ Frenštát bylo použito 600 tun vápence. Doprava byla zajištěna soupravami ČSAD s centrálním uskladněním v objektu dílen Lesního závodu Frenštát p. R. ve dřevěné palisádě se zabezpečením proti dešti. Jako startovací plochy bylo využito polní letiště JZD Mořkov, kde byla zřízena pomocná skládka. Technologie přepravy byla vázána na nakládací prostředky HON a soupravy Tatra. K polnímu letišti bylo nutno zpevnit příjezdovou komunikaci a k vlastnímu nakládání hnojiva do letadel opatřit autojeřáb, který operoval na ploše letiště se speciálními nakládacími pytlí.

U lesního závodu Frenštát byly v roce 1983 povápněny porosty o celkové výměře 231 ha na Dlouhé, Velkém Javorníku, Pustevnách, Malé Ráztoce a Noříčích, dávkou 30 q granulovaného dolomitického vápence. V roce 1984 bude akce letecké



První letecké vápnění v ČSSR v Beskydech v roce 1983



vápnění pokračovat na výměře 186 ha na Mjaším, Mrduskách, Kněhyni a Stolové. Akci letecky zajišťoval n. p. Slovair, závod Brno, šesti letouny ANT. Akce proběhla v pěkném letním počasí v červenci, ačkoliv byla velice náročná, nedošlo k jejímu narušení o mohla být zdárně ukončena. Letecký průzkum současně ukázal další nové poškození lesních porostů, které při pozemním zjišťování nebylo patrné, a to i v mladších a středně starých smrkových porostech. Celkem bylo vynaloženo na akci vápnění lesních porostů v roce 1983 u Lesního závodu Frenštát 868 000,— Kčs, tzn., že 1 ha povápněné plochy stál 3750,— Kčs.

Předpokládaný efekt a další záměry.

V roce 1983 bylo leteckým vápněním ošetřeno přes 1000 ha ohrožených ploch v Beskydech. Ke zlepšení půdní kyselosti o 1 stupeň pH je zapotřebí asi 9 tun dolomitického vápence na 1 ha. Tato dávka bude rozdělena na tři cykly po dvou letech. Ovlivnění půdních horizontů bude na kontrolních sondách pravidelně vyhodnocováno. Další možnosti, jak zasáhnout do zlepšení obnovy lesních porostů, budou ze strany lesního provozu ověřeny. Jde o systém přihnojování vápencem přímo do substrátu sazenic v lesních školkách, které tak budou ovlivňovat půdní složku přímo na vysázené ploše porostu. Dočasnou úpravou půdní acidity bude vytvořen jeden ze základních předpokladů úspěšné obnovy lesů na těchto exhalátových holinách. Možnosti resortu lesů jsou omezené a fakticky se dotýkají jen půdní složky — první kroky již byly učiněny. Další a pro ekologii prostředí nejdůležitější zásah však musí být realizován ze strany průmyslové aglomerace. Bude nutno obětovat značné finanční prostředky na vybudování účinného komplexu odlučovačů plyných emisí v průmyslu a energetice, které jediné jsou schopny s konečnou platností vyřešit ekologii životního prostředí.

ZPRÁVY

Za Františkem Lazeckým

16. listopadu 1984 zemřel v Praze dobrý člověk, spisovatel František Lazecký, pocházející z Tisku u Bílovice (narozen 18. srpna 1905), kam se má podle smutečního oznámení vrátit i jeho popel. Ačkoliv po středoškolských studiích v Opavě, kde spolu s A. C. Norem a Zdeňkem Vavříkem založili studentský literární časopis Oheň, žil celý život v Praze jako knihovník a později ředitel Ústřední zemědělské knihovny, přece se stále vracel do rodného kraje a v posledních letech zvláště v prozaické práci čerpal náměty jenom ze Slezska a moravského Lašska. Pravidelně navštěvoval Památník Petra Bezruče v Opavě, jenž mu uspořádal k životním jubileím dva literární večery, a ještě nedlouho před smrtí se v tomto Památníku účastnil besedy při příležitosti výstavy svého dlouholetého ilustrátora Lumíra Ševčíka. Opavské Slezské divadlo uvedlo při festivalu *Bezručova Opava* v září 1984 i jeho dramatickou pohádku *Kvítko ze skleněné hory*, hru těšící se mimořádné oblibě diváků, a při její premiéře naposled zazářil Lazeckého upřímný úsměv, jímž se vždy vítal s každým člověkem jako dobrý besedník a přítel.

Literární vývoj Lazeckého byl nelehký a stručně lze jej charakterizovat jako cestu od složité obraznosti až barokního typu k lidské a zároveň monumentální prostotě. Jeho první básnická sbírka *Krutá chemie* (1930) je přetížena složitými představami osudového postavení člověka mezi životem a smrtí (např. v básni *Všem andělům: „Dýchnutí hmyzu a zpusťšené varhany / v nich přístav jabloní touhy lámou se lány / zde lůžko unášeno zápachem hřbitovů / zde balsámová růže vdechne rozkoš smrti“*). Další kniha básní *Kříže* (1934) přes formální oproštění působí obsahově jako veršovaná schémata. V esejích *Pro mou zemi* (1936) oslavil svatovítský chrám pro jeho symboliku národní i státní jednoty a mystické vidění osudových dějů se ještě více projevilo ve sbírce *Oděni královské* (1937). Ezejistickou knihu *Vladaři*, akcentující ve filozofii našich dějin postavy knížete Václava a Karla IV., vydal k vánocům roku 1938.

Plně do svého kraje se obrátil až knihou šesti symbolistních próz *Studna v selském dvoře* (1939). Zde vzpíval i naději poníženého a okupovaného Opavska — v pražském odloučení cítil blízkost svých rodáků oddělených německou hranicí: „Slyším volat všechny vesnice a města, co jich je od Fulneku k Ostravě a od Ostravy daleko za Opavu, slyším ty tvrdé chlapy, drobné udřené ženy i hlásky dětí, a slyším je volat českou, křesťanskou řečí. Volám s nimi

z dílen, polí, jizeb, samot a mysliven, z větrných mlýnů i hřbitovů, se všemi z naší vesnice, z nichž tu nechybí ani jediného hlasu.“

Mnohovýznamovou symboliku obsahuje i kniha *lyricko-epických veršů Vězeň* (1940) a tíha okupačních let se projevila rovněž ve sbírce *Malé rekviem* (1944). Po válce mu vyšla básnická knížka *Bratr svět* (1947). Ale v té době se představivost Lazeckého už více zpozemšťuje a dokonce je ovlivněna osobou Bezručovou, což ukazuje útlá sbírka *Nad Slezskými písněmi* (1947), vyzdobená dřevoryty bezručovského obdivovatele Ferdise Duši.

Lazecký v dalších letech se postupně oprostoval od složité a mlstvy i vnějškové symboliky a směřoval k základním hodnotám životním, úzce vycházejícím z lidového základu. Tak se projevil v převyprávění pohádek z Hlučínska *Kaliny a maliny* (1960), jež vyšly podruhé v rozšířeném vydání s názvem *Kvítko ze skleněné hory* (1972). Po úspěchu těchto úsměvných knížek vznikla celá řada dalších edic pohádek a pověstí ze Slezska a moravského Kravařska, jako *Černá princezna a Ptáček Konypáček* (1977), *Sedm Janků a Drak sedmihlavec* (1977), *Malinový chodníček* (1979) a poslední *Dukátová staženka* (1983). Chystal ještě i nové zpracování pověstí ze slezského Jesenícka.

I básnická tvorba Lazeckého byla na obsahové hutnosti a životní naléhavosti. V roce 1971 mu vyšly hned tři knížky veršů: *Má paní hudba*, plná okouzlení skladatelskou osobností Antonína Dvořáka, *Hledání klíčů*, svěřující o hlubokém ponoření do denodenního hledání společensky potřebné orientace současného člověka, a *Jenom vzlyk temnot*, i s básněmi ostře pranyřujícími lidskou podlost a malost (v básni *Klepny jsou to např. verše: „Na všech oknech v sousedství už se šklebily díry / po mnoha ustavičně bodajících šavlicích“*). Literárně velmi plodný František Lazecký pak vydal ještě několik sbírek veršů, více a více se přimykajících ke vzoru lidové písně a zachycujících základní životní hodnoty: *Přátelství s jalovcem* (1977), *Moje klenotnice* (1980), *Zastavení pod jeřabinou* (1982) a *Osudná píseň* (1982) — tu ve stejnojmenné básni vyslovil v závěru své poslání nadmíru výstižně („Všude nad světem kráčí vrány / Ale co zpíváš ty Františku Lazecký? / Zpívám o heřmánku na lidské rány / májový deštík svolávám na všechny“). V roce

1983 vyšla samostatně i delší báseň *Chlebovice*, věnovaná padlým za nacistické okupace.

Nad uzavřeným dílem Františka Lazeckého stojíme s obdivem k jeho myšlenkovému vývoji i k rozloze tvůrčího vzepětí, jež se plně dalo do služeb lidského hledačství a oslavy rodného kraje.

Jiří Urbanec

Zemřel Benedikt Závada

Dne 4. prosince 1984 zemřel náhle a nečekaně ve věku 73 let dlouholetý zasloužilý veřejný pracovník, funkcionář KSČ a Svazu protifašistických bojovníků soudruh Benedikt Závada.

Byl významným účastníkem našeho národněosvobozeneckého boje a nositelem řady vysokých státních a vojenských vyznamenání a řádů, který všechny své síly věnoval výstavbě socialistické společnosti v naší zemi. Jeho životní dílo bylo zhodnoceno ve 27. čísle tohoto sborníku z r. 1981. Jako přední funkcionář OV SPB v Novém Jičíně spolupracoval po řadu let obětavě s okresním vlastivědným muzeem v Novém Jičíně při zpracování dějin národněosvobozeneckého boje v našem okrese.

František Schwarz

Oslavy 100. výročí Pohorské jednoty Radhošť ve Frenštátě pod Radhoštěm

Existují výročí, která jsou bez výhrad přijímána a oslavována, ale jsou i taková, která bývají považována za sporná. K těm druhým patřilo donedávna i výročí vzniku organizované turistiky v českých zemích. Snad po oslavách 100. výročí vzniku Pohorské jednoty Radhošť ve Frenštátě p. R., i v Praze dnes uznávají, že kolebkou české organizované turistiky jsou Beskydy. K tomuto tvrzení nás plně opravňuje založení Pohorské jednoty Radhošť ve Frenštátě p. R. v roce 1884 a mimo jiné i vlastnoručný dopis předsedy Klubu českých turistů Vojty Náprstka, který tuto prioritu Pohorské jednoty už v roce 1888 (tj. v roce založení KČT) sám přiznal.

První a vlastně nejdůležitější akcí oslav bylo zahájení výstavy 100 let Pohorské jednoty Radhošť, která byla uspořádána ve spolupráci okresního archivu a okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně ve vý-

stavní síni muzea ve Frenštátě p. R. Na vernisáži 17. června 1984 promluvil ředitel OA PhDr. Karel Chobot a jeho výklad o historii PJR, v němž neopomněl vyzvednout nejenom turistický, ale hlavně národní a kulturně politický význam spolku pro celou severní Moravu, zcela zaujal více než stovku posluchačů, kteří se tísnili v prostorách expozice, kde bylo shromážděno ve vzorném uspořádání maximum zajímavých dokumentů o práci jednoty v obdivuhodně skloubeném sledu. Libreto výstavy i její realizace byly dílem vedoucího frenštátského pracoviště OVM Jiřího Klučky a jeho nejbližších spolupracovníků. Vernisáž doplnil referát ing. Františka Stavárka, který uvedl fakta o činnosti turistického odboru TJ MEZ Frenštát, pokračovatele tradic PJR. Jak veliký zájem se upínal k tomuto výročí ve městě, o tom svědčí počet 2700 návštěvníků, kteří zhlédli výstavu za dobu jejího trvání, přičemž výstava probíhala vlastně v období hlavních prázdnin, a tím prakticky odpadl hlavní kádr účastníků z organizovaných školních výprav. V rámci oslav byla hned 2. července otevřena další výstava v hale frenštátské kanceláře Sportturistu, kde byla prezentována činnost odboru turistiky TJ MEZ Frenštát; úvodní projevy při otevření výstavy pronesli E. Vojtek a ing. F. Stavárek.

Jako katalog k výstavě byla vydána publikace 100. výročí vzniku PJR s textem Jiřího Klučky a bohatou obrazovou přílohou, která ovšem byla předmětem samostatné recenze v minulém čísle sborníku. Kromě toho vydal Klub přátel Velkého Javorníka při OT TJ Valašské Meziříčí jako svůj informační zpravodaj útluou brožurku „100 let založení PJR“. Na 11 stranách textu jsou poměrně systematicky a čtivě shrnuta nejzajímavější a nejdůležitější data z historie PJR, přičemž zvláštní pozornost je věnována výstavbě poslední chaty PJR na Javorníku a jedna kapitola si všimá vzniku a činnosti odboru PJR ve Valašském Meziříčí. S ohledem na to, že autoři publikace Ladislav Janák a Vladimír Vodička jsou mladí nadšenci bez větší historické erudice a editorské zkušenosti, je jejich vydavatelský čin přinejmenším pozoruhodný. Drobné nesrovnalosti, které se mezi oběma publikacemi objevují, je možno snadno eliminovat (vesměs ve prospěch brožury OVM). Nadto učinili historii PJR předmětem svých diplomních prací dva studenti Vysoké školy tělesné výchovy a sportu Jiří Novotný a Jan Pargač, takže se do-

stala do povědomí pražského centra i tímto způsobem. Nakonec je třeba podtrhnout jedno konstatování uvedené v obou publikacích: bylo by třeba obsáhleji pojednat o zásluhách PJR o rozvoj lyžování v Beskydech, vyzvednout její průkopnické úsilí o vybudování zimních sportovních zařízení, vždyť např. na můstcích postavených PJR vyrůstal i náš první nositel zlaté medaile ze zimních olympijských her Jiří Raška.

Na 5. červenec pozval předseda městského národního výboru k besedě zástupce sdělovacích prostředků, dal jim k dispozici všechny materiály, které byly vydány k výročí, a pozval je k prohlídce obou výstav. Výklad k exponátům, k historii PJR a k současnému stavu turistiky podali Jiří Klučka, ing. František Stavárek a Marie Pustková. Výsledkem této besedy byla řada ohlasů v tisku, rozhlase i televizi. Uvedme za všechny třeba reportáž v Nové svobodě z 14. 7. (Průkopníci a jejich pokračovatelé), v Čs. sportu z 14. 9. (Stoletý sedmikvítek) a ve Vlastě č. 51 (Beskydské století), jako nejzdařilejší, nejpohotovější byla reportáž redaktora V. Bělohavého v rozhlase, natočená přímo při zahájení výstavy v muzeu a vysílaná 18. června v krajském zpravodajském pořadu. Naopak kratičký šot v televizi přinesla až Sportovní revue 20. 12., připravená ostravskou redakcí. Ta ovšem ani zdaleka nesmazala nepřiznivý dojem, který zanechal v divácích jen trachu obeznámených s historií Pohorské jednoty Radhošť pořad, který vysílala ČST 2. dubna 1983 pod názvem Dostaveníčko na Pustevnách a který obsahoval řadu zkreslujících polopravd. Obsáhle pojednání o Pohorské jednotě přinesl také zpravodní časopis Stator ve třech pokračováních v čís. 7–9 z pera E. Zbavitelové, naproti tomu okresní noviny Rozkvět nechaly jubileum v podstatě bez povšimnutí (jediný zaslaný článek).

Přesně v den, kdy byla před sto lety založena PJR, tj. 14. září 1884 sešlo se pak v jídelně historického Libušína na Pustevnách slavnostní shromáždění, jemuž byli přítomni i oficiální zástupci předsednictva svazu turistiky ČUV ČSTV, jakož i představitelé krajských a okresních tělovýchovných orgánů spolu se stovkou dalších účastníků, kteří vedle výkladu E. Vojtky o historii počátků turistiky v Beskydech a zprávy ing. F. Stavárky o současných úspěších turistického odboru MEZ zhlédli i vystoupení souboru písní a tanců Rad-

hošť z Trojanovic a byli svědky předání čestných uznání bývalým členům PJR. Slavnostní večer krajského a okresního výboru svazu turistiky a odboru turistiky TJ MEZ Frenštát 21. září ve frenštátském kulturním domě soustředil přes 150 vyznavačů turistiky, kteří byli účastní předání řady vyznamenání za práci v tělovýchově a vyslechli koncert pěveckého sdružení Radhošť. Nedílnou součástí oslav tohoto výročí byly také dálkové pochody, z nichž 15. ročník pochodu Po stopách PJR 15. září byl zpestřen tím, že dvacítko členů odboru vystoupila na Velký Javorník v historických krojích z konce minulého století. Další dálkový pochod nazvaný Za posledním puchýřem uspořádali Frenštátští na závěr sezóny 17. listopadu a byl při něm zaznamenán rekord v účasti: 50 km absolvovalo 1020 turistů, z toho 24 z NDR a Rakouska.

Úspěch oslav výročí PJR by byl úplný, kdyby se jimi dosáhlo aspoň toho, že by se celá architektonická konfigurace Pusteven a hřeben Radhoště, kterýžto komplex je vlastně dílem PJR, stala památkově chráněnou zónou a tak se zabránilo jejímu zbytečnému znehodnocování neuvážlivými zásahy nejrůznějších institucí.

Vladimír Plachý

100 let škol v Trojanovicích

100 let uplynulo od postavení čtyř trojanovických škol (na Bystrém, na Lomné, pod Radhoštěm, pod Javorníkem) a zahájení pravidelného odborného vyučování v roce 1884. Výročí bylo vzpomenu slavnostním plenárním zasedáním MNV v Trojanovicích dne 30. srpna 1984, setkáním absolventů škol a ve spolupráci s okresním archivem v Novém Jičíně u příležitosti letošního jubilea archivnictví výstavou k dějinám a současnosti školství v Trojanovicích, kterou v zasedací síni budovy MNV též den otevřel vedoucí odboru školství ONV s. Antonín Mikulec. Výstava trvala 14 dnů a těšila se značnému zájmu veřejnosti, zvláště školní mládeže.

Vystavené exponáty vypovídaly specifickým archivním jazykem nejen o prvních snahách o zavedení pravidelného vyučování v Trojanovicích, ale zároveň dokumentovaly historii sociálního postavení venkovského lidu. Bývalí žáci školy, občané Trojanovic i nejmladší žáci se zájmem prohlíželi dokumenty o způsobu vyučování na

sklonku minulého a počátku tohoto století, srovnávali tehdejší vybavení škol s dnešními moderními budovami, pročítali zápisy kronik, starých třídních katalogů, prohlíželi fotografie ze života pionýrů. A tak historie promlouvala současně s dneškem, archiválíe minulosti s dokumenty přítomnosti.

K stému jubileu škol vydal MNV v Trojanovicích brožuru: **Drahomír Strnadel, 100 let škol v Trojanovicích 1884–1984.** Brožura nevelkého rozsahu v úvodu přibližuje historii obce a vyučování až do roku 1884. Rozvoj a dějiny školství v Trojanovicích po roce 1884 až do současnosti zachycují záznamy ze školních kronik a ilustrují nejen vývoj školství, ale zároveň růst sociálních jstot po roce 1948 a rozkvět obce Trojanovic socialistické současnosti.

Karel Chobot

Písemná svědectví minulosti – archívy dnešku

U příležitosti 30. výročí sjednoceného československého socialistického archivnictví a mezinárodních týdnů archivů, které pro rok 1984 vyhlásila Mezinárodní archivní rada při UNESCO pro své členské státy, organizoval okresní archiv v Novém Jičíně řadu akcí s cílem propagovat svět archivů, přiblížit široké veřejnosti práci archiváře v socialistické společnosti a nechat promlouvat samotné archiválíe o pokrokovém odkazu našich předků. Vyvrcholením byla výstava Písemná svědectví minulosti – archívy dnešku, kterou okresní archiv ve spolupráci s okresním vlastivědným muzeem připravil pro novojičínskou veřejnost ve výstavní síni OVM – rytířském sále Žerotínského zámku v Novém Jičíně. Výstava měla okresní charakter. Vypovídala o historii a významu oboru archivnictví, o minulosti a současnosti okresního archívu, výsledcích jeho práce, seznamovala se současnou sítí archivů na území ČSR. Ukázky diplomových, seminárních či jiných odborných prací, zvláště středoškolské odborné činnosti, dokumentovaly zájem veřejnosti, především mladé generace, o předkládání archiválií k hlubšímu poznání minulosti našeho regionu. Ukázky originálů archiválií promlouvaly o hospodářském rozvoji měst okresu od počátku 14. století, sociálním útisku členů cechů, o počátcích dělnického hnutí. Žádosti o podporu v nezaměst-

nanosti hovořily o sociálním postavení dělníků v době krize v třicátých letech, plakáty, fotografie, noviny, byly výmluvným svědectvím hrůz a utrpení obou světových válek, hrdinství partyzánského boje, vítězství nad fašismem.

Výstava, kterou zahájil dne 8. listopadu 1984 tajemník ONV v Novém Jičíně s. ing. Vladimír Bayer v přítomnosti delegace ústavu MV ČSR — Státního oblastního archivu v Opavě, vedenou jeho ředitelkou s. Dášou Seberovou, se setkala s ohlasem především u školní, studentské a učňovské mládeže, pro kterou okresní archiv zorganizoval krátké příležitostné besedy.

Karel Chobot

Ludvika Smrčková v Příboře

Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně připravilo pro návštěvníky muzea v Příboře v době od 1. 7. do 28. 8. 1984 výstavu z díla národní umělkyně, profesorky Ludviky Smrčkové, která byla především motivována pedagogickým a tvůrčím pobytem autorky v Příboře (1928–1933) i jejími pozdějšími návraty do Beskyd. Byla současně i připomenutím nedávných osmdesátých narozenin umělkyně a její šedesátileté práce v oblasti sklářské tvorby a zároveň příspěvkem autorky a pořadatelů k výstavním akcím k Roku českého skla.

Prof. Ludvika Smrčková (nar. 23. 2. 1903 v Kročehlavech u Kladna) po studii na státní reálce v Kladně (1915–1921) odborně se vzdělávala na Uměleckoprůmyslové škole (1921 až 1927) a souběžně na filozof. fakultě UK a Českém vysokém učeném technickém v Praze. Učitelský ústav v Příboře byl jejím prvním pedagogickým působišťem, pak následuje Litomyšl, Kladno a Praha, kde v roce 1948 učitelskou dráhu končí a věnuje se téměř výlučně tvorbě užitkového a unikátního skla. Sklářská tvorba přinesla L. Smrčkové společenské ocenění — titul zasloužilá umělkyně (1963), titul národní umělkyně (1978), Řád práce (1983), Cena Antonína Zápotockého (1984) a řadu úspěchů na domácím i mezinárodním sklářském fóru — mimo jiné za sklo, které vznikalo, byť i jen v kresebných návrzích, za jejího příbořského pobytu (zlatá medaile na Světové výstavě

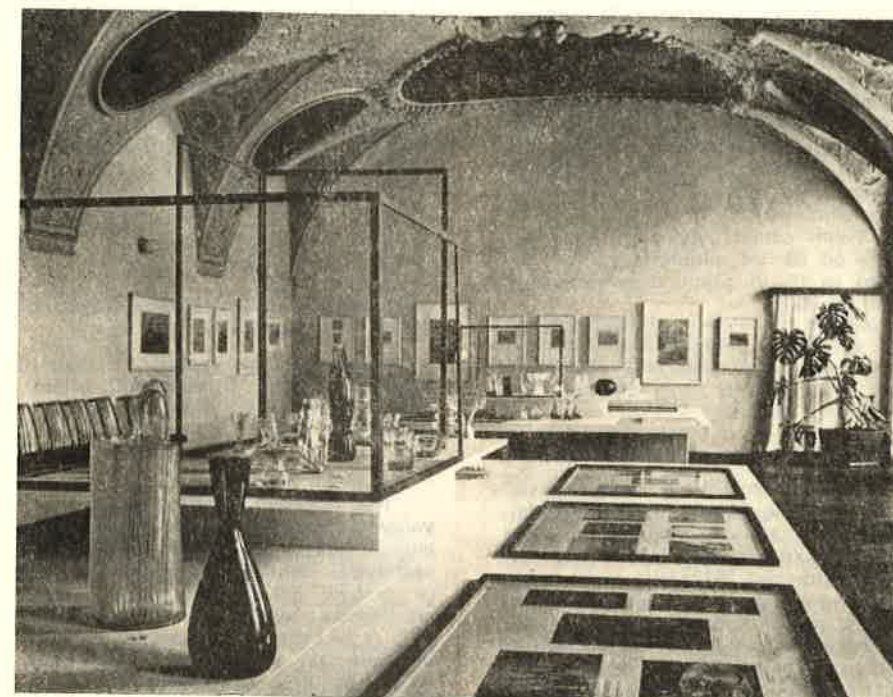
v Bruselu v roce 1935, Grand prix a zlatá medaile na Mezinárodní výstavě v Paříži v roce 1937).

Expozice z díla L. Smrčkové v Příboře, instalovaná především z majetku autorky byla tematicky a časově vymezena jejím tamním pobytem a přesvědčivě prezentovala, i když jen v letmém pohledu, široký výtvarný zájem umělkyně oněch let. Vedle souboru skla především užitkového charakteru byl vystaven větší soubor kreseb krajiny a květin, kresebné návrhy knižních vazeb, ukázky grafiky a novoročenek. Část tvorby skla, pro pořadatele nedostupná, byla představena na fotografiích a celá expozice doplněna o materiál dokumentární povahy (fotografie, novinové články) vážící se na její tehdejší pobyt. K výstavě byl vydán katalog se základními informacemi o životě a tvorbě prof. L. Smrčkové a s její vzpomínkou na učitelská léta v Příboře. Výstava, jejíž vernisáž se prof. L. Smrčková zúčastnila, těšila se značnému zájmu návštěvníků, stejně tak ve své repríze v Domě kultury pracujících Vítkovic v Ostravě. V rámci budoucí expozice z dějin školství v Příboře bude výběr z této výstavy trvale prezentovat jednu z pedagogických osobností příbořského školství — národní umělkyni Ludviku Smrčkovou a její tvorbu.

Jiří Klučka

Tradice a současnost příbořských škol v dokumentech

Okresní archiv v Novém Jičíně a okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně se svými pracovišti v Příboře uspořádaly společně tuto pěknou výstavu, konanou u příležitosti 30. výročí sjednocení československého socialistického archivnictví a mezinárodních týdnů archivů, které vyhlásila mezinárodní archivní rada při UNESCO. Výstava byla zpřístupněna v hudební a výstavní síni muzea v Příboře dne 30. 10. 1984 za přítomnosti zástupce odboru vnitřních věcí KNV v Ostravě s. JUDr. Tomise, vedoucí odboru vnitřních věcí ONV v Novém Jičíně s. Vondrové, místopředsdkyně MěstNV v Příboře s. Caizlové a tajemníka téhož MěstNV s. Myšky. Úvodní slovo pronesl ředitel okresního archivu PhDr. Karel Chobot. Vystavené dokumenty zachy-



Z výstavy z díla L. Smrčkové v muzeu v Příboře, 1984
Foto R. Jarnot

Výstava: Tradice příbořských škol
Foto R. Jarnot



covaly zmínky o škole v Příboře od roku 1560 až po soudobý život škol (tyto exponáty zaujímaly asi dvě třetiny výstavní plochy). Archiválie tak promlouvaly k veřejnosti o zdejší školské tradici spolu s dokumenty, jež ilustrovaly bohatý život dnešních žáků. Tyto písemnosti budou v archivu uloženy jako doklad naší socialistické současnosti.

Velmi cenné byly originální fotokopie od 60. let minulého století. Výstava se těšila zájmu zejména všech místních škol.

Adolf Turek

K životopisu Jakuba Kunvaldského

Jakub Kunvaldský, novoutrakvistický farář na Starém Jičíně v sedmdesátých letech 16. věku, je autorem známého kancionálu, jehož prvé vydání vyšlo roku 1572. Dílo snad zprvu nešlo na odbyt, a proto se autor pokusil o jeho kolportáž i do převahou německé Jihlavy. Tam se však pro českou menšinu tehdy konaly bohoslužby podobojí v českém jazyce nikoli ve farním kostele, nýbrž v „české kapli“ sv. Václava. Jihlavští Čechové se v té době rekrutovali většinou ze sociálně slabých vrstev. (Srov. k tomu u Jana Friedla, Česká kaple a čeští kazatelé v Jihlavě, str. 2–4, výr. zpráva čes. r. g. v Jihlavě 1924). A tak jihlavská městská rada autorovi za knihu pěkně poděkovala a poslala mu jako odškodné 4 zl., tedy almužnu, když český kazatel bral od města ročně 50 kop (100 zl.) kromě naturálií. Pro zajímavost přetiskujeme kopii doprovodného dopisu:

Kněži Jakubovi Kunvaldskému v Starém Jičíně!

Službu svou vzkazujeme, ctihodný pane a příteli náš milý, zdraví i jiného všeho dobrého s prospěchem v učení slova pravého Kristova přejem Vám rádi. Psaní vaše spolu s kancionálem písem křesťanských od vás složených jsme přijali a jemu vyrozuměli. I pořádkem sobě libujem a schvalujem práci vaši, kterou v rozhovory slávy a cti boží vedete. Podle toho také nám vděčná jest a příjemná vaše náklonnost k vůlci (tj. obci) naší. A na jiné bychom nebyli, nežli takový předsevzetí vaše křesťanské podle možnosti naší fedrovati, ale poněvadž u nás v kostele v německém jazyku toliko všecko se zpívá a káže, ne v českém a lid tomu s prostbů (I) již

od mnoha let zde navykl, protož z takové k nám dobromyslnosti vám přátelsky děkujeme, na dokázání jakékoliv vděčnosti vám příležitost 4 zl. odesíláme, té naděje jsouce, že od nás hodně přijmete. Datum v pondělí po sv. Michalu léta 1575. (OA Jihlava, Městská správa Jihlava, inv. č. 337, sign. V 1 25, fol. 76–76v).

Václav Štěpán - Adolf Turek

Dodatky a opravy k článku Nejstarší dějiny Štramberka

Nedopatřením vypadly z článku Nejstarší dějiny Štramberka, otištěného v č. 33 Vlast. sbor. okr. N. Jičín následující části poznámkového aparátu.

K pozn. 21 dále patří:

Na Lackovo privilegium se odvolávali Životičtí v roce 1587, když museli kácet a svážet stromy na opravy štramberského hradu a dvoru. Nebylo jim to nic platné, neboť privilegium zemští soudci „poopravili“: „k stavění a opravení zámku Štrambergka i take dvoru při témž zámku ležícího a nikdež jinde roboty náležitě vykonávat ani na to v žádné jiné roboty potahování bejtí nemají“. SÚA Praha, f. Morava, sign. 2215.

K pozn. 23:

Splácení částky trvalo řadu let a dělo se tak s podporou Ferdinanda I., který panství novojičínskému prominul berni na zaplacení dluhů (11. 5. 1562), dále berni, a všechny důchody (11. 6. 1564). Jeho nástupce Maxmilián II. zařizoval Janu Kropáčovi (roku 1565) a Janu st. z Žerotína (1573–1574) dodatečně zápis smlouvy do zemských desk. Teprve 17. 10. 1578 potvrzuje Rudolf II. vyplacení hradu a města Štramberka s 11 vesnicemi Novým Jičínem. SÚA Praha, f. Morava, sign. 371, 610, 689, 1735 a 2528.

K pozn. 33:

Přípis štramberského purkmistra o společném závazku Štramberských až na šafáře Jiříka Starého v SÚA Praha, f. Morava, sign. 2468. Ustavení rozhodčí komise v roce 1613 objasňuje list podkomořího Karla Haugvice z Biskupic z 25. 2. 1613, jímž se vzdává rozhodčího výroku a postupuje ho panovníkovi, tamtéž, sign. 5899.

Oprava: Podle upozornění Karla Hanzelky musím opravit následující fakt. V pozn. 44 na s. 12 došlo v článku k záměně u označení svátku, ke

kterému se váže pověst o záchraně města. Jedná se nikoliv o svátek Nanebevstoupení P. Marie, ale správně o svátek Nanebevstoupení Páně, který je pohyblivý — srv. J. Šebánek, Pověst štramberská, Čas. Matice moravské, 59, 1935, s. 340. Rovněž na s. 9 je nutno opravit správný název kostela na Kotouči na Nanebevzetí P. Marie (vyst. 1668). — V pozn. 44 dále místo slova „době“ má být slovo „podobě“, takže správně znění textu má znít „V dnešní podobě je jejím umělým autorem M. Tanner...“.

U obr. s. 5 — má být 1825, s. 9 — Schlesien.

Jiří Jurok

LITERATURA

František Šustek: Keramická deska se znaky majitelů statku Spálova z roku 1594. Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava při DK VZSKG, 1984, č. 19, s. 56–61.

Při opravě dlažby v domě čp. 128 ve Spálově byla nalezena deska z pálené hlíny nesoucí dva šlechtické znaky, iniciály a letopočet 1594. Autor podrobně popisuje okolnosti nálezu této heraldické památky, druhotně použité jako dlaždice, a zjišťuje, že deska byla původně zasazena patrně nad vchodem do panského bédidla, zrušeného v roce 1777. Uvedené znaky náleží majitelům spálovského statku Žibřidovi Podstatskému z Prusinovic (zemř. 1607) a jeho manželce Elišce Rejzovicové z Kadeřína. Šustek provádí podrobný rozbor heraldické výzdoby desky v souvislosti s dosavadními znalostmi o podobě a vývoji znaků obou rodin. Současně přináší řadu genealogických údajů k oběma jejich nositelům, příslušníkům starých moravských a slezských šlechtických rodů. Opírá se přitom o informace ze známého genealogického díla Zrcadlo slavného markrabství moravského, jehož autor, Bartoloměj Paprocký z Hlohov, s největší pravděpodobností právě v době vzniku popisované keramické desky s heraldickou výzdobou Spálov navštívil. Je třeba vydvihnout, že Šustek nepřistoupil k zpracování vytyčeného tématu pouze s úzkým zaměřením na konkrétní pa-

mátku, nýbrž sleduje danou problematiku v kontextu dějinného vývoje Spálova a okolí. K článku je připojena fotografie uvedené desky a reprodukce dřevořezu podoby Žibřidova příbuzného Jetřicha Podstatského z Prusinovic ze zmíněného Paprockého Zrcadla.

Karel Müller

Milan Myška: Belgický podnikatel Jean-Francois Regnier a počátky mechanizace textilního průmyslu v českých zemích. — Z dějin textilu. Studie a materiály. Sborník příspěvků k dějinám textilní a oděvní výroby v ČSSR, sv. 5., Ústí nad Orlicí 1983, str. 37–60.

Studie Milana Myšky je příspěvkem k objasnění počátků průmyslové revoluce a rozvoje textilního průmyslu a strojírenství na Moravě, se zřetelem k Fulneku, kde bylo hlavní sídlo belgického podnikatele. V tom smyslu je zároveň příspěvkem k dějinám města Fulneku a jeho průmyslového vývoje.

V úvodní části studie se autor obecně zabývá otázkou počátků textilního průmyslu v českých zemích jako odvětví, kde se z celého průmyslového komplexu nejdříve uskutečnil přechod od rukodělné a manufakturní k tovární výrobě v kontextu širšího procesu technických, ekonomických a společenských změn, tj. průmyslové revoluce. Objasňuje, proč v první polovině 19. století nastal příliv zahraničních podnikatelů do českých zemí, aby zde zakládali strojírenské dílny a továrny pro výrobu pracovních a pohonných strojů pro textilní továrny, na rozdíl od období předchozího, kdy převažoval dovoz strojů a výrobního zařízení z průmyslově vyspělejších zemí s vlastním strojírenským průmyslem. Tito podnikatelé-cizinci většinou nedisponovali velkým kapitálem, ale měli bohaté znalosti konstrukce strojů a praktické technické a organizační zkušenosti ze zavádění strojové výroby. Sami nebo ve spojení s místními podnikateli (často aristokraty) výrazně ovlivnili tempo a průběh procesu průmyslové revoluce. Jedním z nich byl i belgický podnikatel Jean-Francois Regnier. Akumuloval kapitál podnikatelskou činností v Belgii a Německu, získal tam velké technické, organizační a obchodní znalosti a zkušenosti. Tyto prvky spo-

žil v podnikatelské činnosti na území Českých zemí a Uher v době, kdy se zde s určitým zpožděním za jeho rodnou zemi prosazovala průmyslová revoluce.

Autor se dále zabývá životními osudy Jeana Françoise Regnier a jeho bratrů ve stručném přehledu. Vší má si především Regnierovy podnikatelské činnosti na Moravě. Charakterizuje ho jako typ podnikatele, který sám osobně řídí chod svých podniků nejen po stránce organizační, ale také technické. Po roce 1839 přesídlil do Fulneku, kde založil významnou strojírenskou továrnu, první na celé východní Moravě, tehdy významné textilní oblasti Českých zemí. Tovární hala o ploše 260 m², postavená na jerlochovickém předměstí, zahájila provoz roku 1841. Regnierova strojírna, i když nevelká rozsahem, významně ovlivnila tempo mechanizace průmyslu na Moravě a ve Slezsku. V prosinci 1843 opustil továrnu první spřádací stroj vlastní konstrukce o 120 vřetenech na parní pohon. Tento typ stroje se postupně rozšířil ve všech soukenkách v kraji. V roce 1847 zahájil Regnier výrobu strojů na jemné předení o 240 vřetenech. Od konce 40. let se Regnierova strojírenská továrna podílela také na mechanizaci uhelného dolování v ostravsko-karvinském a rosicko-oslavanském revíru dodávkami důlních parních strojů a čerpadel.

Regnier jako podnikatel nebyl jednostranně orientován. Klíčové postavení v jeho činnosti po celou dobu zastávalo strojírenství, ale investoval také do textilního (založil ve Fulneku ještě v 1. polovině 40. let samostatnou vlnářskou továrnu s přádelnou) a potravinářského průmyslu. Když se v důsledku izolovanosti Fulneku od železniční dráhy zhoršily objektivní podmínky pro další průmyslovou činnost v tomto městě, přenesl Regnier na sklonku života centrum svého podnikání do Uher. V Kőszegu založil a provozoval velký „americký“ parní mlýn.

V závěru autor hodnotí přínos Regnierovy podnikatelské činnosti v Českých zemích. Ve své době to byl málo obvyklý případ zahraničního kapitálu, který nadhodnotu, vydřenou z práce místních dělníků, nevyvážel za hranice země, ale používal k rozšířené reprodukci a k posílení ekonomiky země. Formou dědictví a věna se tento kapitál přelil do dalších oblastí Českých zemí (na Bruntálsko, Trutnovsko, Děčínsko a do Slaného),

kde významně přispěl k rozvoji textilního, hutního a strojírenského průmyslu. Stal se tak nesporným a trvalým přínosem v procesu industrializace Českých zemí.

Myšková studie, opřená o bohatý pramenný materiál, je cenným příspěvkem k objasnění dílčích problémů regionálních dějin a jistě vzbudí zájem veřejnosti.

Karel Chobot

Poslední kniha Miloslava Baláše

Již posmrtně vydalo nakladatelství Vyšehrad knihu novojičínského Miloslava Baláše *Osamělý vůz na východní trase* (Praha 1984, s obálkou a vazbou Dany Puchnarové, počet 8.000 výtisků, 152 stran). Autor se vrací do dnů druhé světové války a možno říci hned úvodem, že na vysoké stylistické i myšlenkové úrovni. Jeho představitelství je uměřené, ale výrazné, jeho znalosti prostředí a jednotlivých míst velmi dobré a bezpečně se orientuje ve společenských a politických problémech Evropy konce třicátých a začátku čtyřicátých let.

Je velké umění říci mnoho nebo téměř všechno ve zkratce. A Baláš to dokázal: při krátké jízdě dvou esesmanů a židovského heftlinka z Majdanku do Moravskoslezských Beskyd, kde mercedes končí havárií na stromě u cesty, se přirozeným způsobem odvíjí obraz doby i charakterů s jejich vývojem až do životního závěru v létě 1944. Baláš dovede být stručný i v názvech kapitol a zároveň podává plastický popis trasy, jež sama o sobě koncentruje představu blízkého se závěru války (Lublin, Annapol, Kielce, Krakov, Andrychov, Těšín, Frýdek).

Oč jde v této hutné a velmi dobře napsané knize? Bývalý německý diplomat v Praze Klaus Degelmann, později — aby nemusel na frontu — u berlínského Sicherheitsdienstu, veze někdejšího docenta pražské německé univerzity Samuela Lindensteina z koncentráku do Prahy, kde u otce v bezpečí čeká Dagelmannova žena třetí dítě. Bojí se porodu a chce pomoc jen od známého gynekologa Lindensteina, který je jako žid ovšem určen k vyhlazení. Osamělý vůz řídí ný scharführerem Seppem Klammkem, v duchu proklínajícím válku i Hitlera, protože jen zázkasem s omrzlinou vyvázl od Stalingradu, probíjí se těžce do protektorátu od východní fronty, kam směřují kolony Němců v posled-

ní zoufalé snaze zabránit zhroutení obranné linie. V krátkých dvou dnech jízdy Baláš zachytil na malé ploše celou atmosféru posledního roku války až do dne atentátu na Hitlera, protiklady nacistických pánů i ovládaných, ale i vše, co směřovalo k této závěrečné situaci v okupovaném Československu. Auto posléze havaruje někde za Frenštátem, ale židovského vězně zachrání místní lidé.

Kniha působí téměř jako literatura faktu, je věrná v detailech i v celkovém vystižení událostí, ale je umělecky zároveň na značně vyšší, protože vyváženě zachycuje náladu i složitost charakterů, přirozeně stupňuje napětí a symboličnost příběhu, a aniž by sklouzávala do černobílosti, podání přece vyznívá jasně odsudkem nacismu i německé touhy po světovládě. Zvláště pro svoji koncentrovanost a stylistickou úroveň si Balášův *Osamělý vůz na východní trase* zaslouží čestné místo v naší literatuře o době druhé světové války.

Jiří Urbanec

Život a dílo frenštátského výtvarníka

V roce 1983 vydalo nakladatelství Profil v edici Podoby monografií o akademickém malíři Břetislavu Bartošovi, jejímž autorem je pražský historik umění PhDr. Miloslav Krajný. Kniha je významným přínosem k dějinám umění 20. století na Ostravsku. Umělecká osobnost Břetislava Bartoše si toto fundované zhodnocení bezesporu zaslouží. Jde o první komplexní a odborné zhodnocení života a díla umělce, o němž sice byla napsána řada příspěvků v regionálním tisku, ve slovnících i v odborných publikacích, avšak bez komplexního zhodnocení a fundovaného zařazení do vývoje uměleckého dění v českých zemích.

Kniha má 102 strany, 40 černobílých a 12 barevných obrazových příloh a je rozdělena do 4 kapitol. V první kapitole líčí autor malířovo dětství, prostředí, v němž vyrůstal a v němž se formovaly jeho životní a umělecké názory, dostávalo se mu prvních uměleckých poučení. Je zde zachyceno období studia na Akademii výtvarného umění v Praze a jsou zde hodnoceny také jeho první práce. Druhá kapitola si všímá Bartošova pobytu v rodném kraji po skončení studií, líčí ovzduší kolem uměleckého

spolku Koliba, orientované na kulturu slovanských národů a idealizující vztah k valašské krajině. Autor kriticky hodnotí činnost tohoto spolku a charakterizuje vliv, který zanechaly jeho ideje v tvorbě Břetislava Bartoše. Významným životním obdobím umělcova života byla doba 1. světové války, již se zabývá třetí kapitola knihy. Malíř, který byl ihned po vyhlášení války povolán na frontu, přeběhl při nejbližší příležitosti k Italům. Válku prožil v zajetí, později byl zařazen do československého dobrovolnického sboru, nakonec působil u 31. pluku v Perugii jako válečný malíř. V období války maluje řadu děl, jež motivicky navazují na rodné Valašsko, dále symbolické obrazy, v nichž vyjadřuje svůj odpor k válce a zdůrazňuje sepětí člověka s přírodou, z nichž nejpůsobivější se stal obraz *Za svobodu*. Vedle toho se však také zabývá tvorbou reportážních akvarelů z fronty a krajinných studií ze severní Itálie. Značný význam měla také jeho osvětová práce mezi vojáky v odboji proti rakousko-uherské monarchii.

Závěrečnému období umělcova krátkého života je věnována poslední kapitola knihy. V ní autor nastiňuje krátce situaci ve výtvarném životě v českých zemích po skončení války. Břetislav Bartoš se v tomto období usazuje v Praze, kde působil v Památníku odboje. Ve své malířské tvorbě navazoval zpočátku na předválečnou tvorbu, stále více jej však přitahuje sociální tematika. Silné zážitky načerpané za jeho pobytů na Ostravsku, setkání s horníky a dělníky, Bezručovy verše, které se staly náměty jeho děl, daly vzniknout řadě vynikajících obrazů, které patří k nejlepším malbám se sociální tematikou na Ostravsku a Bartoš se stal jedním z nejvýznamnějších zakladatelů sociální malby na Ostravsku. Jeho obrazy *Stávká, Černá země, Vítkovice, Revoluce*, jsou charakterizovány jednoduchou, ale monumentální skladbou, expresivním výrazem a symbolem víry v lepší budoucnost. Vedle děl se sociální tematikou maluje Bartoš také krajiny, žánr a portréty především svých příbuzných a přátel. M. Krajný zde podává zasvěcenou charakteristiku nejlepších děl všech těchto typů maleb. V důsledku vážného onemocnění se v posledním období autorova života počet děl snižuje a také jejich charakter se mění. Kompozice je vesměs klidnější, dramatickost je nahrazena zátiším, melancholií, obrazy mají lyričtější a intimnější ráz.

Kniha je doplněná přehledem životopisných dat, soupisem pramenů a literatury, soupisem obrazových příloh a čtyřjazyčným resumé. Vzhledem k významu umělecké osobnosti Břetislava Bartoše, jehož tvorba nezůstala bez vlivu na nastupující generaci mladých umělců Ostravska a dala také základ svéráznému vývoji umění na Valašsku, lze knihu M. Krajného hodnotit jako výrazný přínos ke komplexnímu zpracování dějin výtvarného umění 20. století na Ostravsku.

Marie Schenková

Adolf Turek: 100 let požární ochrany v Novém Jičíně-Bernarticích (1884 až 1984). Nový Jičín, MěstNV 1984, 30 s.

V roce 1984 uplynulo 100 let od založení požárního sboru v Bernarticích nad Odrou. Při této příležitosti byla vydána publikace PhDr. Adolfa Turka, který vyčerpávajícím způsobem vylíčil historii požární ochrany v Bernarticích, které jsou od roku 1980 částí Nového Jičína. Práce je uvedena stručnou a výstižnou předmluvou předsedy MěstNV Nový Jičín s. Cínka. Brožura je rozdělena na textovou část, na obrazovou přílohu a znaky sboru.

Je nutno ocenit precízní přístup zpracovatele na základě pramenů archivních, dostupné literatury i ústní tradice. Úvodem charakterizuje příčinu a následky požárů v dřívějších dobách. Připomíná nedůsledně realizované požární řády z 2. pol. 18. stol. a specifikuje inventář dobových hasebních prostředků. Připomíná, že po vydání spolkového zákona z roku 1867 docházelo k masovému rozmachu zakládání hasičských sborů. Dále autor popisuje postupnou organizační výstavbu českých sborů v moravských obcích tehdejšího správního okresu Nový Jičín do roku 1894 a vznik hasičských žup.

Následuje specifikace zdejšího sboru, jeho úkolů, materiální zajištění a hospodaření, jakož i změny struktury organizace včetně několika změn stanov. Roku 1885 byla postavena první hasičská zbrojnice. Vybavení moderní technikou na tehdejší dobu vyneslo sbor na přední místo v župě s aktivním a odpovědným hospodařením. Ve vlastní zásahové činnosti se hasiči z Bernartic podíleli

na likvidaci požárů v místě a okolí. Autor vylíčil nejen práci vyplývající z vlastních pracovních funkcí náplní sboru, ale současně zdůraznil zásluhou činnost národně-uvědomovací a boj proti germanizačním snahám v tomto dříve národnostně smíšeném území. V době okupace sbor existoval, avšak pod vrchním německým velením. Ihned po osvobození obce Sovětskou armádou fungoval sbor opět v plném rozsahu. Autor pak věnuje přiměřenou pozornost změnám, které od základu změnily dřívější hasičskou službu na dnešní výkonný aparát požární organizace, která je jednou z nejagilnějších složek NF v Novém Jičíně-Bernarticích. Příkladná zvelebovací, preventivní, kulturní, cvičební a vlastní zásahová činnost je objektivně vylíčena a doložena konkrétními údaji.

Při celkové analýze publikace nelze opomenout autorovým zvyklostem adekvátní perfektně zpracovaný poznámkový aparát. Vhodně volený výběr fotografií, leckdy unikátního charakteru se třemi perokresbami znaků sboru uzavírají tuto cennou regionální práci, jejíž grafickou úpravu zdárně provedl Miroslav Sopuch.

Závěrem lze připomenout, že pro dějiny českého hasičstva v okrese Nový Jičín mohou zájemci nalézt zásadní materiály ve Státním oblastním archivu v Opavě ve fondech Moravskoslezský zemský národní výbor — expozitura v Ostravě, Krajský národní výbor v Ostravě a Zemská vláda slezská v Opavě (sign. 58/V, X/99). V prvních dvou fondech se setkáváme s doklady pro sbory založené roku 1876 ve Štramberku, 1881 pro Příbor od počestění sboru, dále pro sbory 1882 Starý Jičín, 1883 Hodslavice, 1884 Libhošť, Albrechtický, Rybí, Kopřivnice a Bernartice, 1885 Veřovice, 1889 Mořkov, 1894 Závěšice, 1896 Hostašovice, 1899 Petřvald, 1901 Mniší a Petřkovice, 1907 Skotnice, 1908 Straník a Starojická Lhota, 1909 Loučka a Hůrka, 1910 Palačov, 1911 Kateřinice, 1913 Trnávka, 1920 Kojetín, 1922 Prchalov, 1929 Klokočov u Příbora a 1930 Jičína. Pro sbory z bývalého správního okresu Místek (Frenštátsko) je dochován písemný materiál pro Frenštát od 1878, Tichou 1890, Bordovice, Lichnov a Vičovice 1894 a Trojanovice 1933.

Dodejme, že v českých obcích slezské části dnešního okresu Nový Jičín (soudní okresy Bílovec, Klimkovic) se ustavily hasičské sbory před rokem 1900 v těchto lokalitách:

Klimkovic 1878, Lukavec 1884, Výškovice a Zbyslavice 1892 a Bítovec 1897, za předmnichovské republiky v Jílovci a Studénce — nádraží 1926, v Děrném a Vřesině 1938. Pochopitelně lze ve výše uvedených fondech nalézt materiál ke sborům s německým velením (např. v Odrách z r. 1872, nebo v Klokočuvku 1892 apod.), čímž je usnadněno celkové zpracování dějin požární ochrany na celém okrese Nový Jičín.

Pavel Šrámek

Opravy tiskových chyb v č. 33.

S. 20 — škrtnout pozn. 9; s. 23 doplnit text pod obrázkem Knižní dědictví Hohenembsů z Kunvaldu, viz VSONJ 12, s. 73; s. 24, odst. 3 jejich (ne jelikož); s. 57, ř. 8 doplnit měšťanskou; v obsahu ř. 5 Zpráv oprav úmrtí Mendla.

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 34

	40 let osvobození a výstavby okresu Nový Jičín	1
Miroslav Klos:	Na prahu svobody (K cestě 1. čsl. samostatné brigády novojičínským okresem)	3
Jaroslav Zezulčík:	Komunista Ladislav Zrza (1905—1941)	17
Jan Hanák:	K vývoji středních škol na Novojičínsku v letech 1945—1985	19
Karel Chobot:	Třicet let socialistického archivnictví	27
Jiří Jurok:	Z minulosti Klimkovic	30
Eva Jelínková:	Kroje a jejich součástky z území novojičínského okresu ve sbírkách muzeí v českých zemích	42
Jiří Klučka:	Za Jiřím Jaromírem Drozdem	49
František Šustek:	Pověra o škodlivosti zatmění Slunce na Spálovsku	54
Marie Sedláčková:	Vegetace lesa „Bažantnice“ u Studénky n. Odrou	59
Jiří Bainer - Josef Tognar:	První letecké vápnění lesních porostů v Beskydech a v ČSSR vůbec	65
Zprávy:	Za Františkem Lazeckým. — Zemřel Benedikt Závada. — Oslavy 100. výročí Pohorské jednoty Radhošť ve Frenštátě p. R. — 100 let škol v Trojanovicích. — Písemné svědectví minulosti — archivy dnešku. — Ludvíka Smrčková v Příboře. — Tradice a současnost příborských škol v dokumentech. — K životopisu Jakuba Kunvaldského. — Dodatky a opravy k článku Nejstarší dějiny Štramberka	68
Literatura:	František Šustek, Keramická deska se znaky majitelů statku Spálova z roku 1594. — Milan Myška, Belgický podnikatel Jean-François Regnier a počátky mechanizace textilního průmyslu v českých zemích. — Poslední kniha Miloslava Baláše. — Život a dílo frenštátského výtvarníka. — Adolf Turek, 100 let požární ochrany v Novém Jičíně-Bernarticích	75

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně

Svazek 34 vyšel v roce 1984

Řídí redakční rada s předsedou Janem Hanákem

Cena 8,— Kčs

Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc, závod Ostrava,

provoz 22 Nový Jičín

Číslo zakázky 9517

Zadní strana obálky:
Renesanční schodiště zámku
v Klimkovicích

Foto R. Jarnot, 1983

